

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI ANABİLİM DALI
İSLAM İKTİSADI BİLİM DALI

İSLAMİ BANKACILIKTA ETİK İLKELER:
PAYDAŞ ALGISINA YÖNELİK AMPİRİK BİR
ARAŞTIRMA

İkbal ÖNER YILDIRIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
DOÇ. DR. SUNA AKTEN ÇÜRÜK

KONYA-2024

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	İkbal ÖNER YILDIRIM
	Numarası	20812201003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam İktisadı / İslam İktisadı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	İslami Bankacılıkta Etik İlkeler: Paydaş Algısına Yönelik Ampirik Bir Araştırma

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

İkbal ÖNER YILDIRIM

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	İkbal ÖNER YILDIRIM		
	Numarası	20812201003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam İktisadı / İslam İktisadı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Suna AKTEN ÇÜRÜK		
Tezin Adı	İslami Bankacılıkta Etik İlkeler: Paydaş Algısına Yönelik Ampirik Bir Araştırma			

Değişen ve gelişen dünyada insanların ihtiyaçları da sürekli olarak değişmektedir. Bu ihtiyaçlardan biri de İslami hassasiyete sahip olan bireylerin İslami hukuk kurallarına uygun bankalar ile çalışma isteğidir. Söz konusu ihtiyaçlar doğrultusunda 1984 yılından itibaren katılım bankaları, geleneksel bankalara alternatif olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Ancak katılım bankalarının gelişmesiyle birlikte uygulamalarının İslami normlara uygunluğu konusunda birtakım fikir ayrılıkları da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, bu tezin amacı İslami finans kuruluşlarındaki mevcut uygulamaların, İslami etik normları yansıtmadığını tespit etmek ve çözüm önerileri sunmaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş ve veri toplamak amacıyla derin görüşme (deep interview) tekniği uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler Maxqda programı ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, İslami finans kuruluşlarının mevcut uygulamalarına ilişkin 11 sorun kategorisi tespit edilmiş ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Etik, Etik İlkeler, Ahlak, İslami Bankacılık, Katılım Bankacılığı, İslami Hukuk Kuralları, İnanç, Toplumsal Kabuller

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	İkbal ÖNER YILDIRIM		
	Student Number	20812201003		
	Department	Islamic Economics / Islamic Economics		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Suna AKTEN ÇÜRÜK		
Title of the Thesis/Dissertation	Ethical Principles in Islamic Banking: An Empirical Research on Stakeholder Perception.			

The problems of people who lives in a changing and developing world are constantly growing. One of these needs is the desire of individuals with Islamic sensitivity to work with banks that comply with the rules of Islamic law. In line with these needs, participation banks have started to operate as an alternative to traditional banks since 1984. However, with the development of participation banks, some disagreements have begun to emerge regarding the compliance of their practices with Islamic norms. In this regard, the aim of this thesis is to determine whether the current practices in Islamic financial institutions reflect Islamic ethical norms and to offer solution suggestions. Qualitative research method was preferred in the research and deep interview technique was applied to collect data. The data obtained in the research were analyzed with the Maxqda program. As a result of the analysis, 11 problem categories regarding the current practices of Islamic financial institutions were identified and solution suggestions for these problems were presented.

Key Words: Ethics, Ethical Principles, Morality, Islamic Banking, Participation Banking, Islamic Law Rules, Faith, Social Acceptances

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
ETİK İLKELER	3
1.1. Etik Kavramı	3
1.2. Etik Türleri	4
1.2.1. Bireysel Etik	4
1.2.2. İşletme Etiği	7
1.2.3. Yargı Etiği	8
1.2.3. Meslek Etiği	10
1.3. Etik Teorisi	12
1.3.1. Etikte Öznellik	12
1.3.2. Kültürel Görecelik	12
1.3.3. Etik Faydacılık	13
1.4. Etik ve Ahlak Kavramlarının Karşılaştırması	14
1.5. İslami Finans ve Etik İlişkisi	16
1.5.1. İslami Finans Kavramı	18
1.5.2. İslami Finansın Temel İlkeleri	20
1.5.3. İslami Finansta Etik İlkelerin Yeri ve Önemi	22
İKİNCİ BÖLÜM	32
İSLAMİ BANKACILIK VE ETİK	32
2.1. İslami Bankacılık	32
2.1.1. İslami Bankacılığın – Tarihsel Gelişimi	32
2.1.2. İslami Bankaların Finansal Faaliyetleri	33
2.1.3. Fon Toplama Faaliyetleri	34
2.1.4. Fon Kullandırma Faaliyetleri	35
2.2. Türkiye’de ve Dünya’da İslami Bankacılığın Sektörel Görünümü	36
2.3. İslami Bankalarda Kullanılan Finansman Modelleri	44
2.3.1. İcare	44
2.3.2. Mudaraba	45
2.3.3. Murabaha	46
2.3.4. Tekafül	47
2.4. Etik Bankacılık	49

2.5. Etik Bankacılık ve İslami Bankacılık Arasındaki Benzerlikler.....	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	55
İSLAMİ BANCALIKTA ETİK İLKELER: PAYDAŞ ALGISINA YÖNELİK AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA.....	55
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	55
3.2. Araştırmanın Evreni	55
3.3. Literatür	56
3.4. Araştırmanın Yöntemi ve Analizi	61
3.4.1. Veri Toplama Araçları	61
3.4.2 Görüşme Süreci.....	61
3.4.3. Verilerin Deşifre Edilmesi ve Analizi	62
3.4.4. Temaların Belirlenmesi.....	62
3.5. Bulgular	65
3.5.1. Algılanan Etik	65
3.5.2 İnsanları Etik Davranmaya İten Faktörler	67
3.5.3. Etik Uygulama Örnekleri.....	69
3.5.4. Etik Dışı Davranış.....	73
3.5.5. İslami Bankacılık Algısı	80
3.5.6. İslami Bankacılıkta Etiğin Yeri	84
3.5.7. Etik Sorunlara Çözüm Önerileri	88
3.5.8. Kod Matris Tarayıcısı	103
3.5.9. Belge Haritası	106
3.5.10. Sözcük Bulutu.....	107
3.5.11. Kod Bulutu.....	107
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	109
KAYNAKÇA.....	112
EK-1.....	122
EK-2.....	123
EK-3.....	125

ŞEKİLLER VE TABLOLAR DİZİNİ

Şekil 1: Küresel İslami Bankacılık Aktif Büyüklüğü (Trilyon ABD doları	37
Şekil 2: Çeşitli ülkelerin İslami Bankacılık Varlıklarının Yıllık Büyüme Oranları ..	37
Şekil 3: İslami Bankaların Varlıklarının Toplam Bankacılık Varlıkları İçindeki Payı (Yüzde)	38
Şekil 4: Katılım Bankaları Aktif Büyüklükleri (Milyar TL, Yüzde)	39
Şekil 5: Katılım Bankalarının Personel ve Şube Sayıları	40
Şekil 6: Katılım Bankalarına Ait Şube Sayıları (Ocak, 2024)	40
Şekil 7: Katılım Bankacılığının Sektör İçerisindeki Payı	42
Şekil 8: Temalar	63
Şekil 9: Araştırmanın Ana Tema ve Kategorileri (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli)	64
Şekil 10: Etik Algısı (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli)	66
Şekil 11: İnsanları Etik Davranmaya İten İç Faktörler(Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli).....	67
Şekil 12: Etik Uygulama Örnekleri (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli)	70
Şekil 13: Etik Dışı Davranış (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli)	74
Şekil 14: İslami Bankacılık Algısı (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli).....	80
Şekil 15: İslami Bankacılıkta Etiğin Yeri (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli).....	85
Şekil 16: Etik Sorunlara Çözüm Önerileri (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli)	90
Şekil 17: Kod Matris Tarayıcısı	105
Şekil 18: Belge Haritası	106
Şekil 19: Sözcük Bulutu	107
Şekil 20: Kod Bulutu	108
Tablo 1: 2022 Yılı Katılım Bankaları Verileri.....	43
Tablo 2: Dünya’da Etik Bankalar	51
Tablo 3: Araştırmanın Evreni	56
Tablo 4 Literatür Taraması (2009-2022)	59

ÖNSÖZ

Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankaları, İslami hukuk kurallarına dayalı hizmet veren finans kuruluşları olup finansal işlemlerini faizsizlik, risk paylaşımı, şeffaflık ve sosyal sorumluluk gibi ahlaki ve etik değerlere uygun bir şekilde yürüterek müşterilere İslami prensiplere dayalı alternatif finansal hizmetler sunmaya odaklanmaktadır.

Katılım bankaları son yıllarda hem nicelik bakımından hem de nitelik bakımından gelişim gösterse de uygulamalarının İslami etik kurallara uygunluğu noktasında bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu sebeple, bu çalışmada “Katılım bankalarının uygulamalarının İslami etik normları yansıtıp yansıtmadığı tespit etmek ve varsa tespit edilen sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmak” amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde katılım bankalarının varlığının özünü oluşturan etik ilkelere yer verilirken; ikinci bölümde katılım bankalarında etikin yerini açıklayabilmek amacıyla İslami bankacılık ve etik bankacılık kavramları üzerinde durulmuştur. Bulgular kısmı çalışmanın üçüncü kısmını oluşturmaktadır ve çalışmaya ilişkin detaylı analizler yer almaktadır.

Etik ilkelere önem veren ve Katılım bankalarını da bu noktada etik olarak değerlendiren kişiler için Katılım bankalarının uygulamalarının İslami etik normları yansıtmaması mühim bir konudur. Bu kapsamda, bu çalışmanın Katılım bankalarının İslami etik normları yansıtmayan uygulamalarını ortaya çıkarmasına ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri ile Katılım bankacılığı sistemine ve literatüre katkı sağlayacağını ümit ederek çalışmam boyunca desteği ve yönlendirmesi ile ilerlememi sağlayan kıymetli danışmanım Doç. Dr. Suna Akten Çürük'e, fikirlerini ve ellerindeki kaynaklarını benimle paylaşan bütün hocalarıma, en zorlandığım anlarda bana umut olan dostlarıma, maddi ve manevi bana daima destek olan kıymetli aileme ve bu zorlu süreçte ilgisini, sevgisini ve anlayışını hiç esirgemeyen eşime yürekten teşekkür ederim.

İkbal ÖNER YILDIRIM

KONYA-2024

GİRİŞ

Ekonomilerin sağlıklı bir biçimde büyümesi ve kalkınması için, bireylerin etik değer ve ilkelere göre davranması son derece önemlidir. Etik değer ve ilkeler çerçevesinde işleyen bir ekonomi, özel sektör ve piyasa mekanizmasının güçlenmesini, demokrasinin sağlıklı bir yapıda işlemesini ve iş dünyasına toplum tarafından duyulan güvenin artmasını sağlamaktadır. Bir ekonomik sistem içerisinde etik değer ve ilkelere uygun olmayan tutum ve davranışlar sergilenirse hem ekonomik hem sosyal açıdan bozulmalar ortaya çıkmaktadır. Bunun örneklerinden bir tanesi olarak küresel finansal kriz gösterilebilir. Nitekim tüm dünyayı etkisi altına alan küresel finansal kriz sonrası kapitalist sistem, farklı kesimlerden bireyler tarafından ahlaki olarak eksikliği noktasında eleştirilmiş ve kapitalist finansal sistemin yıkıcı uygulamalarını ortadan kaldırmak için ahlakın önemi gündeme taşınmıştır.

Bu noktada, toplumların karşı karşıya bulunduğu ekonomik ve finansal sorunlar karşısında ahlaki temelli bir çıkış noktası sunan ekonomik sisteme ihtiyaç duyulmaktadır ki, bu sistem İslam ekonomisi veya bir başka deyişle İslam ahlak ekonomisinden başkası değildir.

Kur'an ve sünnet temeline dayalı İslami etik anlayışı, bireyi ahlaklı olmaya davet etmektedir. Bu kapsamda İslami etik anlayışı dini, siyasi, sosyal ve ekonomik tüm ilişkilerde bireye nasıl davranması gerektiğini söylemektedir.

Literatürde “İslam ekonomisi/İslam iktisadı/İslami finans” kavramı yerine kullanılan “İslam ahlak ekonomisi”, “İslam moral ekonomisi”, “ahlaki finans”, “etik finans”, “insani finans” gibi birçok kavramda da etik vurgusu yapılmaktadır. İslami finans sistemi, bankacılık ve sigortacılık sektörleri ile sermaye piyasalarından oluşmaktadır. İslami finans sisteminin finansal istikrarını sağlamak için özellikle ekonominin lokomotifinde bulunan İslami bankaların etik kimliklerini korumaları gerekir.

İslami normlar, İslami bankaları geleneksel bankalardan ayıran ana bileşen ve en önemli özellik olduğu için bu bankaların faaliyetlerinin İslami etik prensiplerle uyumlu olmasını sağlamak zorundadırlar. Bu çalışmanın temel amacı, İslami finans kuruluşlarındaki mevcut uygulamaların, İslami etik normları yansıtıp yansıtmadığını tespit etmektir. Bu çalışmadaki bulgular, İslami bankaların uygulamalarının, aslında

onların varlığının özü olan İslami etik normlara uyum sağlayacak şekilde geliştirilmesine potansiyel olarak yardımcı olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ETİK İLKELER

Bireylerin, grupların veya toplumların davranışlarını yönlendiren etik ilkeler temelde doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü belirleme amacı taşımaktadır. Etik ilkeler, evrensel nitelikte olup ahlaki sorumluluk, adalet ve dürüstlük gibi kavramları içermektedir. Bu bölümde çalışmamızın özünü oluşturan etik kavramına yer verilecektir.

1.1. Etik Kavramı

Etiğin birçok farklı tanımı olmakla beraber, literatürdeki genel kabul Yunanca “ethos” sözcüğüne dayandırılmaktadır. Ethos, kelime anlamı olarak “töre bilimi” anlamına gelmektedir (Aktaş, 2014: 2).

Yabancı dillerde kullanılan benzer ifadelerden esinlenilerek Türkçeye kazandırılan etik, ahlak veya ahlak bilimine karşılık gelmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde etik bir ahlak felsefesidir (Yılmaz, 2021: 1296).

Etik, insanların bireysel ve toplumsal yaşamını şekillendirmesi bakımından önemlidir ve insanların doğru ve yanlış ayırt edebilmesi için kullandığı kişisel kriterlerdir. Etiğin odağında insan eylemleri yer almaktadır (İşgüden & Çabuk, 2006: 61).

Nelson Education (2014), etiğin doğru ile yanlış arasındaki farkı söylememize yardımcı olan ve bizi doğru şeyi yapmaya teşvik eden kurallar olduğunu belirtir. İnsanların ne yapacaklarından emin olmadıkları durumlarda en iyi hareket tarzına karar vermelerine etik yardımcı olur. Ayrıca etik, davranışın güvenilirlik, saygı, sorumluluk, özen, adalet, iyi vatandaşlık gibi değerlere dayanır. Ahlaki kurallara bağlılık, değerlerimiz bize neyin önemli olduğunu söyler ve bu da doğru ve yanlış hakkında karar vermemize yardımcı olur. Örneğin, güvenilirliğe değer veren bir kişinin bir arkadaşına ihanet etmesi pek de olası değildir. Bir diğer ahlaki kural, çalmanın kötü olduğu, çünkü çaldığınız kişiye zarar verdiği şeklinde olabilir (Afroze, 2015: 100).

Etik kurallar, aslında insanın düzen arayışından gelir ve insanları birbirinden korur. Toplum da, kendi menfaatlerini ön plana çıkarmaya çalışan bireylerden korur.

Kurallara uymamak kısa vadede bireylere fayda sağlayabilir ancak uzun vadede olumsuz sonuçlara yol açar (İşgüden & Çabuk, 2006: 63).

Etik değerler evrenseldir ve belli bir coğrafyaya ya da uygarlığa ait değildir. Örneğin, yargı etiğine ilişkin değerlerin köklerine M.Ö 1500'lü yıllarda Antik Mısır Kanunu metinlerinde, M.Ö 450 yılında 'hâkim en geç güneş batarken hükmünü verecektir' emrini içeren Roma 12 Levha Kanunlarında, M.S 12.yy Musevi âlimlerinde aynı veya yakın dönemlerde Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğunun uygulamalarında ayrıca çok somut ve kapsamlı şekilde İslam hukukunda rastlanır (Saldırım, 2022).

Günümüzde ise etik her geçen gün önemi daha çok artan bir kavram haline gelmiştir. Bunun sebebi ise son zamanlarda her alanda rekabetin artmaya başlaması ve doğru orantılı olarak etik değerlere verilen önemin artmasıdır. Bilişim ve teknoloji alanındaki yenilikler ve gelişmeler sayesinde etik olmayan davranışlar kolayca denetlenebilmektedir. Bu doğrultuda bireyler ve örgütler etik olmayan davranışlarını yeniden biçimlendirmek durumunda kalmaktadır (Kavi & Koçak, 2013: 191).

Etik kavramının kullanım alanı genişledikçe farklı etik türleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Başlıca etik türleri, bireysel etik, iş etiği, yargı etiği ve meslek etiğidir. Bu çalışmada, başlıca etik türlerine sonraki başlıklarda yer verilecektir.

1.2. Etik Türleri

Bireylerin ve toplumların nasıl yaşaması gerektiğini belirleyen etik kavramı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Etik oldukça geniş bir konu alanına sahip olduğundan etiği türleri açısından incelemek etik ile ilgili karmaşık konuları daha anlaşılır ve ele alınabilir hale getirmektedir.

1.2.1. Bireysel Etik

Etik ilkelerin en temel rolü, toplumsal yargı ve eylemleri düzenlemesi ve sorgulamasıdır. Etik ilkeler teorik olarak ortaya kalsa da pratik anlamda bireylerin uygulamaları sonucunda uygulama alanı bulur bu nedenle etiğin bireysel olma yönü kritik öneme sahiptir.. Bu bağlamda kişisel ya da bireysel etik; kişinin istediği sonuca göre yaptığı özgür seçimlere dayanır. Bu da kişinin kendisi, diğer insanlar veya dış çevre ile ilgili bazı sonuçları olan farklı motivasyonlarla eylemlerde bulunmasına yol açar. Bireysel etiği oluşturan temel unsurlar kişinin kendi yaptığı kararları, davranışları

ve vicdanıdır. Diğer bir ifade ile bir eylemin ahlaki açıdan doğruluğu kişinin vicdanı tarafından belirlenmektedir. Bundan dolayı, bireysel etikte kesin bir yargıdan söz etmek mümkün değildir. (Schminke & Wells, 1999; Küçüköğlü, 2012).

Bireysel etik sisteminin en önemli temsilcilerinden birisi Martin Buber'dir. Martin Buber, bireysel etiğin bireylerin ahlaki davranışlarını temel aldığını ve bu noktada aslında bireylerin toplum içerisindeki duruşunu belirlediğini ifade etmiştir. Başka bir deyişle, kişilerin yaşadığı olaylar karşısında verdiği tepki ve tavırları gösterdiğini belirtmiştir. Onun görüşüne göre bireysel etik, bireyin kendisine dönmesine sağlayarak karşılaştığı durumlarda vicdanı ile doğru veya yanlış karar verebilmesini sağladığını açıklamıştır. Ayrıca Martin Buber, bireysel etik anlayışına göre gerçek doğrunun hem zekâdan hem de bireyin kendi içinden gelmekte olduğunu savunur çünkü etik davranışlar herkesin içinde bulunur ve ancak bireyler özgürleştiği müddetçe kendi etik standartlarını geliştirebilir. Bundan dolayı, bireylerin ancak kendi çabaları doğrultusunda mükemmelliğe erişebileceği ve başkalarının bunu kişi adına yapamayacağı ifade edilir (Yıldız, 2021).

Bireysel etik sisteminin temel on ilkesi şu şekildedir (Aydın, 2018):

1. Gerçeğin yeri bilginin kapsamı değil, yalnızca insanın varlığıdır.
2. Vicdan, kişisel niyetleri gerçekleştirmek için girişilen eylemlerde, doğru ve yanlış ayırıp, doğru kararlar verebilmesine yardım eden, bireyin içinden gelen sestir.
3. Kişisel vicdan, bireyin nasıl davranması gerektiğine ilişkin karar vermesine yardım eden en üst düzeyde standartlar geliştirmeyi sağlar.
4. Birey, karşılaştığı durumlarda kendisiyle yüzleşmeli ve hangi standartları koruyacağına karar vermelidir.
5. Ulaşılmak istenen amaçlar izlenecek yolu belirler, bu nedenle amaçlar gözden kaçırılmamalıdır.
6. Yaşamın belli bir formülü yoktur. Yaşamda her şey olabilir.
7. Birey bir grupta etkin bir üye olabilir, ancak bu durum bireyin haklı tarafı tutmasına engel olmamalıdır.
8. Birey özgürleştikçe daha çok şeyi reddeder ve daha kişisel ve yalnız davranma sorumluluğu artar.

9. Birey ancak kendi çabaları ile kusursuzluğa ulaşır. Başkası bunu birey için yapamaz.
10. Yaşam boyunca bireylerin gelişimine koştur olarak inançları da değişir.

Bu on ilkedden özetle bireysel etik; bireyin kendisine dönmesini sağlayarak bireylere doğru ve yanlış kararları ayırt etmesinde yol göstermektedir. Ayrıca etik ilkeler sayesinde, bireyler yanlış davranışlarda vicdani açıdan suçluluk duygusu hissederek etik dışı davranışlardan kaçınma isteği duymaktadır.

Bireysel etik üzerine çalışan ve bireylerin etik durumları nasıl ele aldıklarını veya yorumladıklarını sınıflandıran başka filozoflar da bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Immanuel Kant, Jeremy Bentham ve John Stuart Mill'dir. Bu bağlamda söz konusu kişiler, etikte iyi bilinen bir ayrım olan biçimci ve faydacı akıl yürütmeyi birbirinden ayırmıştır. Biçimcilik genellikle Kantçı etikle ilişkilendirilirken faydacılık genellikle Bentham ve Mill ile ilişkilendirilmektedir.

Biçimci etik, davranışa rehberlik etmek için bir dizi kural veya ilkeye dayanmaktadır. Eylemler, bu kurallara uydukları ölçüde etik olarak görülmektedir. Biçimciler için eylemlerin sonuçları ne olursa olsun, eylemlerin kendisi ahlaki veya ahlak dışıdır. Buna karşılık faydacı etik, eylemlerin kendisinden ziyade eylemlerin sonuçlarını etik olan veya olmayan eylemler olarak değerlendirmektedir. Faydacı etikte, eylemler en büyük iyiliği üretiyorsa etik olmaktadır. Bundan dolayı bir faydacı için bir uygulama, net sosyal refahı artırıyorsa etik, uygulama net sosyal refahı azaltırsa etik dışıdır (Alder vd., 2007: 206). Biçimciler ise neyin doğru olduğuna karar verirken ilkelere odaklandıkları için ve bu kararı verirken eylemlerin sonuçlarıyla daha az ilgilendiklerinden gizlilik konusu biçimciler için önemli bir noktadır.

Gizlilik çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu'nda gizlilik "gizli olma durumu, mahremiyet" olarak tanımlanmıştır. Westin gizliliği "bireylerin, grupların veya kurumların kendileri hakkındaki bilgilerin başkalarına ne zaman, nasıl ve ne ölçüde iletileceğini belirleme iddiası" olduğunu öne sürmüştür (Kim vd., 2017) Yani bireylerin gizlilik beklentilerini ihlal eden prosedürler, etik kuralları da ihlal edebilmektedir (Alder vd., 2007: 201).

1.2.2. İşletme Etiği

İşletme etiği, iş dünyasında yaşanan ilişkilerin kırılma eğilimini etkileyen unsurları ifade etmektedir. Zaman ve kültüre bağlı olarak çalışma hayatındaki ilişkiler ve bundan dolayı da iş etiği tanımı değişiklik gösterebilmektedir. İşletme etiği, iş dünyasında yer alan paydaşlar tarafından belirlenen davranışları değerlendirmeye yardımcı olan standartlar olarak açıklanmaktadır. Ayrıca işletme etiği, iş hayatındaki ekonomik olanaklar doğrultusunda kişilerin mantıklı seçimler yapmasında yol gösterici olma özelliğine de sahiptir (Bektaş & Köseoğlu, 2008: 145).

Günümüzdeki araştırmalar, etik karar vermede ya örgütsel ya da bireysel faktörlere odaklanma eğilimindedir. İş hayatında yöneticiler etik karar vermede kendi deneyimleri ve değerlerini kullanırlar, ancak aynı zamanda işyerinde gözlemledikleri etik standartlar ve uygulamalardan da etkilenirler. Yöneticilerin iş hayatında etik karar vermesinde kurumsal yönetim önemli bir unsurdur. Kurumsal yönetim, “şirketlerin yönlendirildiği ve kontrol edildiği sistem” anlamına gelir. Kurumsal yönetimin amaçlarından biri, şirketin etik normları ve standartları ile birlikte çeşitli paydaşların hak ve sorumluluklarını dikkate alarak sağlıklı yönetsel kararların alınmasını sağlamak için bir dizi iç mekanizma oluşturmaktır. Olumlu bir etik iklimin yaratılması ve sürdürülmesi, kurumsal yönetimin önemli bir yönü olarak kabul edilmiştir. Uluslararası bir ortamda yönetsel etkinlik için gerekli olan özerklik ve yetki, karar vermenin kurumsal beklentilerden sapma olasılığını artırır. Sonuç olarak, uluslararası iş etiği yönetsel karar vermede geniş takdir sağlar (Elango vd., 2010: 546).

İşletmede etik değerlerin anlaşılması ve içselleştirilmesinin en yaygın yolu etik kuralların yazılmasıdır. Etik kurallar (Codes of Ethics), çalışanların davranışlarına rehberlik eden temel değerlerin ve standartların ifade edildiği yazılı bir belgedir. Etik kod yargılarının içeriği şunlardır (Bayram, 2005: 78):

1. Şirketin temel görevinin, amaç ve inançların tanımı
2. Şirketin sorumlu olduğu kâr ortakları, çalışanlar, tüketiciler ve toplum gibi yapıların tanımı
3. Şirketin bu gruplara karşı olan zorunlulukları
4. Bu zorunlulukların gerektirdiği somut davranış örnekleri
5. Bu zorunlulukların yerine getirilmemesi halinde şirketin uygulayacağı kınama ve cezaların belirtilmesi

Bu etik değerler kurumların insan kaynakları yönetimi, pazarlama, üretim, muhasebe ve birçok faaliyet alanına yayılmıştır. Bu kapsamda etik ilkeler aracılığıyla kurumlar; hissedarlara ve devlete karşı sorumlulukların yerine getirilmesi, tüketici ve çalışan eşitliğinin korunması, çevre dostu üretim tesislerine sahip olunması gibi özelliklere ulaşmaya çalışmaktadır (Kavi & Koçak, 2013).

Bu bağlamda iyi kurumsal yönetim sağlamak için kuruluşlar, uyumlu etik standartlara ve etik karar verme becerilerine sahip bireylerin seçilmesi ve desteklenmesi yoluyla iyi bir etik iklim yaratmaya ve güçlendirmeye çalışmalıdır. Uygun bir etik kültürün sürdürülememesi ve çalışanlara uygun etik davranış modelleri sağlanamaması şirket için yüksek maliyetlere neden olabilir (Elango vd., 2010).

Özetle; günümüzdeki tüm işletmeler attıkları her adımda etik ilkeleri düşünmek zorundadır çünkü etik olmayan davranışlar toplumun gözünde olumsuz bir imaj oluşturmakta ve işletmelerin rekabetçi gücünü kırarak pazar payını kaybetmelerine yol açmaktadır.

1.2.3. Yargı Etiği

Tarih boyunca bütün hukuk sistemleri yargısal süreçlerin adil, tarafsız ve etkili bir şekilde yürütülmesi ve adalete olan güvenin korunması amacıyla yargı için etik ilkeler belirlemeye önem vermiştir (Şen, 2016: 505). Birleşmiş Milletler öncülüğünde hazırlanan Bengalor Yargı Etiği İlkeleri, Budapeşte İlkeleri, Türk Yargı Etiği Bildirgesi ve Yargıtay Yargı Etiği İlkeleri bu amaçla hazırlanan yargı etiği ilkelerinden bazılarıdır (Ergül, 2022): ‘Yargı Etiği Dersleri’ isimli kitabında yargı etiğini şu şekilde tanımlamıştır:

“Yargı etiği adil bir yargılamayı sağlayacak temel standartları oluşturan değerlerin korunması için geliştirilen genel geçerliğe sahip kurallardır. İlkeler değerlerin nasıl hayata geçirileceğini, değerlere uygun bir işleyişin nasıl olacağını söylerler. Örneğin insan onuru bir değer, bunu korumayı amaçlayan işkence yasağı bir ilkedir.”

Başka bir tanımda ise yargı etiği “adalete uygun bir şekilde yargı hizmetlerinin nasıl yürütüleceğini gösteren meslek etiği” olarak açıklanmıştır (Yılmaz, 2021: 1300).

Yargı etiği, insan için değeri ve bunun yanı sıra sosyolojik anlamda toplumsal sözleşme gereği devletin temeli olan adaletin gerçekleşmesini sağlayan temel ilkelerle

ilgilidir. Yargı etiğinde hukukun üstünlüğü esastır. Diğer bir ifade ile devlet yönetiminde yasama, yürütme ve yargı faaliyetlerinin hukuka uygun olmasıdır. Yargı etiğinin temel ilkeleri şu şekildedir ((İspir vd., 2021; Yılmaz, 2020):

1. Ölçülülük
2. Bağımsızlık
3. Tarafsızlık
4. Kanun önünde eşitlik
5. Adaletin gecikmemesi

Adil yargılanmayı kapsayan usul ve ilkelerinin yanında, hakim ve savcılarının karakterlerinde bulunması gereken özellikler bulunmaktadır. Bunlar (İspir vd., 2021)

1. Yargılama için gereken bilgi ve deneyime sahip olmak,
2. Doğru karar verebilme,
3. Etik davranma.

Hakim ve savcılarının faaliyetlerinde yargı etiği ilkeleri oldukça yol gösterici olmaktadır. Ayrıca yargının etik olmasına ilişkin sorunlar evrensel bir nitelik taşımaktadır. 10 Aralık 1948 yılında BM Genel Kurul'u tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve 16 Aralık 1966 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde yargı etiği ilkelerinin uluslararası alandaki dayanakları görülmektedir. Hukuk kültürümüz açısından bakılırsa yargı etiği ilkeleri mecelleden itibaren bulunmaktadır. Mevzuatımızda yer alan yargı etiği ilkeleri ve değerlerinin en somut örneği ise anayasamızda bulunmaktadır. Yargı etiği ilkeleri sayesinde hakimler kararlarının doğru ya da yanlış olduğunu gerekçelendirebilip somut standartları olan kararlar verebilmektedir. Yargı etiği ilkeleri meslektekilere hem yol göstermekte hem de evrensel standartların oluşmasını sağlamaktadır. Ulusal ve uluslararası alanda yargı etiğine ilişkin oldukça fazla düzenleme mevcuttur (Çakar, 2020).

Bu düzenlemelerden biri de Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun yayınladığı Türk Yargı Etiği Bildirgesidir. Bu bildirmede, hakim ve savcılarının karakterlerinde bulunması gereken etik ilkeler şu şekilde belirtilmiştir (Tuğan & Ömürgönülşen, 2020):

1. İnsan onuruna saygılıdır, insan haklarını korur ve herkese eşit davranır.
2. Bağımsızdır.

3. Tarafsızdır.
4. Dürüst ve tutarlıdır.
5. Yargıya olan güven temsil eder.
6. Mahremiyeti gözetir.
7. Mesleğe yaraşır şekilde davranır.
8. Yetkindir ve mesleklerinde özenli davranır.

Özetle, yargı etiği sanıldığı gibi spesifik olarak yargı dünyasını ilgilendiren bir etik değildir. Diğer bir ifade ile yargı etiği sadece yargıdaki amaçlarla ilişkili değildir ve toplumdaki diğer etik normların uzantısıdır. Örneğin, bir yargıç etik ilkelere uymadığında sadece adaletin işleyişine değil diğer etik normlara da zarar vermiş olacaktır. Türkiye son yıllarda yargı etiği konusuna oldukça titiz çalışmalar yapılmakla beraber söz konusu ilkelerin belirlenmesi kadar ilkeler belirlendikten sonraki adımların planlanması da oldukça önem arz etmektedir. Bundan dolayı, tüm yargı mensuplarının belirlenen bu etik ilkeleri sahiplenmesi, koruması ve yüceltmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle yargı etiği ilkelerini belirleyen kurumların gerekli tanıtım ve eğitim faaliyetlerini organize ederek söz konusu ilkelerin tüm kamuoyunda bilinirliğini sağlaması gerekmektedir. Özellikle, eğitim sisteminde gerçekleşecek bir iyileşme toplumun her kesiminde etkisini göstereceği gibi adalet sisteminde de etkisini gösterecektir. Ancak tüm bu ilkelerin tam anlamıyla hâkim kılınabilmesinin yolu vatandaşların etik ilkelere karşı duyarlı olması yoluyla gerçekleşecektir (Çalışır, 2021; Tuğan & Ömürgönülşen, 2020).

1.2.3. Meslek Etiği

Meslek, bireylerin geçimini sağlaması, kendini gerçekleştirebilmesi gibi sebeplerle devamlı olarak yaptığı çalışmalardır. Ancak her uğraş ya da çalışma meslek olarak nitelendirilemez. Bunun için gereken şartlardan bazıları; devamlı gelişen bir bilgi yapısının olması, karşılaşılan problemlerin çözümünde mesleki yargılardan yararlanılması ve kamu yararına olacak şekilde mesleki sorumluluk anlayışına sahip olunması şeklinde sayılabilir (Sayım & Usman, 2016: 107).

Bir mesleğin üyeleri tarafından benimsenmiş kurallara ‘Meslek Etiği’ denilmektedir. Meslek etiği meslek hayatındaki davranışları yönlendiren, neyin

yapılması neyin yapılmaması gerektiği gibi konularda rehberlik yapan etik ilkeler ve standartların toplamıdır. Meslek etiği bireylerden, kurumlardan, işletmelerden ve toplumun sahip olduğu etik anlayıştan etkilenmektedir (İşgüden & Çabuk, 2006: 60). Bu etik türünün temelinde insan ilişkileri vardır. Meslek etiğine göre aynı meslek mensubu kişilerin birbirleri ve hizmet verdikleri kişiler ile ilişkilerinde belli davranış kalıplarına uyması gerekmektedir. Bu etik türünü diğer etik türlerinden ayıran en önemli niteliği; mesleği gerçekleştirirken yapılan hataların meslek çevresi haricinde fazla tepki almaması ve kamu vicdanının bu gibi hatalara kayıtsız olmasıdır. Bunun nedeni toplum nezdinde meslek etiği ilkelerinin ortak olmamasından kaynaklanmaktadır (Aydın, 2021) Her ne kadar ortak bir meslek etiği olmasa da T.C. Millî Eğitim Bakanlığı MEGEB (Meslekî Eğitim Ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) kapsamında meslek etiği ilkeleri şu şekilde ifade edilmiştir (Kütük, 2006):

1. Doğruluk
2. Yasallık
3. Yeterlilik
4. Güvenirlilik
5. Mesleğe Bağlılık

Bu ilkelere göre bireylerin çalışma ortamında kurdukları ilişkilerin sağlamlığı, samimiyeti ve en önemlisi güvenilirliği açısından dürüst olmaları gerekmektedir. Çalışma ortamında kurallara uyulmaması durumunda suç teşkil edecek eylemler ortaya çıkabildiği için bireylerin iş yaşamını düzenleyen kurallara meslek etiği gereğince de uyması önemlidir. Bununla birlikte bireylerin çalışma ortamında ihtiyaç duyulan yetkinliklere sahip olması, yenilikleri takip etmesi ve yaptığı işi önemsemesi meslek etiği ilkelerinin gereğidir.

Meslek etiğine sahip olan meslekler olduğu kadar olmayan meslekler de vardır. Meslek etiğine gerekli önemi vermeyen meslek grupları kendi menfaatlerini garanti altına almak istedikleri için topluma yarar sağlamak yerine zarar vermektedirler. Ancak insan haklarına verilen önem arttıkça meslek etiği ilkelerinin uygulanabilirliği de artmıştır (İşgüden & Çabuk, 2006: 64).

1.3. Etik Teorisi

İnsanların yaşam biçimini veya belirli uygulamaları tercih etmelerinin olası nedenlerini anlamak ve farklı bakış açılarını tanımak için etik teorilerin gözden geçirilmesi gerekmektedir (Smith, 2012: 19). Etik teorisi, etiğe ilişkin kavramları sistemli bir şekilde analiz ederek etik sorunlara farklı açılardan yaklaşma imkânı sağlamaktadır. Bu bölümde öznellik, kültürel görecelik ve faydacılık teorilerine değinilecektir.

1.3.1. Etikte Öznelcilik

Etik öznelcilik, etiğin sadece ‘kişisel görüşlerin ve kişisel tutumların’ ifadeleri olduğu inancıdır. Başka bir ifade ile etiğin yalnızca kişisel bir görüş meselesi olarak görülmesidir. Bu etik türünde; kişinin etik olması, eylemlerinin kendi oluşturduğu ilkeler ile tutarlı olmasına bağlıdır. Bununla birlikte, tutarlılık gereğince bireylerin belirli durumlarda ahlaki bakımdan yapmak zorunda kaldığı hususlar benzer durumdaki diğer tüm kişiler için de zorunlu olmalıdır. Ancak herkesin farklı kültürlerde yetişmesi, durumların ve eylemlerin doğruluğu ve yanlışlığı konusunda bazı fikir ayrılıklarına yol açmaktadır. Örnek ile açıklanırsa; x kişisi sınıfta kopya çekerken yakalanmadığı sürece sorun olmadığına inanmaktayken y kişisi aldatmanın yanlış olduğunu ve yakalansa da yakalanmasa da bunun doğru olmadığına inanmaktadır. Bu örnekte hem x kişinin görüşü hem de y kişinin görüşü etik öznelcilik teorisine göre doğrudur (Smith, 2012; Kurgan, t.y.)

Gözlemsel kanıt, bilimde belirli bir rol oynuyor gibi görünse de etikte kısmen de olsa böyle bir role sahip olmadığı düşünüldüğünden etik öznellik, değerlerin nesnellğine karşı çıkmakta ve etik ilkelerin bilimsel ilkeler gibi gözlemlenebilir olduğu anlayışa veya analizine itiraz etmektedir. Etik öznelciliğin savunucularından Mackie ve Harman etikte nesnel değerlerin olmadığını kabul etmektedir. Mackie, nesnel değerlerin olmadığı savına değerlere ilişkin ifadelerin doğru ya da yanlış olamayacaklarına dair düşüncesini de eklemiştir (Kart, 2013).

1.3.2. Kültürel Görecelik

Etik görecelik kavramına göre evrensel bir ahlak standardı yoktur. Kültürel görecelik ahlak dünyasında etik kavramının altında yer almakta olup eylemlerin yaşanılan toplumun kültürüne bağlı kalması halinde ahlaki olabileceği ifade

edilmektedir. Bir toplum için ahlaki açıdan uygun görülen bir davranış, başka bir kültüre sahip toplumda ahlaka dışı bir davranış olarak değerlendirilebilmektedir.

Kültürel görecelikte, doğru ya da yanlış kişinin kültürel olarak yetiştirilmesine göredir. Etik gerçeği kapsayan hiç kimse yoktur. Örnek ile açıklanırsa, Avustralya'daki genç öğrenci, Papua Yeni Gine'deki öğrenciyi, sınıfta sorunlarını anlattığında ve çalışmasını teslim ettiğinde tam puan almayı beklediğinde, kaçırılan çalışmaları için mazeret uyduruyor olarak görebilir. Avustralyalı öğrenci, koşullar ne olursa olsun, çalışmasının teslim edilmesi gerektiği konusunda kendi bakış açısına göre haklı olduğuna inanabilir. Papua Yeni Gine'li öğrenci, koşulların çevrimiçi sınıfta ödev gecikmelerine izin verdiği konusunda kendi bakış açısına göre haklı olduğuna inanabilir. Özetle, kültürel görecelik teorisine göre; her kültür herhangi bir durumda etik davranışın ne olduğuna kendi karar vermektedir (Smith, 2012: 27).

1.3.3. Etik Faydacılık

Bir faydacıya göre, çoğu insana en büyük faydayı sunan seçim, etik açıdan doğru olan seçimdir. Ancak bu seçimlerde sadece maddi faydalar değil manevi faydaların da değerlendirilmesi gerekmektedir. Etik faydacılıkta eylemlerin sonuçlarına önem verilmektedir. Eğer bir eylem zararlı değilse yani faydalı sonuçlar ortaya çıkarıyorsa bu eylem doğrudur, aksi durumda eylemin doğruluğundan söz edilememektedir. Ayrıca etik faydacılıkta, bir eylem en fazla sayıda insana en büyük oranda mutluluk ortaya çıkarabiliyorsa doğru olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda faydacılığın en çok bilinen temsilcilerinden John Stuart Mill “en büyük mutluluk” ilkesini ahlakın temeli olarak kabul etmektedir. Mill’e göre bir eylem mutluluk getiriyorsa doğru, mutsuzluk getiriyorsa yanlıştır (Yılmaz, 2023).

Faydacılığın diğer önemli temsilcilerinden biri de Jeremy Bentham’dır. Bentham kendisinden önce gelen düşünürlerin etik faydacılığa ilişkin çalışmalarını sistemleştirdiği için faydacılığın sistemleştiricisi olarak görülmektedir. Bentham, “An Introduction to the Principles of Morals and Legislation” adlı eserinde insan doğasının acı (pain) ve haz (pleasure) olarak iki gücün yönetimi altında olduğunu açıklamıştır. Bentham bu düşüncesinde haz ve faydayı eş anlamlı olarak kullanarak haz yani fayda sonucunda mutluluğun ortaya çıktığını düşünmektedir (Aydın, 2013).

Etik faydacılığı açıklamak için örnek verilirse; üniversitede öğrenci danışmanı olarak çalışan bir kişi, öğrenci kaydı konusunda çelişki yaşamaktadır. Kayıt yaptırdığı öğrenci sayısına göre maaşı ödenmektedir. Kayıtlar düşüktür ve öğrencilerin istihdam edilmedikleri ve tüm kişisel gelirlerini mali yardım formunda bildirmemeleri halinde ek mali yardım alabileceklerini bilmektedir. Danışman, kursa kayıtlı öğrenci sayısındaki artışın okula, çalışan olarak kendisine ve öğrencilere fayda sağlayacağını fark eder. Faydacı görüş, bu eylemi yalnızca sonuçlara ve en çok insana neyin fayda sağladığına göre değerlendirecektir. Bu örnekte, öğrencilere tüm gelirlerini mali yardım formlarına bildirmemeleri konusunda bilgi veren danışman, en çok insana fayda sağlayacak ve danışmanın eyleminden sonuçlar doğabilecektir; bu faydacı görüşü göstermektedir (Smith, 2012: 27).

1.4. Etik ve Ahlak Kavramlarının Karşılaştırması

Etik ve ahlak kavramları genellikle birbirinin yerine kullanılmaktadır. Fakat içerdikleri anlam ve nitelik bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Etik; hukuk, düşünme ve felsefe gibi davranış biçimlerini kapsamaktadır. Bireylerin kendi aralarındaki ilişkilerinde yol gösterici bir rol taşımaktadır. Ahlak ise çoğunlukla dini inançlara ilişkin uyulması gereken ilke ve kurallardan oluşmaktadır. (Akpınar & Çetintaş, 2021: 149).

Etik, bir yolun veya rotanın yönlerini belirten pusula özelliği taşımaktadır. Ancak hangi yoldan veya rotadan gidilmesi gerektiğini insanların takdirine bırakmaktadır. Bu noktada, amaca ulaşmak için her türlü yolu meşru sayan anlayış dünyayı krize götürmektedir. Gelişmiş ülkeler bu konuda oldukça yoğun emek ve zaman harcayarak mevcut etik ve ahlaki anlayış seviyesine ulaşmışlardır (Mahmutoğlu, 2009: 227).

Diyanet İşleri Başkanlığı ahlakı; “insanın kendisi dâhil, varlıkla ve insanlarla ilişkilerinde nasıl davranması ya da davranmaması gerektiğini gösteren değer yargıları bütünüdür” ifadesi ile tanımlamaktadır (Aktaş, 2014). Arapçada ahlak kelimesi; “halk” kelimesi ile aynı kökten gelmekte olup yaratma anlamına gelmektedir. Halk kelimesinin kökü “hulk” huy, tabiat, din ve yaratılış gibi anlamlar ifade etmektedir. Bu doğrultuda ahlâk, hulk kelimesinin çoğulu olan huylar anlamına gelmektedir (Akot, 2015: 48).

Ahlak insanın bildiklerini faaliyete geçirmesidir. Diğer bir ifade ile insanın iyinin ve kötünün hakikatini bilmesi ve ahlaki davranışını buna göre gerekçelendirmesidir. Ahlak insanın varlığı ile ortaya çıkmaktadır (Demir, 2013)

Ahlâk, kültürel değerlere ilişkin doğru ve yanlış davranış tarzlarını ve bunlara uygun davranış gerekliliklerini belirlemektedir. Etik daha soyut davranış kavramlarından anlaşılması gerekenleri belirlemektedir. Bazı araştırmacılara göre; etik doğru ve yanlış davranışların teorisiyken ahlâk bu teorilerin uygulamasıdır. Yani ahlaki ilkelerden değil de etik ilkelerden; etik davranışlardan değil de ahlaki davranışlardan söz etmenin daha uygun olacağı düşünülmektedir (Ülgen & Mirze, 2004; Özkalp & Kirel, 2011).

Etik, usul veya biçim ile ilgilenirken ahlak içerik ile ilgilenmektedir. Ahlâk yerel olmakla beraber evrensel ilke ve kuralların en başta yaşandığı yerdir. Yerel ahlâkî kurallar, evrensel nitelik taşıyan etik yapının temel taşlarını oluşturmaktadır. Ahlak, toplumun içinde bulunduğu sosyal yapıya, kültüre ve ekonomik faktörlere göre şekillenebildiği için yerel olarak nitelendirilmektedir (Mahmutoğlu, 2009)

Etik, İslam'ın temel ilke ve kurallarının tamamında bulunmaktadır. Temel değerlere ve erdemlere bağlı olan bu kuralların açık veya örtük etik boyutları vardır. İslam'da etik anlamı olan veya etik nitelik taşıyan uygulamalar ve anlayışlar İslam ahlakı olarak değerlendirildiği için İslam ahlakı ifadesinden Kur'an'ın ve sünnetin ortaya koyduğu ahlak anlaşılmalıdır. Kur'an ve sünnet, İslam ahlakının başlıca iki kaynağıdır (Kuzulu, 2021)

İslam ahlakının üç önemli unsuru adalet, doğruluk ve ihsandır. Kur'an ve hadis metinlerinde; doğru, dürüst ve adaletli olma, zulmetmeme, kimsenin hakkına girmeme, hırsızlık yapmama, verilen sözleri yerine getirme, muhtaçlara yardım etme, hayvanları her türlü eziyetten ve zulümden koruma, borçlu zor durumda ise biraz daha zaman tanıma, malları israf etmeme, karaborsacılık ve aldatma dışında fiyatlara müdahale edilmemesi vb. ilkeler belirtilmiştir. Bunlar dışında faizli işlemlerden, aşırı garar içeren kumar gibi eylemlerden, haram olan her türlü faaliyetten uzak durulması istenmiştir çünkü İslami finansın temel dayanak noktası ahlaki iş yapmaktır (Mansour vd. 2015; Yanpar, 2014).

İslam ahlakına göre insan kendini Allah'a karşı sorumlu hisseder. Bu nedenle, faaliyetlerinde dürüst ve adil olmalıdır ve yasaklanan şeylerden kaçınmalıdır. Ne yazık

ki bu düzene rağmen teknolojik gelişmeler ve daha fazla konfor elde etme çabaları, bireylerin dünyevi görünümlere ve materyalizme daha fazla önem vermelerine neden olmuştur; dolayısıyla maneviyatları ve ahlaki tartışmaları ihmal etme ve umursamama eğilimi gösterilmektedir. Örneğin, ticaret şirketlerinin çoğunun rekabet ve gelir elde etme süreçlerine dahil olması nedeniyle serveti maksimize etme ve varlıkları artırma amacıyla etik ilkelerle çelişmeleri söz konusu olabilmektedir. Bu şirketler kazandıkları gelirin kalitesi ve ahlaki durumu konusunda nadiren endişelenmektedirler. Dolayısıyla bu durum dolandırıcılık, zimmete para geçirme, kara para aklama, rüşvet ve tahrifat gibi gayrimeşru faaliyetlerin yapılmasına zemin oluşturabilmektedir. Bu kapsamda, mevcut durum samimiyet, dürüstlük, ahlaki taahhütler ve güvenilirlik gibi ahlaki konuların doğru bir şekilde öğretilmesini gerektirmektedir. İslami ahlak standartlarının öneminin sunulması ve ahlakın öneminin öğretilmesi, günümüzün ve geleceğin daha yaşanabilir olması için başlıca çözüm yolu olacaktır (Mahdavikhou & Khotanlou, 2012).

1.5 İslami Finans ve Etik İlişkisi

Toplumun sosyal faydası ve bireysel refah ile bağlantılı olan İslami finansın temel ilkelerinin özünde etik kavramı yer almaktadır.

Finans, para ve yatırımların yönetimi, yaratılması ve incelenmesi ile ilgili konular için kullanılan bir terimdir. Yatırım projeleri finanse etmek için kullanılan kredi, borç, menkul kıymet ihracı ve öz sermaye kullanımını içerir. Bu geçici yönü nedeniyle finans; paranın zaman değeri, faiz oranları ve diğer ilgili konularla yakından bağlantılıdır (Hayes, 2022).

Finansın amacı, bireylerin, işletmelerin ve hükümetin parayı elinden gelen en iyi şekilde biriktirmesine, yönetmesine, arttırmasına ve verimli bir şekilde kullanmasına yardımcı olmaktır. Parasal kaynakların uygun yönetimi ve kullanımı olmadan, herhangi bir varlık veya organizasyonun temeli sarsılmaya mahkûmdur. Bu nedenle, herhangi bir kuruluşun hedeflerini optimize etmesi için finans sistemi bulunması zorunludur. Ulusal düzeyde, uygun finansal öngörü eksikliği bir ekonomiyi krize sürükleyip vatandaşlarının geçim kaynaklarını etkileyebilir. Bu nedenle, kamu maliyesini denetleme ve koruma bilinci, ülkeler arasında giderek artmaktadır (Vaidya, 2022).

Finans genel olarak; kamu maliyesi, kurumsal finansman ve kişisel finans olarak üç kategoriye ayrılabilir ancak finansal kararların ardındaki bilişsel (örn. duygusal, sosyal ve psikolojik) nedenleri belirlemeye çalışan davranışsal finans gibi başka birçok farklı kategori de vardır. Kamu maliyesi; vergi sistemlerini, hükümet harcamalarını, bütçe prosedürlerini, istikrar politikasını ve araçlarını, borç meselelerini ve diğer hükümet faaliyetlerini içermektedir. Kurumsal finansman; bir işletme için varlıkları, yükümlülükleri, gelirleri ve borçları yönetmeyi içermektedir. Kişisel finans ise bütçeleme, sigorta, ipotek planlaması, tasarruf ve emeklilik planlaması dahil olmak üzere bir bireyin veya hane halkının tüm mali kararlarını ve faaliyetlerini tanımlamaktadır (Hayes, 2022).

1930'lardaki Büyük Buhrandan bu yana kamu veya hükümet maliyesinin Batı ülkelerindeki boyutu ve önemi keskin bir şekilde artmıştır. Vergilendirme, kamu harcamaları ve kamu borcu bir ulusun ekonomisi üzerinde eskiye göre çok daha büyük bir etki yapmaktadır. Hükümetler, harcamalarını başlıca vergiler olmak üzere bir dizi farklı yöntemle finanse etmektedir. Bununla birlikte, hükümet bütçeleri nadiren dengelenmektedir. Açıklarını finanse etmek için hükümetler borçlanmak zorunda kalmakta ve bu da kamu borcu yaratmaktadır. Çoğu kamu borcu, menkul kıymet sahiplerine belirli zamanlarda belirli ödemeler yapması gereken bir hükümet tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerden oluşmaktadır (Hayes, 2022 ; Ünsal 2020)

Kurumsal finansman; bir şirketin sermaye yapısını destekleme yöntemidir. Şirketlerin ya borç ya da öz sermaye olarak kendi yatırımlarını veya başka bir yere yaptıkları yatırımı organize etme alanındaki finansmandır. Genellikle şirket birleşmeleri, satın almaları ya da satımları gibi alanları kapsamaktadır. Şirketlerin kurumsal finansman ihtiyacı çoğu zaman borç gibi düşünülse de aslında sermaye sadece borç olarak değil, şirket satın alma veya ortaklık şeklinde de desteklenebilmektedir. Kurumsal finansman departmanlarında büyük miktarda para el değiştirdiği için son derece dikkatli olunması gereken ve büyük titizlikle yürütülmesi gereken bir iş alanıdır. Kurumsal finansman özelinde şirketlerin yapmak istedikleri alım satımlarda süreci doğru yönetmek ve bütün paydaşları sürece dahil etmek kritik öneme sahiptir (Uraz, 2019).

Kişisel finans ise gerçek kişilerin kendi özel gelirleri, harcamaları, kendi özel koşulları, kişisel beklenti veya arzularına dayanmaktadır. Aslında herkes kendisinin

finansal yöneticisidir ve her birinde bir finansal yönetim olmak zorundadır. Eğer finansal yönetim doğru şekilde yapılmazsa yatırımlar ve tasarruflar doğru yere yönlendirilemeyecek ve bu da ciddi anlamda kayıp oluşturacaktır. Bu durum bireyin kendisi kadar ülkenin ekonomisine de zarar verecektir. Yani bireysel finansal okuryazarlığın gelişmesi ülke ekonomisi için de yararlı olacaktır (Şirolu, 2022).

1.5.1. İslami Finans Kavramı

İslami finans, İslami kural ve öğretilere uygun finansal enstrümanların geliştirilmesi ile oluşan sistemdir. Müslümanların sosyal ve ekonomik anlamda geri kalmak istememelerinin sonucu olarak ortaya çıkan İslami finans, İslam hukuku ile çelişmeyen finansal alternatifler sunmaktadır. Kavram olarak “İslami” kelimesini barındırır da dini bir ürün olmadığından Müslüman olmayanların da tercihi olmaktadır (Erdem & Tatlı, 2020).

İslami finans kavramı sadece faizsiz bir ekonomide kâr maksimizasyonunu sağlamayı değil adaleti, eşitliği, empati yapmayı, çevrenin ve toplumun iyiliğini, girişimcilik faaliyetlerini, etik ilkelere uyulmasını vb. içermektedir (Emeç, 2021).

İslami finans, toplum değerlerini, sosyoekonomik adaleti, insanların maddi ve manevi ihtiyaçları arasında bir denge kurulması gerektiğini vurgular. İslami finans sisteminin başlıca hedefleri: haksız uygulamaların yasaklanması, yaşamda adalet ve uyumun teşvik edilmesi ve imtiyazın önlenmesi gibi belirli etik değerlerin teşvik edilmesidir (Musa vd., 2020).

Modern uygulamaları oldukça yeni olmasına rağmen, İslami finans aslında İslam'ın kendisi kadar eskidir. Yedinci yüzyıldaki mütevazı başlangıcından, bugün küresel finansal hizmetler pazarının en hızlı büyüyen alanlarından biri olmasına kadar İslam hukukunun kabul görmüş ilkelerini uygulamaktadır (Rayan Bank, 2016).

İslami finans, ilk İslami ticari bankanın, yani 1975 yılında Dubai İslam Bankası'nın kurulmasından başlayarak 1970'lerde küresel finans senaryosunda yeni bir fenomen olarak kabul edilmiştir. O zamandan beri İslami finans sektörü kayda değer ilerleme kaydetmeye devam etmektedir. İslami finans sisteminin ekonomik büyüme sürecine benzersiz bir şekilde katkıda bulunmasını sağlayan en önemli ayırt edici özelliği, gelir dağılımında eşitliği teşvik eden, sosyal adalete ve uzun vadeli ekonomik büyümeye yol açan kâr paylaşımı ilkesidir. Aynı zamanda, sermayeden elde edilecek

karşılık onun üretkenliğine bağlandığından, sermaye tahsisinin verimliliğini de artırmaktadır (Kassim, 2016).

Genel olarak, borç finansmanına daha az önem verilmesi nedeniyle İslami finans sisteminin geleneksel muadilinden daha istikrarlı olması beklenmektedir. Sık yaşanan finansal krizler nedeniyle sermaye ve servet kaybından ve bunların büyüme süreci üzerindeki olumsuz etkilerinden kaçınılmakta, böylece daha sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlanmaktadır. İslami finans kurumlarının ekonomik büyüme üzerindeki algılanan rollerine rağmen, bu alandaki çalışmalar çoğunlukla teorik ve kavramsal olmuştur. Veri kıtlığı ve İslami finans sistemine sahip bir avuç ülkenin olması ve bunların çoğunda İslami finans sisteminin baskın konvansiyonel sisteme göre küçük olması nedeniyle az sayıda ampirik çalışma vardır (Kassim, 2016).

Keynes “Ekonomi doğal bir bilim değil, ahlaki bir bilimdir” demiştir. Ahlaki açıdan sıkıntılı işlemlerden dolayı çıkan küresel krizlere bakıldığında Keynes’in ifadesinin doğruluğunu görmek mümkündür. İslami finans, faizli finansal sistemden iş etiği ve normlar noktasında da ayrılmaktadır. Faize dayalı finansal sistemin de etik değerleri vardır ancak etik olmayan davranışlar, denetim mekanizmasına yakalanmadan geçmişse herhangi bir ceza almadan devam etmektedir (Yanpar, 2014).

İslami finansta ise ikili bir denetim mekanizması vardır. Birincisi konvansiyonel finansın etik ilkelerinin de denetlendiği mekanizma (kanunlar), ikincisi ise İslami hukuk kurallarının denetim mekanizmasıdır (şer’i denetim kurulları). Bu iki mekanizma dışında İslam ahlakında kişi ve kurumlar yüce Allah tarafından her zaman denetlendiklerini bilerek kendi kendilerini denetlemektedir (Mansour vd., 2015: 59).

İslami finansta kâr edebilmenin başlıca koşulları vardır. Bunlardan bazıları; faizden, aşırı belirsizlikten (garar) ve kumardan kaçınmak, varlığa dayalı finansmana bağlı kalmak ve kazancı etik ölçülerde elde etmektir (Çetin, 2021). İslami finans, tüm dünyada kurumların ve bireylerin, finansal sistemle etik şeri ilkeler arasında tutarlı bir ilişki kurmasını kolaylaştırmıştır (Rayan Bank, 2016).

Toplumdaki tüm paydaşlar, katılımcılardan birinin etik kurallara uymasından faydalanacaktır. İslami finansal hizmet sağlayıcılarının iş etiğine güçlü bir şekilde bağlı kalması, öncelikle bu kurumlara uzun vadede fayda sağlar. İş etiğine uyulmasından kaçmanın kısa vadeli kazançları olabilse de (maliyetlerde azalma gibi) etik olmayan iş uygulamaları uzun vadede kendi kendini yenilgiye uğratar ve sonunda

hatalı kurumun çok daha fazla zarar görmesine neden olur. İslami finasta iş etiğinin gözetilmesi, herkesin aklını, adaletini ve refahını koruyan ve geliştiren Makâsıd-ı Şeri'aya (İslami hukuk kurallarının gayesine) ulaşılmasına yol açar. İş etiğine uyulmaması, İslami finans kurumlarında 'bilişsel uyumsuzluk' yaratmakla kalmaz, aynı zamanda sektörün kamuoyundaki imajına da zarar verir. İslami finasta iş etiğinin en üst düzeyde korunması, sektördeki mevduat sahipleri, mal sahipleri ve profesyoneller arasında uyumlu ilişkiler yaratır ve geliştirirken aynı zamanda daha geniş bir topluluğun entegre şekilde büyümesini teşvik eder (Mathkur, 2019).

1.5.2. İslami Finansın Temel İlkeleri

İslam ülkelerinde finans sektörünün hızla büyüyen bir bileşeni olan İslami finans, önemli sayıda Müslümanın bulunduğu diğer topluluklarda da dikkat çekmektedir (Dimov & Smirnov, 2020).

İslami finans sisteminde gerçekleştirilmek istenen tüm faaliyetler ve işlemler İslam hukukuna uygun olmalıdır. Bu sistemdeki en temel ilkelere biri; faiz (riba) yasağıdır ve diğer ilkelere göre daha öne çıktığı için İslami finans sistemi yaygın olarak "faizsiz finans sistemi" olarak da dile getirilmektedir. Fakat sadece faiz yasağına uyulması sistemin "İslami" olması için yeterli değildir. Uyulması gereken temel ilke ve yasaklar şöyle ifade edilebilir (Akpınar & Çetintaş, 2021).

1. Faiz (Riba) Yasağı İlkesi
2. Garardan (Aşırı Belirsizlik) Kaçınma İlkesi
3. Kumar Yasağı İlkesi
4. Varlığa Dayalı Finansman İlkesi
5. Kâr -Zarar Paylaşım İlkesi
6. Risk Paylaşım İlkesi
7. Haram Mal ve Faaliyetlerden Kaçınma İlkesi
8. Spekülasyon Yasağı İlkesi
9. Piyasaya Müdahale Etmeme İlkesi
10. İsrafın Yasaklanması İlkesi
11. Servet ve Mülkiyetin Yaygınlaştırılması ile Adil Gelir Dağılımı İlkesi

Söz konusu bu ilkeler ayrıntılı olarak şu şekilde açıklanmaktadır:

Faiz; emek vermeden veya risk/sorumluluk üstlenmeden sermayede ortaya çıkan fazlalıktır, diğere bir ifade ile borç olarak verilen malın karşılığında alınan fazlalıktır. Bir malı borç vermenin karşılığında, miktarında bir artış oluyor ise bu işlem ribadır (Emeç, 2021). Diyanet İşleri tarafından riba “ödünç işlemlerinde ve alışverişte karşılığı bulunmayan hakiki veya hükmi fazlalık” olarak tanımlamıştır (TDV, 2023). İslam’da faiz yasaklanırken ticaret sonucu kâr elde etmek helal kılınmıştır. Faiz yasağı Kur’an’da dört sure ve yedi ayette bulunmaktadır. Birçok kaynak faiz yasağının aşamalı olarak indiğini dile getirmektedir. Başlangıçta faizin haram kılındığına dair kesin bir ifade yoktur ancak faize hoş da bakılmamıştır. Ancak dördüncü aşamada Kur’an’da her türlü faiz haram kılınmıştır (Akpınar & Çetintaş, 2021).

Arapçada Garar kelimesi sözlük anlamı bakımından “tehlike, risk ve belirsizlik” gibi bir dizi olumsuz anlamı çağrıştıran oldukça geniş bir kavramdır (Güney, 2013).

Hanefi alimleri, gararı "sonucu belirsiz bir şey" olarak tanımlamaktadır. Şafii alimleri ise, “şekli ve sonucu gizli olan bir şey” olarak tanımlamışlardır. Bu nedenle İslam’da garar, sözleşmenin nihai sonucu veya sözleşmenin konusunun niteliği ve kalitesi hakkında bilgi eksikliği nedeniyle varlığı veya tanımı kesin olmayan olası nesnelerin herhangi bir işlemine atıfta bulunur. Gararı ifade eden Kur’an-ı Kerim’de özel bir delil yoktur, ancak Allah (cc) şöyle buyurmuştur: "Mallarınızı, aranızda rızaya dayalı bir ticaret olması dışında, yalan ve hile ile haksız yere yemeyin” (el-Bakara, 2:188 Nisa, 4:29). Kuran’da, kumar kategorik olarak yasaklanmıştır (el-Bakara, 2:219 ve Al-Maidah, 5:93). Bunun dışında Hz. Muhammed (s.a.v.) garar içeren birçok alışverişi yasaklamıştır. Örnek verilirse, anne karnındaki hayvanın satın alınmasını, memedeki sütün ölçsüz satılmasını, savaş ganimetlerinin dağıtılmadan önce satın alınmasını, sadakaların alınmadan satın alınmasını yasaklamıştır. Ayrıca, İslami sözleşmelerde de garara izin verilmemektedir. Sözleşmenin şartlarının iyi tanımlanmış olması ve belirsizlik içermemesi gerekmektedir. Vadeli işlemler ve opsiyonlar gararın yasaklanması nedeniyle İslami hukuk kurallarına uygun değildir. Çağdaş bilim adamlarının çoğu, vadeli işlemlere ve opsiyon sözleşmelerine karşıdır çünkü bunlar çoğu zaman sadece fiyat farklılıklarında görülür. Bu nedenle, bunlar risk yönetimi araçlarından çok kumar araçları olarak değerlendirilmektedir (Akther, 2015: 6).

İslami finans sisteminde alkol, kumar, silah, domuz ticareti başlıca yasaklı faaliyetlerdir. Türkiye’de İslami hukuk kurallarına uygun olarak yatırım yapmak isteyen bireyler Borsa İstanbul’da yer alan “Katılım Endekslerini” incelemektedir. Burada yer alan endeksler İslami finansın ilkeleri ve yasakları gözetilerek listelenmektedir (Çetin, 2021).

İslami finans sisteminin kar-zarar ve risk paylaşımı ilkesine göre; bir ticari işlemde kâr elde etme ihtimali kadar zarar etme riskinin de bulunması gerekmektedir. Aksi halde elde edilen kâr caiz olarak değerlendirilmemektedir. Kâr zarar paylaşımı insanları birlikte girişimde bulunmaya teşvik ederek paylaşım mekanizmasını artırmakta ve bu durum da ekonomiyi olumlu yönde etkilemektedir (Emeç, 2021)

İsrafin yasaklanması İslami finans sisteminde yer alan temel ilkelere bir diğeridir. Araf suresi 31. Ayette israftan kaçınılması gerektiği emredilmiştir. İslami finans sisteminde harcamalarda ve tüketimde aşırı olmak yasaklandığı gibi yetersiz harcama ve tüketim de yani cimri olmak da yasaklanarak ölçülü olmak savunulmuştur (Tabakoğlu, 2008: 84).

Yukarıda temel ilke ve yasaklara yer verilmesine rağmen bunların dışında uyulması gereken birçok İslami hukuk kuralı bulunmaktadır. Bu bölümde, İslami finansın ilkeleri ve yasaklarına; çalışmanın özünün daha iyi anlaşılması adına kısaca yer verilmiştir.

1.5.3. İslami Finansta Etik İlkelerin Yeri ve Önemi

2008 küresel mali krizinin nedenlerinden biri olarak kişisel çıkarların düşünülmesi, çağdaş finansal uygulamaların etik temelleri üzerine kamuoyunda politik ve akademik tartışmalara yol açmıştır. Bununla birlikte, finansal uygulamalarda etik sorununa ilişkin artan toplumsal ve piyasa ilgisi ile finans etiği veya daha genel olarak iş etiği ile ilgili akademik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bunların çoğu iki geniş gruptan birine girmektedir; birincisi etik standartların finansal uygulamalara uygulanıp uygulanamayacağını veya uygulanmasının gerekip gerekmediğini analiz eder. İkincisi ise benimsenebilecek veya benimsenmesi gereken etik ilkelere odaklanır (Lai, 2014: 437).

İslami finans kurumları müşterilerine faizden ve tefecilikten uzak finansal ürünler ve hizmetler sunmaya çalışmaktadır. İslami ilkeler, ticari ilişkiler

yapılandırılırken ve yürütülürken dürüstlük, şeffaflık, hesap verebilirlik ve etiğin önemini vurgulamaktadır. Bu yaklaşımın benimsenmesi ile etik açıdan uygun ve kabul edilebilir işlemlere ulaşılabileceği varsayılmaktadır (Hidayah vd., 2021: 478).

İslami etik ilkelerin temeli Kur'an ve sünnete dayanmaktadır. Etik konular ve değerler bireyi ahlaklı olmaya teşvik etmektedir. Bu doğrultuda İslami etik anlayış bireylere dini, ekonomik, sosyal ve siyasi bütün ilişkilerde nasıl davranması gerektiğini göstermektedir. İslam, toplumda yaşayan her bireyin bir sorumluluğu olduğunu ve bu sorumluluk gereği diğer bireylere karşı vicdanlı, doğru, dürüst ve güvenilir olmasını beklemektedir. Bu yüzden bireylerin kendi menfaatlerini toplum çıkarlarından önde tutmaması, yalan söylememesi, başkalarının hakkına saygı duyması, tekelcilik ve karaborsacılık yapmaması, sözleşmelerde dürüst olup sözünün arkasında durması gibi ahlâkî, hukukî ve iktisadî pek çok niteliğe sahip olması gerekmektedir. Literatüre bakıldığında, İslami finans kavramının yerine kullanılan "İslam ahlak ekonomisi, ahlaki finans, etik finans", gibi birçok kavramda etik vurgusu yapıldığı görülmektedir (Çürük & Şen Küçük, 2021).

İslami finans kurumları, katılımcılar ve genel sektör için İslami Hukuk Kurallarını korumak ve teşvik etmek için kurulmuş olan İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI), İslami finansta etik ilkelerin oluşturulması aşamasında büyük çaba sarf etmiştir.

AAOIFI, "Code of Ethics for Islamic Finance Professionals" başlıklı yayınlamış olduğu çalışmada İslami Finans profesyonelleri için etik kuralların çerçevesini belirtmiştir.

AAOIFI ahlak kavramını; adalet ve ihsan kavramlarının çıktısı olarak ifade etmekte olup etik ilkeleri hazırlarken adalet ve ihsan kavramlarının sağlanmasını amaçlamıştır. AAOIFI'ye göre etik; doğru şeyi, doğru niyetle, doğru zihin yapısıyla ve doğru şekilde herhangi bir denetim olmasa bile yapabilmektir. AAOIFI etiğe ilişkin ihlalleri beş kategoride sınıflandırmıştır. Bunlar (AAOIFI, 2024);

1. İşlemlerle İlgili
2. Kişi ile İlgili
3. Kişiler Arası İlişkilerle İlgili
4. Kültür ile İlgili
5. Liderlik veya Yönetimle İlgili

AAOIFI yayınlamış olduğu çerçevede adalet ve ihsanın dört unsurunu:

1. Doğru niyet ve doğru zihin yapısına sahip olmak
2. Doğru şeyi yapmak
3. Doğru şekilde yapmak
4. Başkalarını pozitif yönde etkilemek

olarak belirtmiştir olup adalet ve ihsana ulaşılması için her İslami Finans profesyoneline bulunması gereken değerleri şu şekilde açıklamıştır:

1. Takva: Allah'a itaat
2. Tevekkül: Allah'a güven
3. Sıdk: Dürüstlük/Tutarlılık/Uyum İçinde Olma
4. Emanet: Güvenilirlik (Kendisine verilen kaynakları koruyan)
5. Kuvvet: Bir sorumluluğu yerine getirmek için gereken fiziki ve zihni yeterliliğe sahip olma
6. Hakkı Tavsiye: Gerçeğe teşvik etmek (başkalarını iyilik yapmaya kötülükten kaçınmaya teşvik etmek)

Bu kapsamda AAOIFI etik standartları oluşturabilmek amacıyla farklı uzmanlık alanlarından ve yetki alanlarından paydaşlarla yüz yüze görüşmeler yapmıştır. Görüşmeler Bahreyn, Pakistan, Türkiye ve Bangladeş'ten katılımcılar ile yapılmış olup toplamda 59 görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda İslami Finans profesyonelleri için etik kuralların çerçevesi belirlenmiştir. Aşağıda söz konusu çerçeveye ilişkin başlıca etik ihlallere yer verilmiştir:

- 1. Takva Boyutuna İlişkin İhlaller:** Günah işlemek, hakka tecavüz, gaflet
- 2. Tevekkül Boyutuna İlişkin İhlaller:** Azim eksikliği, arzu edilen sonuca ulaşmak için etik olmasa bile her yol mubahtır anlayışı, kaynakların yetersiz veya aşırı kullanılması
- 3. Sıdk Boyutuna İlişkin İhlaller:** Yalan söylemek, abartmak, aldatmak, başkasına ait fikirlere kendisininmiş gibi davranma (intihal yapma), boş sözler vermek, manipüle edilebilecek ifadeler kullanma, yalan yere yemin etmek, bilgi sahibi olunmayan konularda kanaat belirtme, söylentileri yaymak, genelleme yapmak, iftira, ırk, milliyet, evlilik durumu, cinsiyet, yaş ve sosyal statüye göre adil olmayan ayrımcılık yapmak, riyakârlık,

sözcükleri çarpıtma, yönlendirici ifadeler, basmakalıplaştırma, ikiyüzlülük, yanlış beyan.

4. Emanet Boyutuna İlişkin İhlaller: Şiddet, tecavüz, suiistimal, mobbing, sabotaj, cinsel taciz, hırsızlık, kara para aklama, vergi kaçırma, israf

5. İnsanlara (Personellere) İlişkin İhlaller:

- Yetki Eksikliği: Bir kişiye, bir işin doğru şekilde yerine getirilmesi için yeterli güç veya kaynak olmadan sorumluluk verilmesi (örneğin; eğitim, kariyer ilerleme fırsatları, özerklik, geri bildirim döngüsü, vb.)
- İnsanlık Dışı Muamele: Astlara, onların refahı dikkate alınmaksızın, yalnızca bir iş ve/veya kişisel hedefe ulaşmak için makine gibi davranmak.
- İş Yaşam Dengesini Bozmak: çalışanların profesyonel ve kişisel yaşamlarındaki talepler açısından denge durumunu yok etmek.
- Üçgenleme: Rakipleri çatışmaya yönelterek avantaj elde etmek.
- Becerikli olmayan kişilerin kasıtlı olarak işe alınması: Deneyimi olmayan pozisyon için uygun olmayan insanların gasp etme niyetiyle kasıtlı olarak işe alınması.

6. İnsan Onuruna İlişkin İhlaller:

- Şiddet: Başka bir kişiye veya bir gruba karşı, yaralanma, ölüm veya psikolojik zararlarla sonuçlanan veya sonuçlanma olasılığı yüksek olan, tehdit edici veya fiili olarak kasıtlı olarak fiziksel veya sözlü şiddet kullanmak.
- Suiistimal: Başka bir kişiye zalimce, adaletsiz veya şiddet kullanarak davranarak gücün kötüye kullanılması.
- Küçük Düşürme: Özellikle kamusal alanda veya ortamda birinin onurunu ve gururunu zedeleyerek onu utandırmak ve aptal durumuna düşürmek.
- Mobbing: Kasıtlı olarak (grup olarak) birini aşağılama, taciz, taciz ve/veya terör yoluyla dışarı çıkarmaya çalışmak.
- Zorbalık: Başkalarını korkutmak veya agresif bir şekilde baskı altına almak.

- Sabote etmek: Başkalarının işlerini yapmasını engellemek veya onları kötü göstermek.
- Yönetilemez İş Yükünün Atanması: Aşırı ek çalışma saatleri ve/ veya kaynakların sürekli olarak kişinin hayatını zorlayacak şekilde yönetilebileceği iş yükünü atamak.
- Önemsiz işlerin verilmesi: Şirket stratejisine ve temel hedeflerine önemli ölçüde katkıda bulunmayan veya bunları desteklemeyen işlerin verilmesi.
- Başka Bir Kişinin İşini veya İlgisiz Bir İşi Devretmek: Sürekli olarak başka birine başka bir kişinin işini yaptırmak veya birinin temel çalışma alanını bir başkasına devretmek. Bir kişinin uzmanlık alanı, rolü ve/veya konumu ile ihmal edilmesi veya hiç ilişkisi olmayan bir iş verilmesi.
- Kabalık: Saldırgan veya ırkçı sözler/yorumlar, şakalar, imalar, jestler, fotoğraflar veya videolar oluşturmak veya paylaşmak.
- Cinsel İstismar: Başkalarına karşı saldırgan ve/veya ısrarcı bir şekilde istenmeyen cinsel davranışlar sergilemek.

7. Kaynaklara İlişkin İhlaller:

- Çalmak: Yasal bir hak olmaksızın veya varlık sahibinin bilgisi ve izni olmaksızın, başka bir kişinin varlıklarını gasp etmek veya birisinin gasp etmesine yardım etmek.
- Suiistimal: Özellikle mütevellî sıfatıyla hareket eden biri tarafından yanlış veya hileli iddialar, beyanlar veya vaatler yoluyla varlıkların elde edilmesi.
- Kara Para Aklama: Yasa dışı olarak elde edilen paranın kaynağının gizlenmesi.
- Vergi Kaçakçılığı: Vergiyi yasa dışı olarak ödememek veya eksik ödemek
- İsrاف (Aşırı Harcama): Parayı aşırı (harcanması gerekenden veya harcanması gerekenden daha fazla) harcamak veya tüketmek.
- Cimrilik: Cömertlikten yoksunluk veya paradan ayrılma konusunda genel bir isteksizlik.

- **Aşırı Açgözlülük:** Bir şeyden sürekli olarak daha fazlasını elde etmek için çok güçlü bir arzuya sahip olmak.
- **Rüşvet:** Bir kişinin kararını veya davranışını etkilemek için para (veya başka teşvikler) vaat etmek veya ödemek. Aynı zamanda, çıkar çatışması algısı yaratabilecek ve bağımsızlığı ve tarafsızlığı potansiyel olarak azaltabilecek veya zedeleyebilecek maddi hediyeler, indirimler, ayrıcalıklar, seyahat, ağırlama veya bağışların teklif edilmesini, kabul edilmesini veya talep edilmesini de içerir.
- **Mali Yanlış Raporlama:** Bazı paydaşları temel mali performans konusunda yanıltmak veya raporlanan muhasebe rakamlarına bağlı sözleşmeden doğan sonuçları etkilemek amacıyla mali raporları değiştirmek.
- **İçeriden Öğrenenlerin Ticareti:** Herhangi bir tipik yatırımcının yapabileceğinden daha fazla kâr elde etmek için kamuya açık olmayan önemli bilgiler üzerinde ticaret yapmak veya başkalarını bir menkul kıymetle ticaret yapmaya teşvik etmek.
- **Gizlilik İhlali:** Kamuya açık olmayan önemli bilgilerin veya gizli olarak tanımlanan diğer herhangi bir bilgi, konuşma, belge veya kaydın, sahibinin veya ilgili makamın izni olmadan yetkisiz bir kişiye ifşa edilmesi.
- **Mahremiyetin İhlali:** Özellikle kişinin makul bir mahremiyet beklentisi varsa, onun izni ve/veya bilgisi olmadan, birinin kişiliğine veya kişisel ve özel işlerine haksız erişim elde etmek için birbirlerini gözetlemek.
- **Gıybet:** Bir kişinin gerçek hatalarını veya zayıflıklarını, kendisinin yokluğunda, kişinin bunları duymaktan hoşlanmayacağını bilerek, bunlardan bahsetmeye meşru bir ihtiyaç olmadığı halde açığa vurmaktır.
- **Özgünlük:** Hedef kişi hakkındaki tüm olumsuz ifadeler, eğer doğru değilse ve onun yokluğunda söylendiğinde, iftira olarak kabul edilir. Ancak bunun gıybet olarak nitelendirilebilmesi için, sözlerin ardındaki motivasyonun açıkça ortaya konması gerekir.

- Şantaj: Başka bir kişiyi, bir tür imtiyaz sunmaması halinde, bir sırrı ifşa ederek veya zarar verici bir bilgiyi açıklayarak bir tür cezayla tehdit etmek.
- Telif Hakkı Ve Patent İhlali: Telif hakkı sahibinin izni olmadan telif hakkı yasasıyla korunan eserlerin (çoğaltılması, dağıtılması, sergilenmesi veya korunan eserin icrası yoluyla veya bunun bir türevini oluşturmak yoluyla) kullanılması.
- Ticari Sır İhlali: Gizlilik içinde tutulan ve rakipler tarafından genel olarak bilinmediği veya kolayca tespit edilemediği için ekonomik değeri olan bilgilerin kullanılması.
- Veri Hırsızlığı: Bilgisayarlarda, sunucularda veya diğer cihazlarda depolanan bilgilerin çalınması eylemi.
- Görevlerin İhmali: Kişinin maaş/ücret aldığı yükümlülüklerini yerine getirmemesi.
- Kötü Karar Verme: Hemen sonuca varmak, aceleyle yargılamak ve uygun rasyonelleştirme ve destekleyici kanıtlar olmadan önemli kararlar vermek. Bu aynı zamanda bilginin kullanılmadan önce çapraz kontrol edilmemesini de içerir.
- Sadakatsizlik: Sadakat veya özen yükümlülüğünün borçlu olduğu birine olan sadakati, bağlılığı, yükümlülüğü ihlal etmek.
- Güven Görevinin İhlali: Güven borcunun olduğu diğer tarafın çıkarına en iyi şekilde hareket etme yükümlülüğünün ihlali.
- Yanlış Yönetişim: Kural, uygulama ve süreçlerin eksikliği ve/veya bu kuralların, uygulamaların ve süreçlerin yetersiz uygulanması.
- Totalitarizm: Diğer kişinin tam itaatini talep etmek veya özellikle talep edildiğinde, alınan kararlara ilişkin sonuca temel oluşturmayı reddetmek.
- İstişare Eksikliği veya Zayıf İstişare: Güçlü bir mali veya itibar etkisi yaratabilecek kritik konularda ilgili ve/veya yetkili taraflardan kaçınma veya tavsiye almama.

- Kullanılamazlık ve Erişilemezlik: Ulaşılması, yaklaşılması veya anlaşılması zor olmasından dolayı karar verme sürecinin yavaşlaması ve çıktı kalitesinin düşmesidir.
- Kendi Kendine Hesap Verme Sorumluluğu Eksikliği: Kendini yükümlü hissetmemek veya sorumluluğu kabul etme konusunda isteksiz olmak ve kişinin eylemlerinin ve sonuçlarının sorumluluğunu üstlenmek ve/veya her başarısızlık için mazeret bulmaya çalışmak.
- Çıkar çatışmasını açıklamamak: Kişinin resmi olmayan çıkarları ile işveren veya müşteri gibi sadakat yükümlülüğüne sahip olan kişilerin resmi çıkarları arasındaki çatışmayı gizlemek. Örneğin, kişisel ve/veya özel bir iş sorununu mesai saatleri içerisinde çözmek için (kaçınılmaz bir acil durum haricinde) saatlerce vakit harcamak bir çıkar çatışmasıdır.
- Aşırı tüketim: Mal ve hizmetlerin tüketici, toplum ve/veya çevre üzerinde zararlı etkiler yaratmaya başlayacak ve uzun vadede sürdürülemez hale gelecek kadar tüketilmesi.
- Çöp Atma: Çöp veya atıkların gelişigüzel atılması veya bir yerin veya alanın, özellikle de kamusal alanın düzensiz hale getirilmesi.
- İsraf: Düşüncesizce, müsrifçe veya amaçsızca harcamak veya tüketmek.
- Çevreye Zarar Vermek: Hayvanlara, bitki yaşamına, atmosfere, su kütlelerine vb. gereksiz zarar verilmesiyle sonuçlanan herhangi bir eylem veya eylemsizlik.

8. Kuvvet İle İlgili İhlaller

- Yetersizlik: Kişinin işe alındığı görevi yerine getirmek için gereken beceri veya yetenekten sürekli olarak yoksun olması.
- Tembellik: Aylaklık etmek, işten hoşlanmamak ve aktiviteden kaçınmak.
- Zayıf İş Çıktısı: Ayrıntılara dikkat edilmemesi, özensiz ve eksik işlerin teslim edilmesi veya kabul edilmesi.

- Uygunsuz Kayıt Tutma ve Eksik Dokümantasyon: Profesyonel çalışma, sözleşmeler, onaylar vb. kayıtların ve dokümantasyonun geliştirilmemesi ve muhafaza edilememesi.
- Erteleme: Özellikle tembellik ve işten hoşlanmama nedeniyle yapılması gereken bir şeyi geciktirmek;
- Kararsızlık: Kararları, özellikle de zor kararları zamanında verememek.
- Hazırlıksızlık: Toplantılar, projeler veya diğer görevler için alışkanlıkla hazırlıksız ve yetersiz donanıma sahip olmak.
- İtaatsizlik: Otoriteye açıkça meydan okumak, emirlere ve politikalara uymayı reddetmek.
- Yasa Dışı Eylemler: Yasaya uygun olmayan, yasa tarafından izin verilmeyen veya kazanılmış çıkarlar için yasayı baltalayan ve alt üst eden eylemler.
- Dini Bilgi Aramamak: Kişinin İslam hakkındaki bilgisini, özellikle İslami finansın temeli olan ticari işlemlerle ilgili hükümleri ve çeşitli paydaşların (örneğin işveren, çalışanlar, müşteriler, yatırım hesabı) hak ve yükümlülükleri hakkındaki bilgilerini sürekli olarak genişletme ve derinleştirmede başarısız olmak.
- Mesleki Bilgi Aramamak: Kişinin mesleki uzmanlık alanındaki bilgi ve becerilerini sürekli olarak genişletme ve derinleştirmede başarısız olması.
- Kişisel Becerileri Geliştirmemek: Kişinin kişisel becerilerini sürekli olarak geliştirmede başarısız olması.
- Zamanın Yanlış Yönetimi: Zamanın yanlış yönetilmesi, gecikmelere ve kayıplara neden olabilir. Bunlar kötü planlama, etkisiz iş dağıtım, hatalı önceliklendirme, düzensizlik vb. nedeniyle olabilmektedir.
- Ekip Çalışmasının Eksikliği: Sürekli olarak izole çalışmak, sebepsiz yere yetki vermeyi reddetmek, başkalarına yardım eli uzatmamak veya engel teşkil etmek.
- Çatışmaların Kötü Yönetimi: İster başkalarıyla ister farklı insanlar arasında olsun, çatışmaları ve gerginlikleri çözümsüz bırakmak.

- Yaşam Boyu Öğrenmeyi Sürdürmemek: Kişisel ve mesleki gelişim ve ilgili yeni becerilerin edinilmesi çabasıdan vazgeçmek.
- Kibir: Hoş olmayan bir şekilde gurur duymak ve sanki diğer insanlardan daha önemliymiş veya daha fazlasını biliyormuş gibi davranmak. Bu farklı biçimlerde olabilir:
 - Hatalarını kabul etmemek
 - Söylediği ya da yaptığı şeyin yanlış olduğunu itiraf edememek
 - Tartışmaları tekeline almak
 - Başka bir kişi konuşurken sözünü kesmek ve araya girmek
 - Başka bir kişi konuşurken tartışmasına veya aksini ispatlamasına izin vermemek
 - Saygısızlık ve kaba davranış göstermek. Birine veya bir şeye az saygı göstermek ve onu küçümsemek
 - Öfkeli olma veya adaletsiz öfke: Haklı bir sebep olmadan kolayca ve çabuk öfkelenmek
 - Kıskançlık: İsteddiği bir şeye sahip olduğu için başka bir kişiye karşı kırgınlık, kötü niyet ve kötülük beslemek veya o kişinin başarı veya avantaj elde etmesini görmek istememek
 - Kibir: Gösteriş, ihtişam ve zenginlik ve/veya gücü gösterişli bir şekilde sergileme yoluyla insanları etkilemeye çalışmak
- Nankörlük: Bir nimet, fayda veya jest için nankörlük, takdirsizlik.
- Acımasızlık: Kişinin cezalandırma veya zarar verme yetkisi dâhilinde olduğu birine karşı şefkat veya bağışlama eksikliği.
- Korkaklık: Doğru, iyi olanı yapmaktan veya söylemekten, ihtiyaç anında başkalarına ve/veya kendine yardım etmekten korkmak.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ BANKACILIK VE ETİK

İslami bankacılık; finansal işlemleri faizsizlik, risk paylaşımı, şeffaflık ve sosyal sorumluluk gibi ahlaki ve etik değerlere uygun bir şekilde yürüterek müşterilere İslami prensiplere dayalı alternatif finansal hizmetler sunmaya odaklanmaktadır. İslami bankacılık, geleneksel bankacılıktan farklı olarak faizsiz finans, risk ve kâr paylaşımı, ahlaki yatırımlar gibi etik ilkelere dayalı bir anlayışa sahiptir. Bu bölümde, İslami bankacılık alanında yaşanan gelişmelere ve İslami bankaların sektörel görünümüne yer verilecektir.

2.1. İslami Bankacılık

İslami bankalar, paradan para kazanılması yerine varlığa dayalı ve İslami prensiplere uygun olarak gerçekleştirilen çeşitli finansman modelleri sunarak İslami hassasiyeti olan müşterilere geleneksel bankaların dışında tercih edebilecekleri bir alternatif olmaktadır.

2.1.1. İslami Bankacılığın – Tarihsel Gelişimi

Bankacılık sektörü, ülke ekonomisinin en önemli sektörlerinden biridir. Bankalar ve finans kuruluşları, kaynak tahsisinde, ekonomik büyümede ve istihdam yaratmada çok önemli ve belirleyici bir role sahiptir. Herhangi bir ülke ekonomisinin büyümesi ve desteklenmesi için etkin finansal kurumların varlığı gereklidir. Ayrıca bankacılık sektörü dünyanın en karmaşık sektörlerinden biridir ve ülkelerin varlık ve zenginliklerinde büyük paya sahiptir (Bahrami vd., 2022: 62).

Modern İslami bankacılığın temeli 1970'lere dayanmaktadır. Bunda İslami ekonomik ilkelerin yerleşik olarak her yerde bulunması, kurumların faiz yasağı koyarak adil kâr ve zarar paylaşımı temelinde fon temin etmeyi teşvik etmesi, kurumların hizmetlerini ve ürünlerini geleneksel bankalardan farklılaştırmaları büyük oranda etkili olmuştur (Riaz vd., 2022).

İslami bankacılık, İslam hukuku ilkeleri ve pratik uygulaması ile tutarlı olan bir bankacılık veya bankacılık faaliyeti sistemini ifade eder. Bu nedenle, İslami bankacılıktaki finansal işlemlerin kültürel olarak farklı bir etik yatırım şekli olduğu söylenebilir. İslami bankacılık faaliyetlerinin, ilgili tüm taraflara, bankaya ve kamuya

karşı hakkaniyet ve adalete dayalı olması gerekir (Afroze, 2015: 102). İslami bankacılık, Müslümanların paralarının değerlendirilmesine yardımcı olan ve inançları doğrultusunda konut ve ticari mülkleri finanse etmelerine olanak tanıyan çeşitli finansal ürünler sunmaktadır. Bununla birlikte, herkes için adil dağıtım, adil ticaret idealleri, servetin makul bir şekilde harcanması ve bir bütün olarak toplumun refahı gibi temel ilkeleriyle İslami finans, gayrimüslimler için de etik bir bankacılık alternatifi sunmaktadır (Rayan Bank, 2016).

2.1.2. İslami Bankaların Finansal Faaliyetleri

İslami bir ekonomide bankacılık sistemi, kârın yanı sıra ortaklar arasında zararın da paylaşılmasına dayanmaktadır. Genel prensip, birikimlerinden getiri elde etmek isteyenlerin aynı zamanda risk almaya da istekli olmaları gerektiğidir. Bankalar sermayelerinden bir getiri elde etmek istiyorlarsa çeşitli şekillerde ortaklık yaptıkları faaliyetlerden doğan zarara da ortak olmak zorunda kalacaklardır (Khan, 1994: 114).

İslami bankacılık Türkiye’de daha çok “Katılım Bankacılığı” olarak ifade edilmektedir. Katılım bankacılığı, faizsizlik ilkelerine göre çalışan, bu ilkelerle uyumlu her türlü bankacılık faaliyetlerini yürüten, kâr ve zarara katılma esasına göre fon toplayıp ticaret, ortaklık ve finansal kiralama vb. metotlarıyla fon kullandıran bir bankacılık modelidir (TKBB, 2023).

Para vakıfları, katılım bankacılığı ilkelerinin uygulandığı ilk kurumsal yapılarıdır. 19.yy. kadar varlıklarını devam ettiren para vakıfları ilerleyen dönemlerde etkisini yitirmiş ve ortadan kalkmıştır. Türkiye’de İslami bankacılığının ilk örneği 9 Mart 1913 yılında açılan bugünkü adıyla Türk Ticaret bankası olan Hacı Âdem Beyzade İbrahim, Sipahizade Hamid ve Şürekâsı Adapazarı İslâm Ticaret Bankasıdır. İslami hassasiyetlerle kurulan bu banka adında İslam kelimesi geçen ilk bankadır (Hazıroğlu, 2022). O yıllarda Adapazarı’nda gayrimüslimlerin sayısı oldukça fazla olup bankalar çoğunlukla gayrimüslim müşterilere hizmet vermektedir. Yerli halkın kredi ve diğer hizmetlerden mahrum olması ihtiyacı söz konusu bankanın açılmasına zemin hazırlamıştır (Kutluata, 1970: 75).

1983 yılında Türkiye’de faizsiz bankacılık hizmeti veren özel finans kurumları, 2005 yılında kabul edilen mevzuat değişikliği ile katılım bankaları olarak

adlandırılmıştır. Bu dönemde birçok katılım bankası faaliyet göstermeye başlamıştır (Sırım,2013: 192).

Katılım bankalarının, konvansiyonel bankalardan farkı fon toplama, fon kullandırma ve bankacılık hizmetlerinde faizsizlik ilkesine uyarak finansal hizmet vermeleridir. Katılım Bankacılığı kavramı; özündeki asıl amacını gerçekleştirme ve insanlara dokunma noktasında, kâr ve zarara katılmayı esas alan bankacılık sistemini tam olarak ifade etmesi açısından uygun bir terimdir. Her ne kadar bu kavramın içinde banka kelimesinin yer alması İslami kesim tarafından kabulü ve yaygınlaşmayı geciktirse de kurumların uluslararası geçerlilik kazanmasında önemli bir faktör olmuştur. On bir yıl boyunca yapılan çalışmalar neticesinde ortaya çıkan bu kavram günümüzde ve gelecekte faizsiz bankacılık sisteminin meydana getireceği olumlu sonuçları açısından kritik bir öneme sahiptir (Hazıroğlu, 2016).

2.1.3. Fon Toplama Faaliyetleri

Katılım bankaları cari hesap, yatırım hesabı ve tasarruf hesabı olmak üzere başlıca üç farklı hesapta fon toplamaktadır. Cari hesaplar; istenilen her zaman para çekilebilen, karşılığında kâr payı ödenmeyen hesaplardır. Cari hesaplarda çoğunlukla herhangi bir hizmet bedeli tahsil edilmese de sunulan hizmet karşılığında servis ücreti alınabilmektedir. Bu tip mevduatların amacı paranın güvenliğini sağlamaktır. Katılım bankaları bu tür mevduatı, müşterilerin kendisine verdikleri bir borç olarak kabul etmektedir ve müşterilere bunlar karşılığında herhangi bir fayda sağlanmamaktadır. Cari hesaplar; bir taraftan müşterinin yatırdığı mevduatı, diğer taraftan da çektiği miktarı kapsamaktadır. Cari hesaplar müşterilerin bankaya verdiği bir tür faizsiz borç olarak görülmektedir. Bu sayede banka, hesap sahiplerinden izin almadan bu hesap bakiyelerini istediği gibi kullanabilmektedir. Fakat banka müşterilere anaparayı ödemekle yükümlüdür. Paranın kullanılması esnasında herhangi bir zararla karşılaşılır ise hesap sahipleri bu zarardan etkilenmemektedir (Özgür, 2015).

Yatırım hesabı çeşitli katılım bankaları tarafından “birikimlerini sermaye piyasalarında değerlendirmek isteyen müşterilere sunulan ve menkul kıymetlerin alım-satımı için açılması gereken özel nitelikli bir hesap” olarak tanımlanmaktadır. Yatırım hesapları katılım bankalarının fon toplama yöntemlerinden biri olup bir şahsın sahibi olduğu sermayeyi ücret karşılığında ya da ücretsiz olarak işletmesi amacıyla bir

başkasını yetkilendirmesi şeklinde açıklanmaktadır. Yatırım hesapları ile katılım esaslı hisse senedi, yatırım fonu ve kira sertifikası gibi sermaye piyasası ürünlerinin alım-satımı gerçekleştirilebilmektedir. Yatırım hesaplarında sözleşme sırasında belirlenen tahmini kâr oranı, vade sonuna kadar tek taraflı olarak değiştirilememektedir. Katılım bankası, müşterilerine fon tutarı karşılığında gerçekleştirmeyi beklediği tahmini kâr oranını ve vade bilgisini iletir, müşterilerinin kabul etmesi durumunda “yatırım vekâleti sözleşmesi” imzalayarak müşterisine vadettiği kârı sağlamaya çalışmaktadır.

Tasarruf hesabı, Türkiye Katılım Bankaları Birliği’nin resmi web sayfasında şu şekilde tanımlanmıştır: “Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr ve zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır.” (Faizsiz Finans Ürünleri- TKBB, 2023.) Katılım bankacılığında tasarruf hesabı ile fon toplarken genellikle ‘mudaraba’ yöntemiyle kullanılsa da muşaraka yöntemiyle de fon toplanmaktadır. Mudaraba sözleşmeleri bir tarafın sermayesini, diğer tarafın emeğini, bilgisini ve tecrübesini ortaya koyduğu bir model iken; muşaraka sözleşmeleri her iki tarafın da hem emeğini hem de sermayesini ortaya koyduğu bir modeldir.

2.1.4. Fon Kullandırma Faaliyetleri

Katılım bankaları, kurumsal ve bireysel finansman desteği sağlamaktadır ve fon kullandırırken ortaklık, kiralama ve satış esaslı yöntemleri uygulamaktadır (TKBB, 2023). Katılım Bankalarının finansman sağlarken yaygın olarak kullandığı başlıca yöntemler (Yanpar, 2015: 139):

1. Ortaklık Esaslı: Mudaraba ve Muşaraka,
2. Kiralama Esaslı: İcara,
3. Satış Esaslı: Murabaha, İstisna ve Selemdir.

Murabaha katılım bankalarının fon değerlendirme yöntemlerinin en önemlisidir. “Malı kârlı satma” manasına gelen murabaha; Katılım bankasının, müşterisinin talebi üzerine bir ürünü satıcıdan satın alıp üzerine kâr ekleyerek bu ürünü müşterisine vadeli satması işlemine verilen addır (ZiraatKatılım, t.y.) Bu yöntem

sayesinde katılım bankaları müşterilerine finansman sağlarken; müşterilerde fon ihtiyacını karşılayabilmektedir.

2.2. Türkiye’de ve Dünya’da İslami Bankacılığın Sektörel Görünümü

İslami bankacılığı destekleyenler, İslami bankaların geleneksel bankalara kıyasla daha verimli olduğunu savunmaktadırlar. İslami bankalar, zor zamanlarda devamlı kredi arzı sağlayarak bankacılık sistemine geleneksel bankalara göre daha fazla istikrar sağlamaktadır. Ayrıca tahsis verimliliğini ve ekonomik büyümeyi de teşvik etmektedir (Bakhouche vd., 2022).

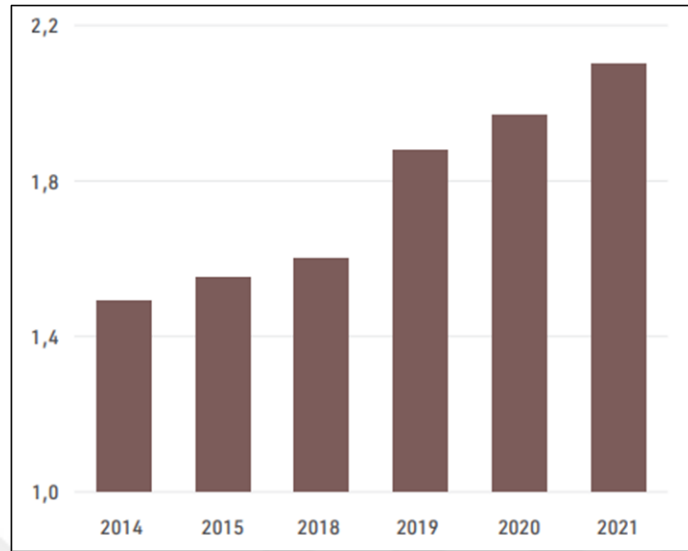
Türkiye’de 29 Mayıs 2015 tarihinde devlet eliyle kurulan ilk kamu İslami Bankası Ziraat Katılım Bankasıdır. Sonraki yıllarda ikinci kamu katılım bankası olan Vakıf Katılım Bankası kurulmuştur. 2018 yılında TKBB bünyesinde, Danışma Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul ile katılım bankalarındaki şer’i standartlaşmayı sağlama ve kontrollerin daha verimli bir şekilde yapılması amaçlanmıştır. Bir yıl sonra ise üçüncü kamu Katılım Bankası olan Türkiye Emlak Katılım Bankası kurulmuştur. Bugün Türkiye’de altı adet katılım bankası aktif faaliyet göstermektedir. Bu bankaların üçü özel ve diğer üçü kamu katılım bankasıdır (Canbaz, 2022).

Özel Katılım Bankaları:

1. Albaraka Türk Katılım Bankası,
2. Kuveyt Türk Katılım Bankası
3. Türkiye Finans Katılım Bankası iken;

Kamu Katılım Bankaları:

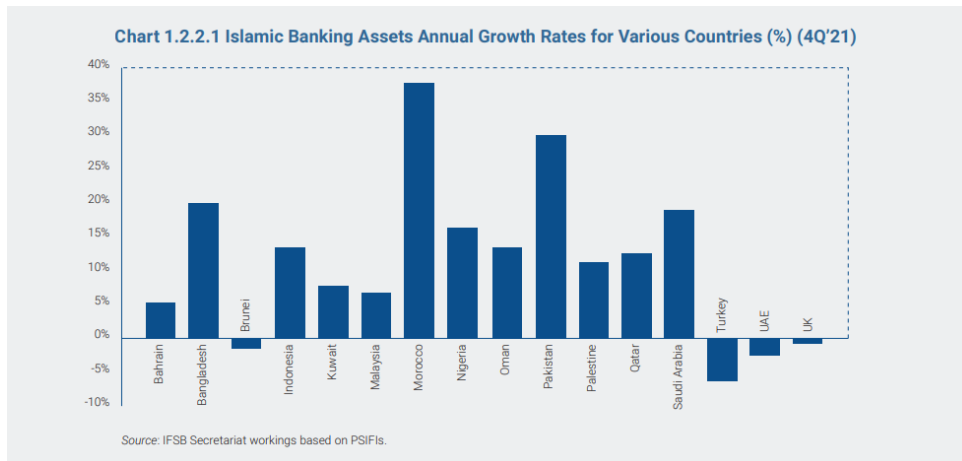
1. Emlak Katılım Bankası,
2. Vakıf Katılım Bankası,
3. Ziraat Katılım Bankasıdır.

Şekil 1: Küresel İslami Bankacılık Aktif Büyüklüğü (Trilyon ABD doları)

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi- Katılım Finans Strateji Belgesi

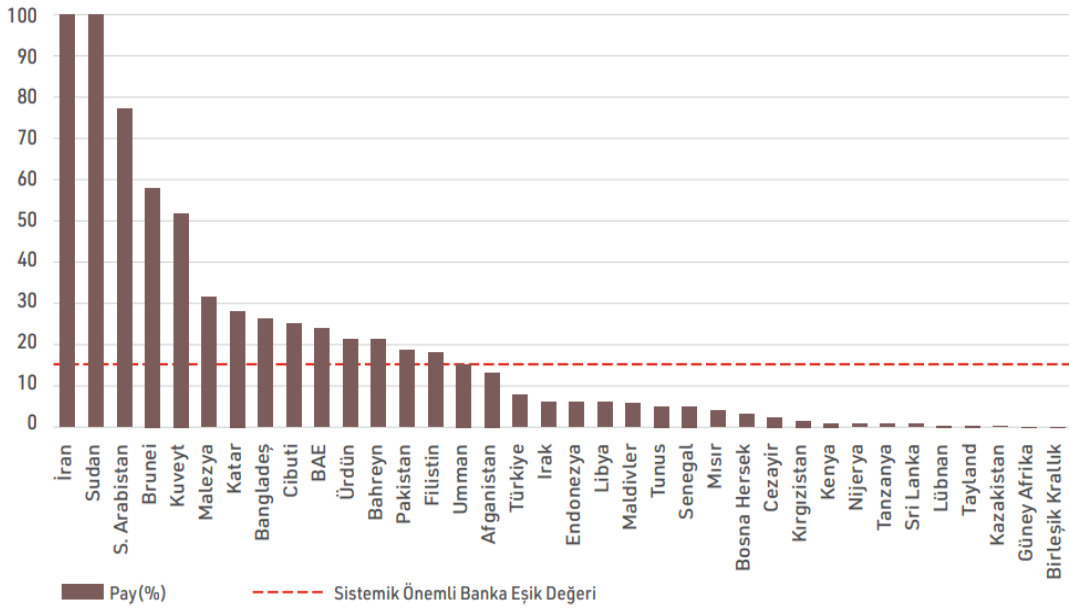
Şekil 1’de İslami Bankacılığın küresel boyutta aktif büyüklüğü gösterilmektedir. 2020-2021 yılları arasında İslami bankacılık aktif büyüklüğü %6,6 oranında artış göstererek 2,1 trilyon ABD doları seviyesine ulaşmıştır. İslami bankacılığın toplam küresel bankacılık sistemi içindeki payı 2021 yılı sonu itibariyle %2,1 seviyesindedir.

Şekil 2: Çeşitli ülkelerin İslami Bankacılık Varlıklarının Yıllık Büyüme Oranları

Kaynak: Islamic Financial Services Board. (2022). Islamic Financial Services Industry Stability Report 2022

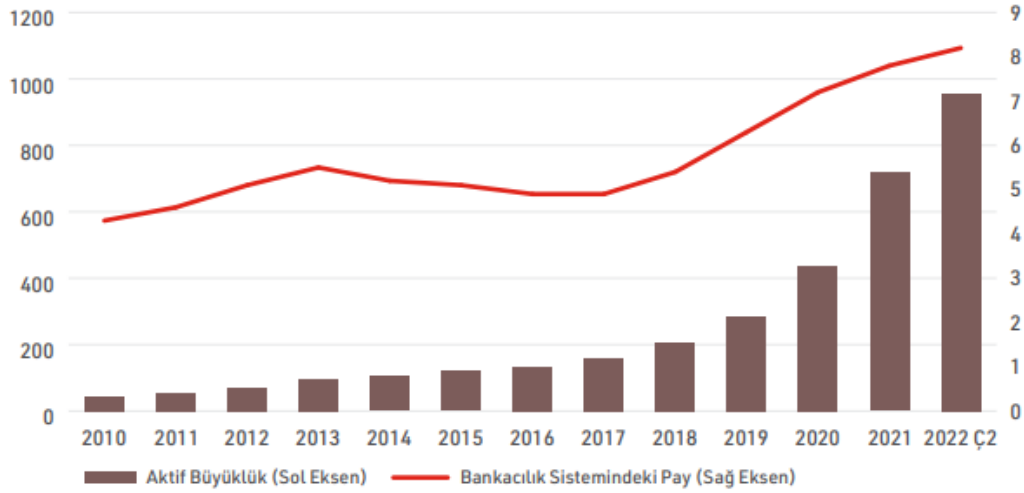
Şekil 2’de çeşitli ülkelerin İslami bankacılık varlıklarının yıllık büyüme oranları gösterilmektedir. Şekil 2’de yer alan ülkelerden Brunei, Türkiye, İngiltere ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin yıllık bazda İslami bankacılık varlıklarının büyüme oranlarında düşüş kaydedilirken; geriye kalan 12 ülkenin varlıklarında büyüme görülmektedir.

Şekil 3: İslami Bankaların Varlıklarının Toplam Bankacılık Varlıkları İçindeki Payı (Yüzde)

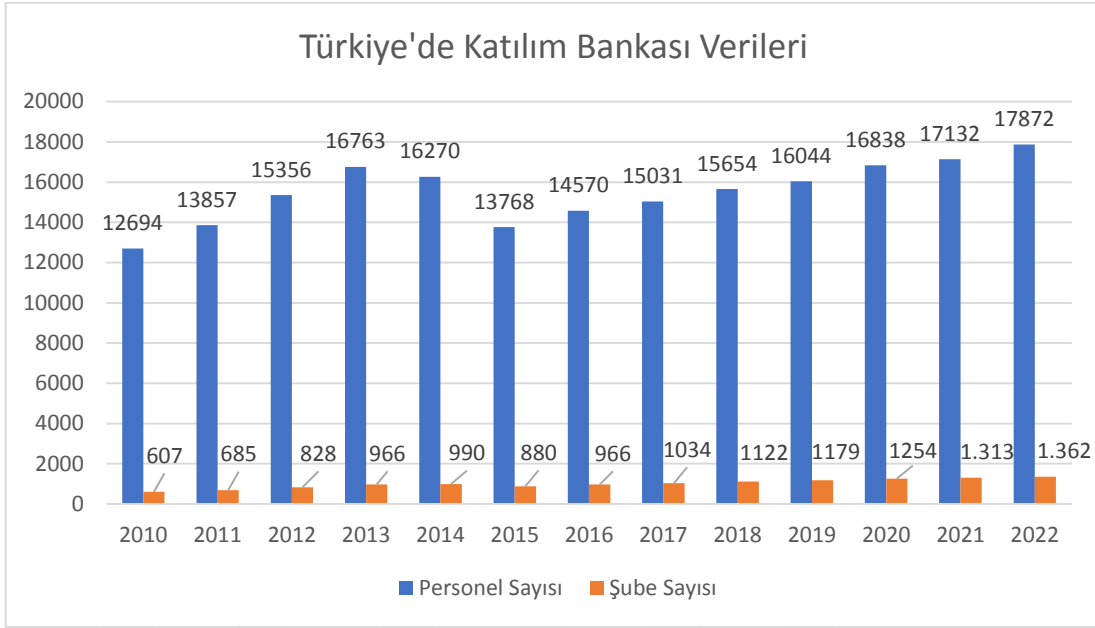
Kaynak: Islamic Financial Services Board. (2022), Islamic Financial Services Industry Stability Report 2022

Şekil 3’te İslami bankaların varlıklarının toplam bankacılık varlıkları içindeki payı yüzde olarak gösterilmektedir. Şekle göre Dual bankacılık sistemini benimseyen ülkeler arasında, İslami bankacılık varlıkları içinde en büyük paya sahip ülke %30,6 ile Suudi Arabistan iken en düşük paya sahip ülke Birleşik Krallık’tır. Türkiye ise İslami bankacılık varlıkları içinde %2,9 pay ile 8. sırada yer almaktadır.

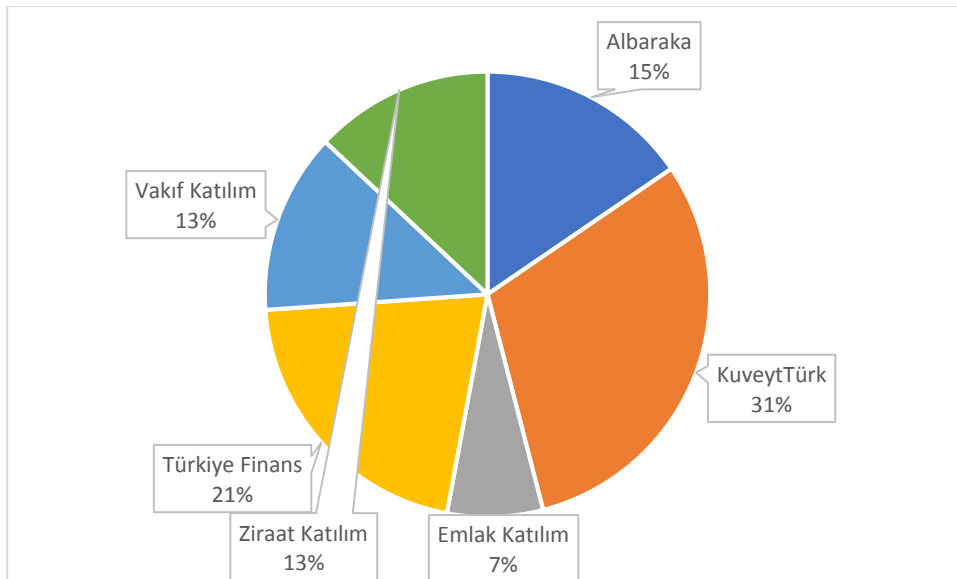
Şekil 4: Katılım Bankaları Aktif Büyüklükleri (Milyar TL, Yüzde)
Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi | Katılım Finans Strateji Belgesi

Şekil 4'te Türkiye'deki katılım bankalarının aktif büyüklüğünün yıllar içindeki değişimini ve bankacılık sistemindeki payını gösterilmektedir. 2010 yılına bakıldığında katılım bankalarının, bankacılık sistemi içerisindeki payı yaklaşık %4 seviyesinde iken; 2022 yılında yaklaşık %8 seviyesine yükselmiştir. Aktif büyüklüğü ise yıllar içinde devamlı artış göstermiştir. 2020-2021 yılları arasında katılım bankalarının aktif büyüklüğü oldukça yükselmiştir. 2020 yılında aktif büyüklüğü yaklaşık olarak 400 milyar civarında iken 2021 yılında yaklaşık 700 milyara ulaşmıştır.

Şekil 5: Katılım Bankalarının Personel ve Şube Sayıları
Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Şekil 5'te 2010-2022 yılları arası Katılım Bankalarının personel ve şube sayısına yer verilmiştir. 2013-2015 yılları arasındaki personel ve şube sayısındaki düşüş haricinde sürekli bir artış olduğu görülmektedir. En çok personel ve şube sayısına 2022 yılında ulaşılmıştır.

Şekil 6: Katılım Bankalarına Ait Şube Sayıları (Ocak, 2024)
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği

Şekil 6'da ise 2024 yılı ocak ayı itibariyle toplam şube oranlarına yer verilmiştir. Şekil 6'da belirtildiği üzere Albaraka %15, Kuveyt Türk %31, Emlak Katılım %7, Türkiye Finans %21, Vakıf Katılım %13 ve Ziraat Katılım %13 seviyesinde olmak üzere toplamda 1455 katılım bankası şubesi bulunmaktadır.

Bankacılık Gruplarının Sektör İçerisindeki Payı

Eylül 2023

	Katılım Bankaları		Mevduat Bankaları	Kalkınma ve Yatırım Bankaları
	Eylül 2023	Aralık 2022		
Aktifler	8,5% ↑	8,3%	85,9%	5,6%
Toplanan Fonlar	10,0% ↓	10,1%	90,0%	0,0%
Kullandırılan Fonlar	8,2% ↑	8,2%	85,7%	6,1%
Özkaynaklar	6,5% ↑	6,0%	86,2%	7,2%
Şube Sayısı	13,0% ↑	12,5%	86,4%	0,6%
Personel Sayısı	9,2% ↑	8,7%	87,7%	2,9%
ATM Sayısı	5,1% ↑	4,8%	94,9%	0,0%

Kaynak: BDDK

Şekil 7: Katılım Bankacılığının Sektör İçerisindeki Payı
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği

Şekil 7’de bankacılık gruplarının; aktiflerine, şube, personel ve ATM sayılarına yer verilmiştir. Katılım bankalarının 2022-2023 yılları arasında toplanan fonlar haricinde şekilde yer alan tüm kalemlerde oranları artırmıştır. 2023 yılında bir önceki yıla göre personel sayısı %0,5, ATM sayısı %0,3, şube sayısı %0,5 ve aktifleri %0,2 oranında artış göstermiştir.

Tablo 1: 2022 Yılı Katılım Bankaları Verileri
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği

Banka	Toplam Aktifler	Özkaynaklar	Net Kâr
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	145.396.473	7.466.400	906.663
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	365.421.715	24.350.723	9.124.034
Emlak Katılım Bankası A.Ş.	93.102.636	4.593.131	1.461.798
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	157.194.078	9.562.024	2.134.792
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	166.435.296	17.453.860	3.882.874
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	182.203.640	10.324.315	3.387.993
Katılım Bankacılığı Sektörü Toplamı	1.109.753.838	73.750.453	11.774.120

Tablo 1’de 2022 yılında net kârı en çok olan banka 9.124.034 net kâr ile Kuveyt Türk Katılım Bankası olduğu görülmektedir. Kuveyt Türk Katılım Bankası’nı ikinci sırada 3.387.993 net kâr ile Ziraat Katılım Bankası takip etmiştir. 2022 yılında Kuveyt Türk Katılım Bankası, 365.421.715 TL ile Türkiye’nin en büyük aktif toplamına sahip

katılım bankası olurken, bu bankayı 182.203.640 TL ile Ziraat Katılım Bankası izlemiştir.

İslami bankacılık sektörü, faizsiz tasarruf ve finansman hizmetleri aracılığıyla toplumun finansal ihtiyaçlarını karşılayabildiğini kanıtlamıştır. Küresel finans endüstrisinin bir parçası olarak, reel sektörün ilerlemesine katkıda bulunmaktadır. İslami bankacılık, varlığını ve büyümesini sürdürürken; başarı oranı müşteri sadakati tarafından belirlenen geleneksel bankalarla rekabet etmektedir. Ancak İslami bankacılık alanındaki yenilikler, geleneksel bankacılığa kıyasla pazar payını çok fazla artıramamıştır. Pazar paylarını artırmayı engelleyen özkaynak yetersizliği, tasarruflar için döviz, altın vb. enstrümanlara endeksli yatırım imkanlarının olmaması, fon kaynak kullanımının yoğun olduğu bölgelerde şube sayısının azlığı, müşteri memnuniyeti konusunda diğer bankaların sağladığı bilgi ve teknolojinin istenilen düzeyde olmaması gibi sorunların çözülmesi ile bankacılık sektöründeki paylarını zamanla arttırabileceklerdir. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen Türkiye özelinde İslami bankalar giderek piyasadaki rollerini büyütmektedir. Ayrıca İslami bankalar kamuoyuna kendilerini tam anlamıyla tanıttırlarsa bankacılık ve finans sektöründeki pazar paylarını da ciddi oranda arttırabileceklerdir (Muflih, 2021; Kaya, 2017).

2.3. İslami Bankalarda Kullanılan Finansman Modelleri

İslami Bankalar, İslami açıdan hassasiyet sahibi olan müşterilerinin ihtiyaçlarına İslami usullerle karşılayabilmek adına çeşitli araçlar çıkarmışlardır.

2.3.1. İcare

Bir toplumda yaşayan insanların birbirlerine karşı bazı hak ve sorumlulukları vardır. Her insan farklı karakter ve yeteneklerle yaratılmıştır. Bazı insanlar zenginken, bazıları ihtiyaç sahibidir. Bu maddi ve manevi farklılıklardan dolayı insanlar birbirlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda İcâre akdi ortaya çıkmıştır (Kayar, 2011). Bakara suresi 282. ayette belirli vadeli yapılan karşılıklı borç alışverişlerinin kayıt altına alınması ve şahit tutulması gerektiği buyrulmuştur.

Bu doğrultuda, İslami finansal kurumların finansal faaliyetlerini kayıt altına almak için birtakım standartlar ve uygulamalar ortaya koymuşlardır. Bu kurumlardan biri de AAOIFI'dir. (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial

Institutions- İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu). AAOIFI standartlarında icarenin işleyişine ve muhasebeleştirilmesi ilişkin süreçler ele alınmıştır (Yardımcıoğlu, 2016: 225).

İcare, sözlükte iş karşılığında verilen şey anlamına gelmektedir. Genellikle kiralamak anlamında kullanılmaktadır. İslam hukukunda icare, kira sözleşmesini kapsamaktadır. Kira/icare her iki taraf için de bağlayıcı bir akitir. Karşılıklı rıza ile sözleşmeyi feshetmek veya değiştirmek mümkündür. Beklenmeyen hallerde fesih mümkündür. 2019-2020 Pandemi döneminde lokantaların kapanması, kiracının ölmesi gibi beklenmeyen durumlarda sözleşmenin feshedilmesi örnek verilebilir. İcare/kira sözleşmesinde süre belli olmalıdır ancak ileri tarihli icare sözleşmeleri de mümkündür. Başlama tarihi belirlenmemişse başlama zamanı sözleşme anıdır. Kira sözleşmesinde kiraya söz konusu varlık aynı dönem için farklı kişilere kiralanamaz. Kiralanan varlığın tükenmeyen varlık olması gerekmektedir. Eğer tükenen bir varlık kiralanıyorsa bu durumda sözleşme aslında faizli karzdır; alınan da kira değil ribadır. Kiracının kasıtlı bir davranışı olmadığı sürece kira konusu varlıkla ilgili hasar sorumluluğu (daman) kiraya verene aittir. Çünkü kiraya veren damanı üstlendiği için zaten kira almaya hak kazanmaktadır. Örnek ile açıklanırsa, tarlasını kiraya veren kişinin kiralama döneminde toprak kayması sonucu tarlası zarar görürse burada daman kiraya verene aittir. Ancak kasıtlı olarak kiracı tarlaya zarar verirse bu durumda daman kiracıya ait olmaktadır. Kiralanan varlığın helak olması durumunda kira sözleşmesi kendiliğinden sona ermektedir. Aynı örnekten devam edilirse, kiraya konu olan tarla toprak kayması sonucu yok olursa kira sözleşmesi kendiliğinden sona ermektedir (Yanpar, 2015; Çapri 2018).

2.3.2. Mudaraba

Mudaraba İslami finansın esasına ve amacına uygun olan başka bir modeldir. Mudaraba modeline benzeyen başka bir model mukâraza ve kırâz isimleriyle ifade edilmekte olup daha çok Hicaz bölgesinde rastlanılmaktadır (Eğri & Sağlam, 2020: 200).

Mudaraba kavramı Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinde “yol tepmek” olarak tanımlanmış olup darb fi'l-arz deyiminde bulunan darb kelimesinden türetildiği ifade edilmiştir (Kallek, 2022)

Ribaya dayalı muamelelerin alternatiflerinden biri olan mudaraba bir kâr paylaşım yöntemidir. İşlemleri Kur'an'a ve sünnete uygundur. Haram faaliyetlere yatırım yapılamaz. Mudaraba işlemlerinde bir taraf emeğini ortaya koyarken bir taraf servetini ortaya koymaktadır. İslami bankalar açısından bakılırsa burada İslami banka emeğini ortaya koyan taraf iken müşteri servetini ortaya koyan taraf olmaktadır. İslami banka müşterinin servetini İslami açıdan haram olmayan alanlarda değerlendirmektedir. Belirlenen süre sonunda bu işlemde kâr elde edildiyse önceden belirlenen orana göre iki taraf arasında kâr paylaşımı gerçekleştirilir. Eğer zarar edilmişse bu durumda İslami banka bu işlemde kâr elde edemez ancak zararı da finansal olarak karşılamaz (aslında zarar etmiş sayılır çünkü emeği boşa gitmiştir). Zarar, servetini ortaya koyan müşteri tarafından karşılanır. Mudarabada borç sermayeye dayalı finansmanın aksine firma riskini artıran kaldıraç yoktur. Mudaraba ortaklığında kumar olarak kabul edilen aşırı riskten kaçınılması, İslami bankalarda uygulanan bu ortaklık türünün etik olduğunu göstermektedir. İslami bankalarda bu ve benzeri daha birçok etik ilkelere uyumlu araç ve ortaklık türü vardır (Gilani, 2015: 90).

2.3.3. Murabaha

Murabaha kavramı Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinde "artma, kâr, ticarî kazanç" anlamına gelen ribh kökünden türemekte olup "kazandırma, kâr hakkı tanıma" şeklinde tanımlanmıştır (Dönmez, 2022).

Murabaha daha çok bir malı peşin satın alma gücü bulunmayan kişilerin veya işletmelerin; İslami Finansal Kuruluşlar (İFK) vasıtasıyla vadeli olarak satın alabilmek amacıyla kullanılan sözleşme türüdür. Bu yönüyle bir bakıma satış sözleşmesidir. Geleneksel bankacılık sisteminde murabahanın karşılığı yoktur. Geleneksel sistemde bankalar kişilere ya da işletmelere ihtiyacı olan ürünü satın alabilmesi için kredi sağlayarak karşılığında belirli oranda faiz geliri elde etmektedir. Ancak İslam'da faiz geliri haram olduğu için müşteriler, geleneksel bankaların sağladığı kredi yerine murabaha sözleşmesi yaparak sahip olmak istedikleri ürünü vadeli olarak satın alabilmektedir. Geleneksel bankaların sunduğu krediden farklı olarak İslami finansal kuruluşlarla yapılan murabaha sözleşmesi şeri hükümlere uygun olduğu için Müslümanlar tarafından kullanılabilir (Kılınç, 2021: 1213).

Güvene dayalı akitler (Bey'u'l-emane) satıcının malın maliyetini müşteriye açıkladığı satışlardır. Maliyet üzerine belirli bir kâr ilave edildiği açıklanarak gerçekleştirilen satışlara klasik fıkhıta 'murabaha' denilmektedir. Klasik murabahada müşteri ve satıcı olmak üzere iki taraf vardır ve satıcı alış maliyetinin üzerine kâr koyarak müşteriye satmaktadır. Klasik murabahada finansman amacı yoktur. Modern murabahada (mürekkeb murabaha) ise amaç finansmandır. Çağdaş murabahada ilk aşamada müşteri almak istediği malı almak için katılım bankasına gitmektedir. İkinci aşamada katılım bankası müşterinin güvenilirliğini araştırdıktan sonra istediği işlemi yapabileceğini haberdar etmektedir. Bu kısımda müşteri ile katılım bankası arasında bir vaad vardır. Burada müşteri bağlı yani malı almak zorundadır ama katılım bankası satmak zorunda değildir. Tek taraflı bir bağlayıcı nitelikte vaad anlaşması vardır. Bu kısım katılım bankalarının bu araca cevazı konusunda tartışma ortaya çıkarmaktadır. Eğer şart muhayyerliği ile mal müşteriye satılsa cevazı konusunda tartışma kalmayacaktır ancak katılım bankaları kendilerini güvence altına almak istemektedir. Çağdaş murabahada asıl temel sorun ise damandır (hasar sorumluluğudur). Katılım bankaları genelde vekaleti müşteriye vermekte ve faturalar, tapu tescil gibi işlemlerin hepsi doğrudan müşteri üzerine yapılmaktadır. Bu durumda hukuki bir sorun olduğunda direk satıcı ile müşteri muhatap olmaktadır. Özetle malın hasar ve yararını katılım bankaları gerçekten üstlenmiş midir sorunu ortaya çıkmaktadır (Yanpar, 2015; Kapıcı, 2018).

2.3.4. Tekafül

İlk çağlardan günümüze kadar süregelen insanlığın karşı karşıya kaldığı tehlikeler insanları canlarını ve mallarını bu tehlikelere karşı koruma ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyaçlar sebebiyle sigorta sistemi ortaya çıkmıştır. Ülkeden ülkeye farklı isimler ile anılsa da esasında benzer uygulamalara sahip olan sigorta sistemi bugün finansal sektörün önemli parçalarından biridir (Ergün, 2021; Özcan, 2017).

İslam kültüründe risk paylaşımı vardır. Bu yüzden sigorta usulüne uygun yapıldığı sürece İslam'da teşvik edilmektedir. Örneğin Peygamber Efendimizin zamanında Mekke'de haksızlığa uğrayan insanlara yardım etmek amacıyla Kureyş kabileleri kendi aralarında 'Hılfu'l-Fudul' antlaşması yapmışlardır. Yine benzer bir örnek de 'Akile'dir'. Hataen öldürme ve yaralama filinde suçlu adına diyet ödemeyi

yüklenen şahıslar topluluğuna denilmektedir. Medine sözleşmesinde de akile yer almaktadır. Bugünkü kooperatif sigortacılığına benzemektedir (Sağlam, 2011: 266).

Günümüzde ise birçok sigorta türü vardır. Bunlar kâr elde etmek amacıyla özel şirketlerin kurduğu ticari sigortalar, kooperatif sigortalar ve devlet destekli kurulan sosyal sigortalardır. 2017 yılında sigorta türlerine katılım sigortaları (tekafül) da katılmıştır.

Katılım sigortaları, bir açıdan ticari sigortalar (kâr amaçlı) bir açıdan ise karşılıklı sigortalara (kooperatif) benzer şekilde fonları havuzda toplamaktadır. Fonlar şirketten ayrı olarak toplanmakta ve kendi kendine ayakta tutulmaktadır. Havuzların işletim tarzı kooperatif sigortalar (müstakil olarak işletilmekte) gibidir fakat işletim biçimi açısından şirketin başında profesyonel birinin bulunması ve para kazanmak amacıyla bu işi yapıyor olmasından dolayı ticari sigortalar gibidir. Türkiye’de ilk tekafül türü sigorta 2009 yılında kurulan Neova’dır. İlk kamu tekafül uygulaması ise 2016 yılında Ziraat Sigorta’nın pencere uygulamasıdır (Söyler,2018; Yıldırım, 2014).

Uluslararası boyutta çalışmaları olan birçok tekafül şirketi vardır. Uluslararası Kooperatif ve Mütüel Sigorta Federasyonuna üye tekafül kuruluşları aşağıdaki gibidir:

1. Malezya Sigorta Enstitüsü
2. İngiltere’de İslami Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü
3. Sudan’da İslam Sigorta Şirketi
4. Birleşik Arap Emirlikleri’nde SALAMA

Bunların dışında Federasyona katılan Mısır, Cezayir, Katar, Afrika, Endonezya ve Malezya gibi birçok ülkeden sigorta şirketi vardır (Özcan, 2017: 360).

Özetle tekafül karşılıklı dayanışmaya dayalı bir sistemdir. Yatırıma yönlendirilen fonları İslami prensiplere uygun olarak değerlendirilmektedir. Tekafül şirketlerinin İslami uygunluğunu denetleyen danışma kurulları bulunmaktadır. Tekafül fonunda fazlalık olması durumunda katılımcılara dağıtılabilmektedir (Söyler,2018; Yıldırım, 2014). Tekafül finansal sistemde önemli bir yere sahiptir. İslami ülkeler dışında da uygulamaları mevcuttur. Ülkemizde de bu alanda çalışmalar devam etmektedir.

2.4. Etik Bankacılık

Bankalar tarihsel olarak genellikle güvenilir kurumlar olarak görülse de günümüzün son derece rekabetçi ve hızla değişen ekonomik ortamında hayatta kalma savaşı ve pazar payı için rekabet, bankaları etik duruşlarından ödün vermeye yöneltmektedir. Yüksek rekabet ortamı içerisinde kâr elde etme gayreti sosyal ve çevresel faktörlere gereken önemi vermeyerek etik dışı faaliyetlere yol açabilmektedir. Bu durum sistem içerisinde yer alan diğer tüm rakip bankaları ve hatta tüm ekonomik sistemi etkileyebilmekte ve bankacılık faaliyetlerine olan güveni sarsabilmektedir. (Ferreira vd., 2016; Gündoğdu, 2018).

Etik bankacılığın amacı; bankaların öncelediği ekonomik faydalardan daha çok sosyal olan faydayı öncelemektir. Son zamanlarda geleneksel bankalar, kurumsal sosyal sorumluluk aracılığıyla sosyal faydayı ön plana çıkartsa da aslında bu faaliyetler etik unsuru yerine rekabet avantajı olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu durum bankacılık uygulamalarında etik yönetim ve etik ilkelere yönelik kaygıları hızla artırmaktadır. Bununla birlikte, bu tür endişelerin günlük operasyonlarla uyumlu hale getirilmesi çoğu zaman basit olmaktan uzaktır. Bankalar da dahil olmak üzere birçok kuruluş, paydaşlarına misyon ve vizyon beyanlarının yanı sıra kurumsal hedeflerin ana hatlarını sunmaktadır. Ancak uygulamada, bu ifadeler ve kurumsal hedefler genellikle belirsizdir ve hatta gerçekçi değildir. Değerleri ve vizyonu netleştirmek, hedefleri açık hale getirmek ve bu unsurları etik ilkelerle uyumlu hale getirmek, işletmenin hayatta kalması için çok önemli olsa da oldukça karmaşıktır (Ferreira vd., 2016; Gutierrez, 2009)

Etik bankacılığın ekonomide etiğin bir alt kümesi olarak dünyanın önde gelen bankaları arasında özel bir yeri vardır ve etik bankacılığın geliştirilmesi gerektiği konusunda geniş bir fikir birliği ortaya çıkmıştır. Etik bankacılık, ekonomik kârın kendi başına bir amaç olmadığını, bankaların misyonlarını sürdürmeleri için gereken bir araç olduğunu göstermenin yoludur. Bankacılık sektöründe en önemli etik bileşenler dürüstlük, tarafsızlık, güven, uyum ve şeffaflıktır. Finansal tabloların şeffaflığı, bankacılık sisteminde önemli rol oynayan önemli etik konulardan biridir. Mevduat sahipleri ve hissedarlar doğru ve şeffaf bilgiye erişim hakkına sahiptir ve herhangi bir bankacılık sisteminin hedeflerinden biri finansal sistemde daha fazla

şeffaflık yaratmak olmalıdır. Etik bankacılık ve bankacılık sisteminde etik ilkelere dikkat etmek, finansal ve finansal olmayan krizlerle baş etmenin, güvenlik, finansal güç ve yetki yaratmanın ve müşteri memnuniyetini artırmanın bir yoludur (Bahrami vd.,2022).

Dünya genelinde etik bankacılık genellikle gelişmiş ülkelerde uygulama alanı bulabilmiştir. Etik bankacılıkta, yatırım kriterleri bulunmakta ve her sektöre yatırım yapılamamaktadır. Etik bankalar için çevreyi koruyan, çalışan çeşitliliğini ve eşitliğini teşvik eden, eğitim ve personel gelişimi sağlayan şirketlere yatırım yapmak oldukça önemlidir. Örneğin Alman bankası olan EthikBank desteklenen ve desteklenmeyen faaliyetleri negatif ve pozitif krediler olarak nitelendirmiştir. EthikBank'ın negatif krediler olarak nitelendirdiği faaliyetler şu şekilde listelenmiştir (Gündoğdu, 2018: 260).

1. Askeri silah üretimi ve dağıtımını yapan işletmeler,
2. Nükleer santral işletmeleri,
3. Kömür maden işletmeleri,
4. Fosil yakıt üreten ve satan işletmeler,
5. Petrol kumu yağı ve petrol şeylini satan işletmeler,
6. Bitkileri ve tohumları genetik olarak değiştiren işletmeler,
7. Çocuk işçiliğine izin veren ve işçi haklarını ihlal eden işletmeler,
8. Kozmetik ürünleri için hayvan deneyleri yapan işletmeler,
9. Endüstriyel kitle hayvancılığı yapan işletmeler,
10. Rüşvet ve yolsuzluk davası bulunan işletmeler,
11. İnsan haklarını ihlal eden işletmeler,
12. Pornografik malzemelerin üretimi, tedariki veya dağıtımını yapan işletmeler,
13. Bahis işletmecileri, at ve köpek parkurları, lisanslı tombala salonları, kumarhaneler ve online bahis sağlayıcıları.

Dünya üzerinde özellikle gelişmiş ülkelerde başka etik bankalar da bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda söz konusu bankalara yer verilmiştir.

Tablo 2: Dünya'da Etik Bankalar Kaynak: Gündoğdu,2018

Banka	Ülke	Kuruluş	Bankanın Amacı
Shore bank	ABD	1850	Müşterilerin ve toplumun başarısına yardımcı olmak
The Co-operative bank	İngiltere	1872	Müşterilerin ve toplumun yaşamları için pozitif bir fark yaratmak
APS bank	Malta	1910	Malta kültürünü, sanatını ve çeşitli hayır kurumlarını desteklemek
Bank Für Sozial-wirtschaft	Almanya	1923	Sosyal, sağlık ve eğitim sektörlerinde faaliyet gösteren şirketlerle, demeklerle, vakıflarla ve diğer kuruluşlarla işbirliği yapmak
Itaú Unibanco	Brezilya	1945	Sürdürülebilir performans ve müşteri memnuniyeti alanında lider banka olmak
Merkur Bank	Danimarka	1959	Sosyal ve kültürel projelere destek vermek
ASN Bank	Hollanda	1960	Toplumun sürdürülebilirliğini teşvik etmek
GLS Bank	Almanya	1974	İnsanlara ve çevreye katkıda bulunmak
Triodos Bank	İspanya	1989	Pozitif ve kalıcı bir değişim yaratmak için fon bulmak
Banque Alternative Suisse	İsviçre	1990	Karın maksimize etmeyi reddederek, etik değerlerine öncelik vermek
Alternative Bank Switzerland	İsviçre	1990	Maksimum kar yerine etik ilkeleri ve şeffaflığı amaçlamak
Shared Interest Bank	İngiltere	1990	Uzak ve dezavantajlı topluluklardaki insanlara yardım ederek, ticareti yapabilmek ve geçinebilmek için yoksulluğu azaltmak
Magnet Community Bank	Macaristan	1997	Değere dayalı bir banka olmak
Cultura Bank	Norveç	1997	İnsan haklarına saygılı ve çevresel faktörleri koruyan sosyal olarak faydalı projeleri finanse etmek
Mibanco, Banco de la Microempresa	Peru	1998	Müşterilerin ve işbirlikçilerin hayatlarını dönüştürme, Peru'nun büyümesini hızlandırmak
Ekobanken	İsveç	1998	Toplumun ekolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak sürdürülebilir hale getirmek
Banca Popolare Etica	İtalya	1999	Sürdürülebilir insani, sosyal ve çevresel kalkınmanın hizmetinde bir etik finans ve destekleyici bir ekonomi inşa etmek
BRAC Bank	Bangladeş	2001	Paydaşlara adil, demokratik ve yoksulluktan kurtulmuş bir Bangladeş inşa etme konusunda yardımcı olmak
Charity Bank	İngiltere	2002	Toplumun sürdürülebilirliğini teşvik etmek
EthikBank	Almanya	2002	Sosyo-ekolojik yatırımlara destek vermek
Finançament Ètic i Solidari	İspanya	2003	Kârlılığı insan haklarına ve çevreye toplumla birleştirmek
The New Resource Bank	ABD	2006	Daha iyi bir Dünya inşa eden işletmeler ve kuruluşlar için yardımcı olmak
Beneficial State Bank	ABD	2007	Düşük ile orta gelirli topluluklar için ekonomik fırsatları geliştirmek

Türkiye'de ise şu an etik çerçevede hizmet vermeye çabalayan bankalar olsa da etik bir banka bulunmamaktadır. Türkiye Bankalar Birliği (TBB), bankaların uyması gereken etik ilkeleri resmi web sayfasında aşağıdaki gibi belirtmiştir:

1. Dürüstlük

Faaliyetlerini yerine getirirken ilişkilerinde dürüstlük ilkesine bağlı kalırlar.

2. Tarafsızlık:

"İnsana saygının başarının temeli olması" ilkesinden hareketle gerek çalışanları gerekse müşterileri arasında ayırım gözetmez, önyargılı davranışlardan kaçınırlar. Hizmet sunarken ulus, din, finansal ve toplumsal statü, cinsiyet gibi farklılıklar gözetmezler.

3. Güvenilirlik:

Tüm hizmet ve işlemlerde, müşterilere karşılıklı güven anlayışı içerisinde açık, anlaşılır ve doğru bilgi verirler, müşteri hizmetlerini zamanında ve eksiksiz yerine getirirler.

4. Saydamlık:

Müşterilerini, kendilerine sunulan ürün ve hizmetlere ilişkin hak ve yükümlülükler, yarar ve riskler gibi konularda açık, anlaşılır ve net biçimde bilgilendirirler. Bir ürün, hizmet ya da tavsiye vermeden önce, müşterilerini ve müşterilerin finansal kapasitelerini, durumlarını ve ihtiyaçlarını etkili şekilde değerlendirerek bu çerçevede ürün ve hizmet önerirler.

5. Toplumsal Yararın Gözetilmesi ve Çevreye Saygı:

Tüm faaliyetlerinde karlılık yanında, toplumsal yararın gözetilmesi ve çevreye saygı ilkeleri ışığında sosyal ve kültürel etkinliklere destek sağlamaya özen gösterirler.

6. Suçtan Kaynaklanan Malvarlığı Değerlerinin Aklanması ve Terörün Finansmanı ile Mücadele:

Uluslararası normlar ve ulusal mevzuat hükümleri çerçevesinde, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerinin aklanması, yolsuzluk ve benzeri suçlarla mücadeleyi önemli bir ilke olarak benimseyerek gerek kendi aralarında gerekse konuyla ilgili diğer kurum ve kuruluşlarla ve yetkili mercilerle iş birliği yapmaya özen gösterirler. Kendi iç bünyelerinde de bu amaca yönelik gerekli önlemleri alır ve personeli için eğitim programları düzenlerler.

7. Bilgi Suistimali:

Kendilerine ve müşterilerine ait içeriden öğrenilen bilgilerin suistimalinin önlenmesi için gerekli her türlü tedbiri alırlar.

Türkiye Bankalar Birliği dışında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 73. ve 76. maddelerinde de Türk bankacılık sisteminde bankaların uymak zorunda olduğu etik ile ilgili ilkelere yer verilmiştir. Bunlar şu şekilde belirtilmiştir:

1. Sırların Saklanması
2. İtibarın Korunması
3. Etik İlkeler

2.5. Etik Bankacılık ve İslami Bankacılık Arasındaki Benzerlikler

İslami bankacılık; faaliyetleriyle, beslendiği kaynaklarla, mal ve hizmet imkânlarıyla yani tüm mali ve iktisadi ilişkileriyle İslami bir anlayışa sahip iktisadi bir kuruluştur (Keles, 2020). Birçok bilim adamı İslami bankacılığın etik bankacılık fikrine dayandığı görüşündedir. İslami bankacılık sisteminde faizin nasıl ve neden uygulanmadığı konusunda bu zamana kadar oldukça kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda, kapitalizmin faizi yoksulları sömürmek ve zenginlere fayda sağlamak için araç olarak gördükleri sonucuna ulaşmışlardır. Bu, İslami bankacılıkta mevcut olmayan sosyal eşitsizliğe yol açan büyük bir sorundur. Borç verenler daha zengin, borç alan da daha fakir olmaktadır. Bu da servet açığı yaratmaya devam etmektedir (Gilani, 2015: 87).

İslami bankacılık, toplumun finansmanını adil ve etik olarak kabul edilen bir şekilde yürütmesini sağlamak için tasarlanmıştır. İslami finansın merkezinde, paranın kendisinin hiçbir içsel değeri olmadığı gerçeği yatmaktadır; o sadece bir değişim aracıdır. Borç vermekten veya para almaktan kâr elde etmek yasaktır. Bu nedenle, şahıslar veya bankalar için riba veya bilindiği üzere faiz caiz değildir. İslami finasta spekülasyona izin verilmez ve faaliyetler maddi, dayanak varlıklarla desteklenmektedir. Açıktan satış, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ve türevleri gibi geleneksel finansal araçlar varlığa dayalı değildir ve bu nedenle izin verilmez. Bunun nedeni, müşterilerin varlıkları ve mevduatları için ilgili tarafların veya bir bütün olarak toplumun finansal refahını desteklemeyen riskler oluşturduğunun düşünülmesidir (Rayan Bank, 2016).

Etik Bankacılık ise geleneksel bankacılığa alternatif olarak geliştirilen kâr elde etmenin yanında toplumsal değer yaratma amacı olan bir bankacılık türüdür. Mevduat toplama ve kredi kullandırma bankacılık temel odağına sahip olan etik bankaların

kredi politikası çevresel, sosyal ve finansal analizlere dayalıdır. Etik bankaların bilgi şeffaflığı, sürdürülebilirlik ve karlılık beklentileri vardır. Etik bankacılığın geleneksel bankacılıktan ayrılan önemli bir faktörü ise varlıkların hangi alanlar ve amaçlar için kullanılacağına taahhüdüdür. Etik bankalar, geleneksel bankaların aksine karmaşık yatırım araçlarına yönelmedikleri için etik olarak nitelendirilemeyecek varlıklar ile ilgili problemleri bulunmamaktadır (Gündoğdu, 2018: 260).

Etik bankacılık ile İslami bankacılık arasında ise birçok faktör açısından benzerlikler bulunmaktadır. Etik bankalar, İslami Bankalar gibi kredi kullandığı kurumların çevreye zarar verip vermediğini, silah üretiminde bulunup bulunmadığını, sağlığa zararlı gıda üretip üretmediğini incelememektedir. Her iki bankacılıkta da kredinin kimlere ne amaçla verildiği en önemli unsurlardan biridir. Bunun yanında tasarrufunu bankaya emanet eden kesime, emanet ettikleri mevduatın ne amaçla hangi kurumlara verildiği bilgisini de şeffaflık ilkesine göre her iki bankacılık türünde paylaşılmaktadır. Ek olarak, etik bankalar da İslami bankalar da finansman sağladıkları projelerin ve kurumların bilgisini şeffaflık ilkesi çerçevesinde paylaşmaktadırlar.

Bugün Türkiye’de etik bir banka, etik kredi kooperatifi veya etik sosyal yatırım şirketi bulunmamaktadır. Ülkemizde ve özellikle gelir adaletsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde, banka kredisine ulaşmada sorun yaşayan dezavantajlı kesimler için etik çerçevede hizmet veren bu kuruluşlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda etik bankaların ve finansal kuruluşların varlığı, işletmelerin kurumsal yönetim ve sürdürülebilirlik ilkelerine olan bağlılığını arttırmaya yardımcı olabilecektir (Gündoğdu, 2018: 268).

Özetle, İslami bankaların aslında ülkemiz açısından önemli bir eksiklik olan ‘Etik Bankacılık’ varlığını giderme noktasında kritik öneme sahip olduğu ifade edilebilir. Çünkü etik bankacılık ile İslami bankacılık ilkeleri birçok noktada kesişmekte ve ortak amaçlara hizmet etmektedir. Etik bankaların ve finansal kuruluşların ülkemizde kurulmasına kadar İslami bankalar, etik ilkelere önem veren bireyler için tercih sebebi olabilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİ BANCALIKTA ETİK İLKELER: PAYDAŞ ALGISINA YÖNELİK AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA

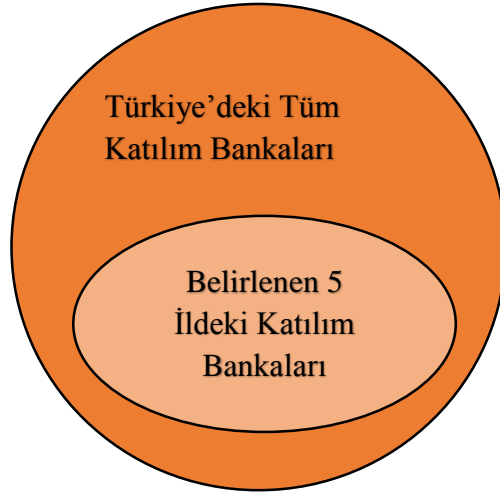
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma, İslami finans kuruluşlarındaki mevcut uygulamaların, İslami etik normları yansıtıp yansıtmadığını tespit etmeyi ve tespit edilen bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmayı amaçlamıştır. Finans alanındaki gelişmelerle birlikte dünyanın farklı yerlerindeki müşteriler çalışacakları, satın alacakları, alışveriş yapacakları ve hangi ürün ve hizmetlere karar verecekleri konusunda “etik” ve “sosyal sorumluluk” konusunu dikkate almaktadır. Bu noktada İslami bankalar faaliyet gösterdiği toplumun sosyoekonomik koşullarının iyileştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmadaki bulguların, İslami bankaların uygulamalarının, aslında onların varlığının özü olan İslami etik normlara uyum sağlayacak şekilde geliştirilmesine potansiyel olarak yardımcı olması beklenmektedir.

3.2. Araştırmanın Evreni

Evren, araştırmanın genel hedeflerini ve odaklandığı konuları netleştirerek araştırmacıların çalışmalarına yön vermesini sağlamaktadır. Evrenin doğru bir şekilde tanımlanması ile araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliği arasında doğru orantı vardır. Evren genel evren ve araştırma evreni olarak iki grupta tanımlanmaktadır. Genel evrenin tanımlanması kolay olsa da ulaşma noktasında en güç olan evrendir. Araştırma evreni ise ulaşabilen somut bir evrendir (Duyan & Berk, 2017). Bu çalışmanın evrenini; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Konya'daki katılım bankalarında görev yapmakta olan çalışanlar ve müşteriler oluşturmaktadır. Türkiye'deki tüm Katılım bankası müşterisi ve çalışanları ile görüşme yapmak zaman ve maliyet açısından olanaksız olduğu için Türkiye'de Katılım bankası şubesi en çok olan beş il belirlenerek evren sınırlandırılmıştır.

Tablo 3: Araştırmanın Evreni

3.3. Literatür

İslam iktisadı 1980'lerin ortalarında ortaya çıkan nispeten yeni bir terimdir. İslami ilkelere uygun ticari faaliyetlere ilişkin daha önceki tüm atıflar, ya “faizsiz” ya da “İslami” bankacılık şemsiyesi altında yapılmıştır. İslam iktisadı, İslam ülkeleriyle sınırlı değildir, büyük bir Müslüman topluluğun olduğu her yere yayılmaktadır (Kassim, 2016)

Özellikle 2008 Subprime Mortgage krizi ve sonrasında yaşanan ekonomik zorluklar İslam İktisadına ve dolaylı olarak etiğe olan eğilimi artırmıştır. Bu alana yönelik ihtiyaçlar arttıkça, bu alanda yapılan çalışmalar artmaya ve hızlanmaya başlamıştır. Bu çalışmada 2009-2023 yılları arasında İslam İktisadının etik ilkeleri ile ilişkisini inceleyen bazı çalışmalara Tablo 1’de yer verilmiştir. Bu çalışmaların ikisi etik-ahlak ilişkisini; altısı etik-İslami bankacılık ilişkisini, üçü katılım bankacılığını etkileyen iç ve dış faktörleri ve biri de etik finansın dinamiklerini ele almaktadır.

Mahmutoğlu'nun (2009) yayınlamış olduğu “Etik ve Ahlâk; Benzerlikler, Farklılıklar ve İlişkiler” başlıklı makalede ahlakın insan davranışlarıyla ilgilendiğine; etiğin ise evrensel felsefi prensipler üzerinde durduğundan bahsedilmiştir. Araştırmanın amacı etik ve ahlak arasındaki farklılıklar ve benzerlikleri açıklamaktır. Çalışmada bakıldığında özet olarak etik olmadan ahlaklılıktan bahsetmenin temelsiz bina inşa etmeye benzediğinden; ahlak olmadan etikten bahsetmenin ise meyvesiz bir ağaca benzediğinden bahsedilmiştir.

Gilani'nin (2014) yayınlanan "Exploring The Ethical Aspects of Islamic Banking" (İslami Bankacılığın Etik Yönlerini Keşfetmek) başlıklı makalede İslami bankaların kâr elde etme amacı taşımasının, etik banka markasına gölge düşürüp düşürmediği araştırılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda haram faaliyetlerden kaçınmanın (ahlaksız faaliyetlere yatırım yapmamak, Kur'an'a tabi olmak; silah, alkol domuz eti, kumar gibi ahlak dışı sayılan faaliyetlere yatırım yapmamak) aynı zamanda etik bankacılık olarak kabul edildiği konusunda hemfikir olmuşlardır. İslami bankaların kâr elde etme amacı taşımasının, etik banka markasına gölge düşürüp düşürmediği konusunda bu kuruluşlardan sadece hizmet bazında faaliyet göstermesini beklemenin haksızlık olacağından, piyasada var olabilmeleri için bir miktar kâr elde etmeleri ve büyümeleri gerektiğinden bundan dolayı kâr amacı güderek faaliyette bulunmanın bir kurumu etik dışı yapmayacağı sonucuna varmışlardır. Buradaki endişenin karın ne ölçüde, nasıl ve kimin yararına yapıldığı noktasında olması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Mansour vd. (2015) yılında yayınlanan "How Ethical Is Islamic Banking In The Light of The Objectives of Islamic Law?" (İslam Hukukunun Hedefleri Işığında İslam Bankacılığı Ne Kadar Etikdir?) başlıklı makalede İslami bankacılığın neden başarısız olduğu konusundaki mevcut tartışmaya yorumlayıcı bir yaklaşım sunmak ve gelecekte temkinli hareket etmenin yollarını önermek amaçlanmıştır. Makalede İslami bankacılığın uygulamalarına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. İslami bankacılık uygulamalarının şeri ilkeler ile uyumu incelenmiştir. Çalışmada İslami bankaların sadece yasal yönlerle ilgilenmesi ve ürünlerinin sosyal refah üzerindeki etkisini göz ardı etmesi nedeniyle İslami bankacılık uygulamasının beklenen özgünlüğe ulaşamadığı ifade edilmiştir. İkincil olarak İslami bankaların müşterilerine etik değerlerini yeterince açıklamaya ve onları ahlaki argümanlar temelinde ikna etmeye çalışmadıkları belirtilmiştir. Özetle İslami finansın teorileri ve uygulamaları arasında giderek artan bir ayrışma söz konusu olduğu sonucuna varılmıştır.

Çürük & Şen Küçük'ün (2021) yayınlamış oldukları "İslami Finans Gerçekten Etik mi?" başlıklı çalışmada İslam ekonomisinde etik kavramına yapılan atıfların nassta kendine yer bulup bulmadığı araştırılmış olup etik-ahlak ilişkisine spesifik bir örnek vererek açıklanmıştır:

“Etik, bir toplumda yaşayan bireyin belli bir durumda ifade etmek istediği değerlerle ilgili iken; ahlak, bireyin bunu hayata geçirmesi ile ilgilidir. Örneğin, tıp etiğinden bahsedilebilirken, tıbbi ahlaktan bahsedilmez, ancak bir doktorun ahlakından bahsedebiliriz” (Çürük & Şen Küçük, 2021: 60).

Çalışmanın devamında İslami Finans için yapılan atıfların (İslam ahlak ekonomisi, etik finans, ahlaki finans) nassta kendine yer bulup bulmadığı incelenmiş ve çalışmanın sonucunda 416 ayet ve hadis, içerik analizine tabi tutularak etik ilkelere yoğun bir vurgu yapıldığı görülmüştür.

Kuzulu'nun (2021) yayınlanan “Etik Finans Mı İslami, İslami Finans Mı Etik?” başlıklı çalışmasında insanlık tarihinin; toplumların ve mekânların değişimine rağmen değerlerin aynı kaldığına şahitlik ettiğini ve bu durumun değerlerin ve ahlak ilkelerinin aynı kaynaktan geldiğini göstermekte olduğu ifade edilmiştir. Çalışmada etik finans- İslami finans ilişkisi ister İslami açıdan olsun ister etik açıdan olsun yatırımların etik kriterleri karşılaması gerektiği, yasa dışı varlıklardan ve ahlaki açıdan kınanacak faaliyetlerden kaçınılması gerektiği şeklinde vurgulanmıştır.

Turan'ın (2022) yayınlanan “Türkiye'de Katılım Bankacılığının Sosyal Finans ve Etik Bankacılık Açısından Değerlendirilmesi” isimli doktora tezinde gelişmiş ülkelerin sosyal sorumluluk ve etik bankacılık faaliyetleri olarak tanımladıkları uygulamaları, Türkiye'de bankacılık sektörü açısından değerlendirmek ve katılım bankacılığının etik bankalar ile arasındaki benzerlikleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma Türkiye'de etik bankacılık alanında nicel verilere dayanan ilk kapsamlı çalışma olarak ifade edilmiş olup çalışmanın sonucunda Türkiye'deki katılım bankalarının finansal verileri üzerinden etik bankacılıkla ilgili benzerlikleri ve konvansiyonel bankalardan farklı bir iş modeline sahip oldukları tespit edilmiş, amaçlarının kârlılık değil sosyal finansa hizmet etmek olduğu ortaya konmuştur.

2021-2022 yılları arasında hazırlanan “T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi Katılım Finans Strateji Belgesinde” katılım finansa ilişkin tüm sektörler uygulamalar ve ürünler birçok farklı açıdan analiz edilerek katılım finansın geliştirilmesine yönelik stratejik bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Söz konusu belgede GZFT Analizi (SWOT Analizi) yapılmış olup “Güçlü Yönler” (Strengths), “Zayıf Yönler” (Weaknesses), “Fırsatlar” (Opportunities) ve “Tehditler” (Threats) sırasıyla

listelenmiştir. Söz konusu belgede çalışmamızın bulgularını destekleyen analizlere de yer verilmiştir.

Tablo 4 Literatür Taraması (2009-2022)

Çalışmanın Yılı	Çalışmanın Adı	Yazarlar	Çalışmanın Amacı
2009	Etik ve Ahlâk; Benzerlikler, Farklılıklar ve İlişkiler	Abdulkadir Mahmutoglu	Etik ile ahlâk arasındaki farklılık ve benzerlikleri açıklamak.
2014	Exploring The Ethical Aspects of Islamic Banking	Hasan Gilani	İslami bankaların kâr elde etme amacı taşımasının, etik banka markasına gölge düşürüp düşürmediği araştırmak.
2015	How Ethical Is Islamic Banking In The Light of The Objectives of Islamic Law	Walid Mansour, Khoutem Ben Jedidia and Jihed Majdoub	İslami bankacılığın neden başarısız olduğu konusundaki mevcut tartışmaya yorumlayıcı bir yaklaşım sunmak ve gelecekte temkinli hareket etmenin yollarını önermektir.
2016	Ethics And The Principles Of Islamic Banking in the Perspective Islamic Economics Law	Saifullah Bombang	Bankacılık alanındaki İslami öğretilerin manifestosu olarak finans alanı da dâhil olmak üzere diğer kişilerle ilişki veya işlem yapma konusunda Kuran ve Sünnet kaynaklı bir kavramı insanlığa sunmak.
2019	Islamic Business Ethics and Practices of Islamic Banks Perceptions of Islamic Bank Employees in Gulf Cooperation Countries and Malaysia	Muhammad Adli Musa, Mohd Edil Abd Sukor and Mohd Nazari Ismail, Muhd Ramadhan Fitri Elias	Malezya ve Körfez İş birliği Konseyi (KİK) ülkelerindeki, İslami banka çalışanlarının İslami iş etiği ve İslami ticaret uygulamaları ile ilgili çeşitli konulardaki algılarını ampirik olarak incelemek.

2020	Meta-Characteristics of Islamic Ethics and Moral Consistency in Islamic Banking	M. Ghufuran Ahmad and Jawad Syed	İslam ahlakının üç meta özelliğini tanımlamak. (Allah'a itaat, Ahiret ve Alçakgönüllülük)
2020	Ethical Legitimacy of Islamic Banks and Shariah Governance: Evidence From Bangladesh	Mosab I. Tabash, Md. Kausar Alam, Md. Mizanur Rahman	Çalışma, İslami bankaların etik meşruiyetini araştıran ilk araştırma olup İslami bankalar ve Bangladeş Merkez Bankası için şeri ilke uygulamalarına, şeri uyum kalitesini artıracak çok sayıda pratik çıkarıma sahiptir.
2021	Etik Finans Mı İslami, İslami Finans Mı Etik?	Özcan Kuzulu	Etik finansın altında yatan dinamikleri ortaya koymak.
2021	İslami Finans Gerçekten Etik mi?	Suna Akten Çürük, Gülşah Şen Küçük	İslam ekonomisinde etik kavramına yapılan atıfların nassda kendine yer bulup bulmadığı araştırılmıştır.
2022	Variables Affecting the Creation and Development of Bank Loss Syndrome with Emphasis on Ethical Variables	Hamidreza Bahrami, Mansour Garkaz, Ali Khozain, Alireza Maetoofi	Banka kaynaklı krizlerin oluşumuna ve gelişimine etki eden değişkenleri, etik değişkenler üzerinde durularak incelemektir.
2022	Türkiye'de Katılım Bankacılığının Sosyal Finans ve Etik Bankacılık Açısından Değerlendirilmesi	Sevgi Turan Mehmet Bulut	Tezin amacı gelişmiş ülkelerin sosyal sorumluluk ve etik bankacılık faaliyetleri olarak tanımladıkları uygulamaları, Türkiye'de bankacılık sektörü açısından değerlendirmek ve Katılım bankacılığının etik bankalar ile arasındaki benzerlikleri ortaya koymaktır.
2022	T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi Katılım Finans Strateji Belgesi	T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi	Katılım finans çatısı altında yer alan tüm sektörler, ürünler ve hizmetleri kapsayan ve katılım finansı bir bütün olarak geliştirmeye yönelik stratejik çerçevenin çizildiği bir belgedir.

3.4. Araştırmanın Yöntemi ve Analizi

Bu çalışmada araştırılan konuyu derinlemesine inceleyebilmek ve bütüncül bir resim elde edebilmek amacıyla nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir ve veri toplamak amacıyla derin görüşme (deep interview) tekniği uygulanmıştır. Nitel araştırmada amaç; görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri ile algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasıdır (Aydın, 2018). Uygulanacak olan mülakat sorularının hazırlanmasında İslami Finans Profesyonelleri için AAOIFI Etik Kurallarının (AAOIFI Code of Ethics for Islamic Finance Professionals) oluşturulması aşamasında katılımcılara yapılan görüşme formundan istifade edilmiştir. Çalışmada önce dört kişi ile pilot uygulama yapılmıştır. Sonrasında sorular daha anlaşılır ve açık hale getirilerek görüşmelere başlanmıştır. Elde edilen veriler, içerik analizi ile değerlendirilmiş ve bulgular ortaya konmuştur. Araştırmada elde edilen veriler Maxqda programı ile analiz edilmiştir. Maxqda; araştırmacıların çalışmalarını nitel olarak analiz etmeye, değerlendirmeye ve elde edilen verilerin yorumlanmasına yardımcı olan bir yazılım programıdır (Çayır vd., 2017: 527).

3.4.1. Veri Toplama Araçları

Görüşülen kişiler bankanın müşterileri ve çalışanları olup açık uçlu olarak hazırlanan 10 ana soru sorulmuş ve İslami bankalarda benimsenen etik ilkeler ve uygulamalara ilişkin görüşleri alınmıştır. Görüşme soruları Ek-1 ve Ek-2 kısmında yer almaktadır.

3.4.2 Görüşme Süreci

Araştırma kapsamında sistemin birer paydaşı konumunda olan katılım bankası çalışanları ve müşterileri ile zoom ve telefon gibi farklı yollarla iletişime geçilmiş ve araştırmaya katkı sağlama noktasındaki değerlendirmeleri alınmıştır. Araştırma kapsamında 22 Kasım 2024- 22 Aralık 2024 tarihleri arasında İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Konya gibi farklı illerden 11 Katılım bankası çalışanı ve 13 Katılım bankası müşterisi ile toplamda 24 görüşme yapılmıştır. Araştırmaya katılan kişiler görüşme sürecinin ses kayıt cihazı ile kaydedilmesine kimlik bilgilerinin gizli kalması koşuluyla izin vermişlerdir. Görüşmeler bu şekilde kayıt altına alınmıştır. Görüşmelerde katılımcıların rahat etmesi amacıyla güven ortamı oluşturulmuş ve

katılımcılara gönüllülük esası gereği görüşmeden istedikleri anda vazgeçebilme hakkı verilmiştir. Görüşmecilerin görüşlerini aktarabilmeleri için yaklaşık 30-40 dakika zaman ayrılmıştır. Görüşme içinde ve araştırma sürecinde gerekli bilimsel etik kurallara üst düzeyde dikkat edilmiştir.

3.4.3. Verilerin Deşifre Edilmesi ve Analizi

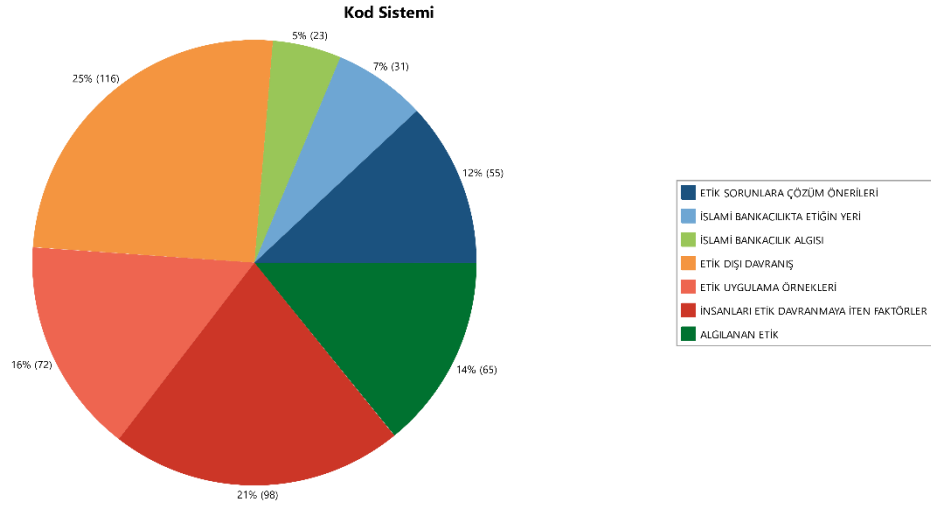
Araştırmada elde edilen veriler Maxqda programı ile analiz edilmiştir. İçerik analizi çoğunlukla metinleri, görselleri veya sesli içerikleri anlamak, öğrenmek ve değerlendirmek amacıyla kullanılan bir analiz yöntemi olup bir metnin veya içeriğin ana temalarının belirlenmesini, özelliklerinin çıkarılmasını, anahtar kelimelerin belirlenmesini veya bir görselin içeriğinin tanımlanmasını sağlayabilir.

İçerik analizi; veri toplama, veri kodlama, kümelerin düzenlenmesi, bulguların yorumlanması ve sonuçların çıkarılmasına ilişkin adımları içermektedir. Araştırmacı, metin içinde anlamlı bulduğu kısımları kodlamaktadır. Birbiri ile ilişkili olan kodların belirli kategori ve temalar altında sınıflandırılması gerekmektedir. İçerik analizinin temel amacı, temaları oluştururken belirlenen kelimelerin veya kavramların tekrar etme sıklığını tespit etmektir (Metin & Ünal, 2022: 277).

3.4.4. Temaların Belirlenmesi

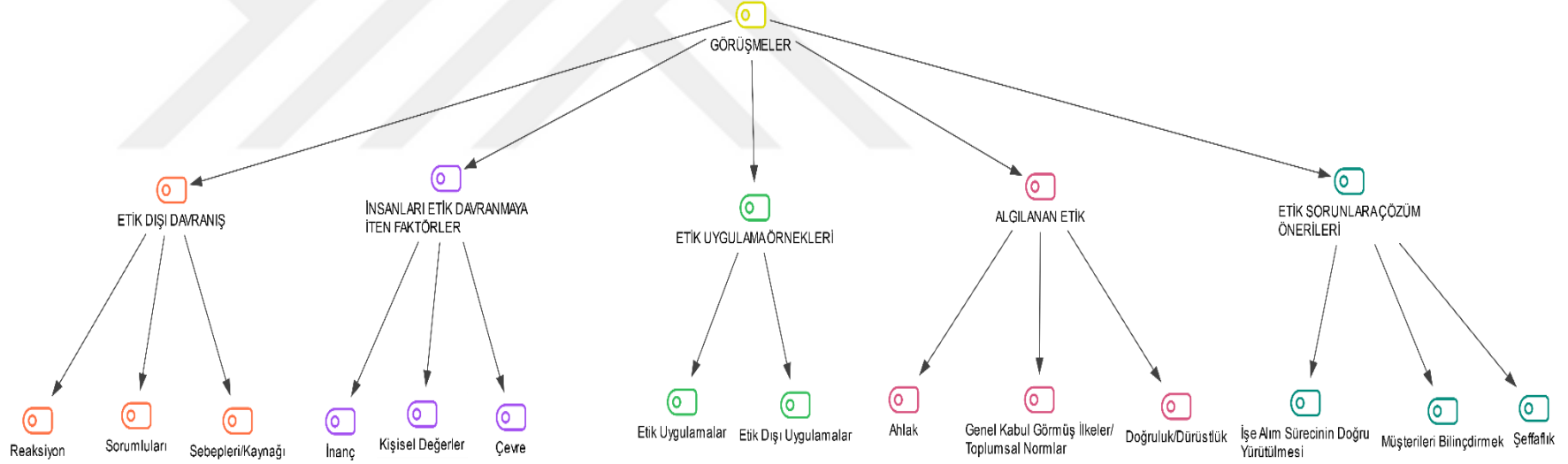
Temaların belirlenmesi aşamasında etik ile ilgili kavramsal altyapı dikkate alınmıştır. Bu kapsamda “Algılanan Etik”, “İnsanları Etik Davranmaya İten Faktörler”, “Etik Uygulama Örnekleri” ve “Etik Dışı Davranış”, “İslami Bankacılık Algısı”, “İslami Bankacılıkta Etiğin Yeri” ve “Etik Sorunlara Çözüm Önerileri” olmak üzere 7 ana tema oluşturulmuştur. Çalışmada toplamda 460 adet kodlama bulunmaktadır.

Çalışmanın analizinde kullanılan ana temalar Şekil 8’de oransal olarak gösterilmiştir. Çalışmadaki ana temalar içerisinde en fazla orana sahip tema %25 ile “Etik Dışı Davranış” iken; en az orana sahip tema %5 ile “İslami Bankacılık Algısıdır”. Çalışmanın amacına ulaşması için verilerin toplanması aşamasında kritik öneme sahip olan “Etik Uygulama Örnekleri” teması ise %21 oranı ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Şekil 8: Temalar

Çalışmanın analizinde kullanılan tema ve kategoriler haritası Şekil 9'da verilmiştir. Araştırmada görüşme yapılan katılımcıların kodlamaları gizlilikten dolayı B ve M olarak isimlendirilmiştir. Belge isimleri Ek-3'te verilmiştir.

Şekil 9 Araştırmanın Ana Tema ve Kategorileri (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli)

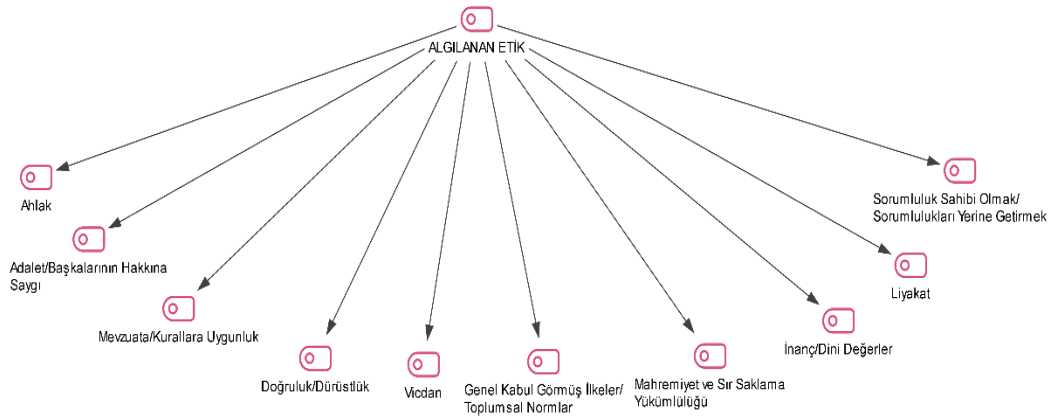
3.5. Bulgular

Yapılan görüşmeler sonucunda içerik analizi ile elde edilen araştırma bulgularına tema ve kategorilere ait alt başlıklar altında yer verilmiştir. Görüşmecilerin genel kanaati İslami finans kuruluşlarındaki mevcut uygulamaların, İslami etik normları tam olarak yansıtmadığı şeklindedir. Katılımcılar ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, Maxqda programında analiz edilmesi sonucunda İslami finans kuruluşlarındaki mevcut uygulamaların İslami etik normları; müşterilerin eksik bilgiye sahip olması, eğitimsizlik, stres, aşırı bireyselleşme, dini değerlerden kopma, reaksiyonel tepkiler, ülkenin gelişmişlik ve ekonomik durumu, mobbing, kişisel hırslar ve arzular, hedef kaygısı veya baskısı, maddi kaygılar ve işini kaybetme korkusu şeklinde kategorize edilebilecek çeşitli sebeplerden kaynaklı olarak yansıtmadığı değerlendirilmektedir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisinin 2022 yılında yayınlanmış olduğu Katılım Finans Strateji Belgesinde GZFT Analizi (SWOT Analizi) yapılmış olup “Güçlü Yönler” (Strengths), “Zayıf Yönler” (Weaknesses), “Fırsatlar” (Opportunities) ve “Tehditler” (Threats) sırasıyla listelenmiştir. Söz konusu belgede liste halinde belirtilen “Zayıf Yönler” ve “Tehditler” çalışmamızın bu bölümünde ulaştığımız sonuçları desteklemekte olup çalışmanın güvenilirliği açısından önemlidir.

3.5.1. Algılanan Etik

Bireylerin ve toplulukların etiğe ilişkin konulara nasıl yaklaştığını ve bu konularda nasıl davrandığını anlamak açısından etik algısı önemlidir. Etik algısının anlaşılması ve kuvvetlendirilmesi, etik sorunlarla başa çıkma konusunda yardımcı olabilmektedir.

Bu doğrultuda, çalışma kapsamında görüşmecilerin öncelikli olarak etik hakkındaki genel değerlendirilmesine yönelik kategoriler tespit edilmiştir. Etik algısına yönelik olarak Şekil 10’da görüleceği üzere 10 kategori belirlenmiş ve 65 kodlama yapılmıştır.

Şekil 10: Etik Algısı (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli)

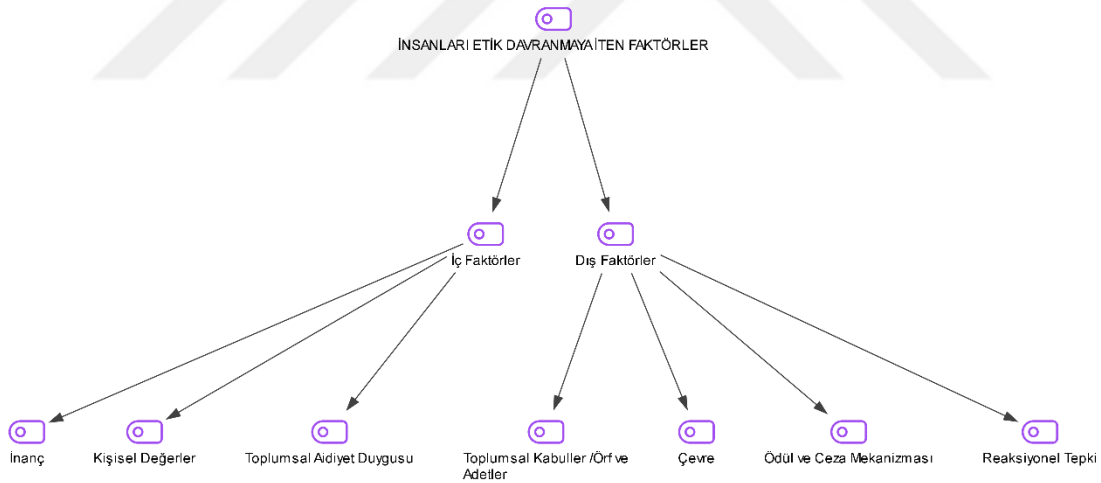
Katılımcıların “Algılanan Etik” kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- M1: "Bir iş yerinde oluşan hakkaniyet unsurlarını ve buna bağlı yine paralel olarak ahlaki değerleri ifade ediyor."
- B:4 "Benim etik anlayışım tamamen inancıma dayalı, inancımın gerektirdiği şekilde. Dürüst, ilkeli, dini kurallara uygun şekilde hem hareket etmek, hem düşünmek kapsamında değerlendiriyorum."
- M5: "Etik anlayışım, kendi haklarımı kullanırken veya bir iş icra ederken kendi mesleğim için de aynı şekilde bu çok önemlidir, bir işimi yaparken başkasının haklarına zarar vermemek olabilir"
- B6: "Ahlaki kriterlere uygun olarak hareket etmek diyebilirim."
- B7: "Etik kelimesi her yaptığımız işte vicdanen kendimizi rahat hissetmemizdir. Maaşlı çalıştığımız olabilir veya hobi olarak veya hayattan beklentilerimiz karşılığında uğraştığımız işler doğrultusunda vicdanımız rahatsa yaptığımız iş benim nazarımda etikdir. En azından öyle söyleyebilirim."
- M7: "Benim etik anlayışım öncelikle inandığım yani dini inancım gereği ve sonra herkesin şahsi vicdanı hani kendi içinde o manevi olarak da psikolojik olarak da kendisinde bulunan vicdanı bence etik anlayışı ve buna göre karar vermek gerekiyor."

- B8: "Etik anlayışın dediğim gibi hangi sektördeysen ben, öğretilsem doktorsam ya da vesaire hangi sektördeysen o sektörün ahlak kurallarına göre işini doğru yaparak doğru bir şekilde hareket etmektir."
- B6: "Ahlaki kriterlere uygun olarak hareket etmek diyebilirim."
- B10: "Benim etik anlayışımın temelinde hakkaniyet unsuru var. Hakkaniyetli davranılması yani personele eşit davranılması. Her personel üzerinde hakkaniyetli bir ortam oluşturulması, bunun yine ahlaki değerlerle kaynaştırılması."

3.5.2 İnsanları Etik Davranmaya İten Faktörler

Çalışma kapsamında "İnsanları Etik Davranmaya İten Faktörler" temasına ait toplamda 2 ana kategori bulunmuştur. Bunlar; "İç Faktörler ve Dış Faktörlerdir". Şekil 11'de bu temaya ait frekans dağılımı gösterilmektedir. Bu temaya ilişkin 98 kodlama bulunmaktadır.

Şekil 11: İnsanları Etik Davranmaya İten Faktörler (Hiyerarşik Kod-Altı kod Modeli)

Katılımcıların "İnsanları Etik Davranmaya İten İç Faktörler" kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- M2: "Gönül rahatlığı yani rahat uyuma. Yani insanlara karşı yani genel olarak etik normlarıma uymamın sebebi evime gittiğimde benim gece yattığımda

vicdanımın rahat olması ve aldığım paranın da hakkını verdiğimi düşünme. Bu yani temel motivasyonum."

- B3: "Yani tabi ki inançlar. Etik olmanızın tek sebebi bu. Yoksa böyle bir ihtiyaca da ihtiyaç doğmazdı zaten. Katılım bankacılığına ihtiyaç doğmazdı."
- B7: "Ya öncelikle fitrat. Doğuştan gelmeli bence insandaki etik. Etik aslında sonradan edinilebilen bir duygu değildir bence. Yani tabi sonrasında işte negatif yönlerin vardır törpülersin bu ayrı bir mevzu öncelikle buna değineyim. Ama etiklik fitrattan geldiğini düşünüyorum ben. Yani adalet ve empati duygusu gelişmiş insanlarda olabileceğine inanıyorum ben."
- M8: "Topluma adaptasyon. Toplumda işte sosyalleşme içgüdü. Kendini topluma dahil etme içgüdü"
- M9: "Öncelikle inancımız müslüman bir toplumda yaşıyoruz. Müslümanız. Bunun gerektirdiği şekilde düzgün insan olmamız gerekiyor. Etik de aslında düzgünlük ve doğrulukla ilgili. Bu yüzden de öncelikle inancımız diyebilirim."
- B11: "Sanırım vicdani olarak bunu yapıyorum. Yani biz insan olarak duygularımızla hareket ediyoruz. Yani bu etik olmama davranışları beni duygusal anlamda kötü etkileyeceğini bildiğim için. Yani işte bu da biraz vicdana dayandırılıyor sanırım. Vicdani olarak doğru olanı yapmam gerektiği düşüncesi beni etik davranışlar itiyordur.

Katılımcıların "İnsanları Etik Davranmaya İten Dış Faktörler" kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

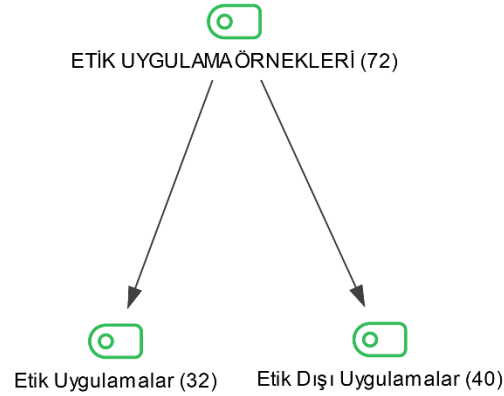
- B1: "Yani şöyle söylenebilir. Toplumdaki yerimiz hani insanların bakış açısı olabilir. Çünkü ister istemez hani dediğim gibi alışlagelmiş etik anlayışları olduğu için toplum tarafından kabul görmek veya çalışılan yer olsun. Okulda insanlarla ilişkilerde olsun. Kötü görünmemek veya yargılanmamak adına aslında kişi etik davranışlar sergilediği zaman bu tarz sıkıntılar da olmaz.
- B2: "Yetişme tarzı ve aile eğitimi. Bunlar önemli. Yani çevredeki arkadaşlık ortamı. Bunların hepsi etik davranışlarla bir bütün oluyor yani sonuçta."
- M3: "Etik bir şekilde davranılmasını sağlayan şey bence öncelikle karşıdaki kişinin ne kadar etik davrandığıdır. O yüzden bulaşıcı bir durum. Bence etik davranmak siz ne kadar etik davranırsanız karşılaştığınız muamelelerin de o

kadar etik olacağını düşünüyorum. Reaksiyonel, daha doğrusu yani bir etik durumda kendiniz karşılaşıyorsanız, kendiniz de o konuda bence etik davranmayı görev olarak düşünüyorsunuz. Birinci sebebi bu."

- B4: "Toplumun davranış, yani örf âdet baskısı, onlar dışsal faktör olabilir."
- B5: "Performansım."
- B6: "İslami kuralların yanında vicdani sesim de etik olmamı gerektiriyor."
- M6: Bence ailenin yetiştirme tarzı da etik anlayışında etkili. Çünkü anne, baba ne kadar çocuğun üzerine düşüyorsa ona bir sorumluluk veriyorsa veya onun üzerine düşüp bunun doğru, bunun yanlış gibi hani bazı şeylerde onu yönlendiriyorsa bence etik algısı da ailenin yetiştirme tarzından oluştuğunu düşünüyorum."
- B7: "Tebrik ve başarı."
- B9: "Yani işte toplum. Yani toplumun gözünde düşmek istemez kimse. Hani o da dış faktör olarak söylenebilir."
- M11: "Yani tabii ki de hani içten gelmeyen her şey dıştan ne kadar yapılabilir onu bilmiyorum ama dıştan olan şeylerde kurallar; devletin belirlediği kurallar toplumsal olarak hepimizi etik olmaya iten kurallardan bir tanesi. Daha sonra kabul edelim ya da etmeyelim işte toplumdan hem yazılı kurallar hem de sözlü kurallar toplumsal dışlanmaya vesile olacak ya da dışlanmamıza sebep olacak. İşte âdet gelenek, görenek tarzı şeyler de etik olmaya iten kurallardan başlıcaları benim."

3.5.3. Etik Uygulama Örnekleri

Çalışmada, bu başlık altında iş hayatından sosyal ilişkilere, çevresel sorumluluktan teknoloji kullanımına kadar birçok alanda etiğe ilişkin uygulama örneklerine yer verilmiştir. Bu kapsamda, "Etik Uygulama Örnekleri" temasına ait toplamda 2 ana kategori belirlenmiştir. Bunlar; "Etik Uygulamalar" ve "Etik Dışı Uygulamalar"dır". Şekil 12'de bu temaya ait frekans dağılımı gösterilmektedir. Bu temaya ilişkin 72 kodlama bulunmaktadır.

Şekil 12: Etik Uygulama Örnekleri (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli)

Katılımcıların “Etik Uygulamalar” kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- B2: "Bunu kredilendirmek normalde katılım bankası anlayışına göre mümkün değil. Bizim için, yani bu işin uygun olabilmesi için işin başında proforma fatura getirecek. Fatura kesilmeden önce bize getirecek. Biz karşı tarafla işte müşteriyle anlaşacağız. Taksit planını falan oluşturacağız. Ondan sonra biz parasını ödeyeceğiz ve malzemeleri ondan sonra çekmesi gerekiyor. Şimdi biz diyoruz ki mesela böyle bir durumda sen faturanın kesmişsin zaten malzemeleri almışsın. En sonunda gelip bize fonla diyorsun. Ben bunu fonlayamam doğru değil. Bu işin caizine uygun değil diyorum müşteriye.
- M3: "Kendi deneyimlediğim mesela kendi yüksek lisans tezime hazırlarken aslında hangi kaynaklardan alıntı yapıyorsam veya hangi kaynaktaki ifadeyi birebir kullanıyorsam o kaynağı zaten kaynakça da belirtmem benim için bir etik örnek olabilir.
- B3: "Tabii tabii kurallarımız var yani hani fetvası olmayan şeyleri mesela asla finanse etmeyiz. Atıyorum başımıza gelen bir olay, bir sağlık firması kan alacak ve bunu parayla alıyor ya da insanla ilgili bir şey de tam hatırlamıyorum. Faturası da buna yönelikti. Mesela biz bunu finanse etmedik çünkü fetva çıkmadı. Yani insanla ilgili bir şey, bir satışa konu olamaz diye bir fetva geldi. Biz mesela finanse edemedik. Etik kurallarımıza sorduğumuz

sorular oluyor. Hani atıyorum inşaatları demirdir, çimentodur bunları almakta zaten hiçbir sorun yok. Günlük rutinler de mal olabilecek şeylerdi. Ama hani ne maldır ne değildir mesela bunun tartışması etik olarak yapılır. İç süreçlerimizde kurulumuz var. Kurula mail atarız. Kurul uygundur ya da değildir der. Katılım Bankacılığı Müdürlüğümüz var. Onlara soru sorabiliyoruz, mail atabiliyoruz. Ona göre de iş sürecimizi ilerletebiliyoruz."

- B4: "Katılım Bankaları İslami değerlere uygun olmayan işlemleri yapmazlar heyetleri var, fetva kurulları denetliyor. O kurulların değerlendirmeleri genellikle etik çerçevesinde olur. İşte atıyorum bir firmaya teminat mektubu vermek, o verilecek makamın atıyorum tekel bayi olmaması. İşte Devlet Opera ve Balesi'ne bile mesela mektup vermedi. Hâlbuki o mektubu verse ne alacaktı? Komisyon alacaktı, asla o komisyonu düşünmedi ve vermedi."
- M6: "Kamusal alanda özellikle kamu veya bir şirkette çalışırken de olabilir. Oranın maliye açısından zarar görmemesi için ekstra bir tasarruf yapmak da bence bir iş etiğidir. Oranın adeta sahibiymişiz gibi kâr ortağımız gibi davranıp oranın bir ekmek kapısı olduğunu bilerekten kendimize göre bir tasarruf yöntemi geliştirmek ya da tasarruf edebileceğimiz unsur varken bu konuda tasarruf etmek de bence önemli bir iş etiğidir. Bunun da birçok örneğini görüyoruz."
- M9: "Bir işverensiniz mesela çalışanlarımızın hakkını vermemiz, onların haklarına saygı göstermemiz, onlara iyi, düzgün bir çalışma ortamı sunmamız, çalışanlarımıza mesela adaletli davranmamız bunları etik örnek olarak verebiliriz."

Katılımcıların "Etik Dışı Uygulamalar" kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- B1: "Benim aslında başvurduğum birim aynı paralel değil de ama şu şekilde söyleniyor. Hani burada başlıyorsun işte 3- 5 ay burada çalışıyorsun. Daha sonra işte yetkinliğine göre ilerliyorsun vesaire gibi söylenmişti ama daha sonrasında gördüm ki aslında böyle işlemiyor. Hani giriyorsun girdiğin noktada seni bırakmak istemiyorlar. Ne kadar dediğim gibi hani bu benim

işim değil ve benim aslında bu işi yani çok çok altında bir iş. Benim bu işe bakmam çok normal değil yani bu şartlarda normal değil dediğim noktada bile. Orada senin yetiştirdiği için işte zaten işi sana öğrettiği için mesela mühendis olarak aslında mühendis vasfında o kategoride çalışman gerekirken bile seni kaybetmemek için orada oyalayabiliyor. Ben bunu bankalarla özellikle bankanın altyapı tarafında çok şahit oldum. Yani iş değiştirmemdeki en büyük sebepte oydu diyebilirim."

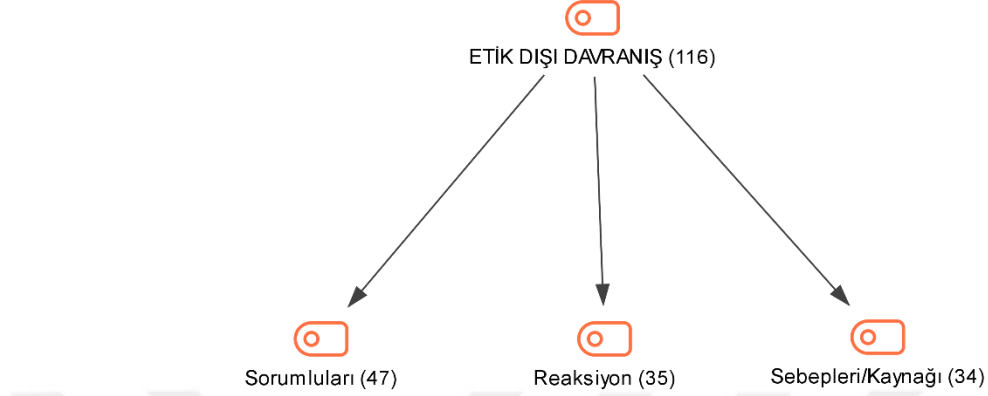
- B6: "Nedir yani müşteri gelip şu olabiliyor, müşteri bazında söylüyorum. Yani bizim onlardan yaşadığımız zorluklar. Gelip bir başkasının bilgileri öğrenmek isteyebiliyor. Yani bu direkt hani şey değil. Mesela işlemi takip eden birisi geliyor diyelim diyor ki işte cüzdanı yazdırır mısınız? Cüzdan dediğimiz şey, hesap bakiyelerinin görüldüğü bir şey. Tabi ki o kişiye bunu yazdırmamız mümkün değil. Yani ister istemez o belki hesap sahibinin bilgisi dâhilinde geldi ama bunu biz tespit edemeyiz. Böyle olunca onu bu tarz böyle işte tekliflerle gelen müşterilerimiz var. Yani bunlar kuralları delmeye çalışan işlemler zorluyor bizi."
- B8: "Örnek veriyorum avukat hani çok güzel para kazanıyor. Kazancı çok iyi ve bir tane stajyer çalıştırıyor. Stajyer de düzgün bir şekilde işini yapıp ve öğrenmek amaçlı çalışıyor. Ama çalıştıran kişi hakkına tenezzül etmeye çalışıyor. Yani düşük bir miktarla çalış ne de olsa öğrenci şudur budur ben buna destek vereyim kafasıyla değil de hani en ucuz nasıl mal ederim en az parayı vereyim ondan sonra en çok iş yaptırayım. Bu benim için bir etik değil yani."
- M10: "Yani karşılaştığım örneklerde yani özellikle Türkiye'deki şu an güncel olarak da gittiğim katılım bankalarında ya da katılım bankasında çalışan arkadaşlarıma baktığımda onların sadece bu işi meslek olarak yaptığını, yani benim kadar gerçekten gönüllü olduklarını düşünmüyorum. Çünkü öyle olsaydı yani en azından, yani mesela örnek verecek olsam X bankasında şuan mesela benim portföyümü takip eden bir sorumlu var. Bana Whatsapptan yazan ulaşan bir çalışan var ama ben bir Y bankasına gittiğimde kendilerine hassasiyetti olan bir müşteri olarak gittiğimi söylediğimde aslında böyle biraz

da bıyık altından gülerken hani çok da böyle umursanmadığımı birçok kez yaşadım. Hatta 2 hafta önce Y bankasındaki bir görevliyle tartışma yaşadım."

- B3: "Çünkü artık şeye bakmıyorlar. Yani sen müşteri temsilcisisin, pazarlama yetkilisisin. Benim için önemli olan hedefleri gerçekleştirmen. Sana bir hedef veriyorum, kâr durumunu şuraya getir ama bunu yaparken de katılım bankacılığı prensiplerinden taviz verme diye şu anda çok fazla bakılmıyor. Sen bu hedefi yap ama nasıl yaparsan yap. Evet işte gidip naylon fatura mı fonlarsın, olmayan malzemeyi mi fonlarsın buna ben karışmam. Ama sonuçta bir fatura olsun sen buna kredi kullandır. Bunun arkasına düşme şeklinde gibi. Tabii bu örnek ama bu şekilde fonlamalarla da olabilir. Önemli olan onlar için nedir bir hedef var, karlılık hedefi var. Sen onu gerçekleştir. Çok etik olarak şu anda bakmıyorlar yani açıkçası."

3.5.4. Etik Dışı Davranış

Çalışmada, bu başlık altında katılım bankalarına ilişkin etik dışı davranışların nedenleri, sorumluları ve etik dışı davranış karşısında katılımcıların aldıkları reaksiyonlara yer verilmiştir. Bu kapsamda, "Etik Dışı Davranış" temasına ait toplamda 3 ana kategori belirlenmiştir. Bunlar; "Sebepleri/Kaynağı", "Sorumluları" ve "Reaksiyondur." Şekil 13'te bu temaya ait frekans dağılımı gösterilmektedir. Bu temaya ilişkin 116 kodlama bulunmaktadır.

Şekil 13: Etik Dışı Davranış (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli)

Katılımcılar ile yapılan g6r6Őmeler sonucunda etik dışı davranışların sebepleri:

1. M6Őterilerin Eksik Bilgiye Sahip Olması veya Eğitimsizlik
2. Stres
3. AŞırı Bireyselleşme
4. Dini Değerlerden Kopma
5. Reaksiyonel Tepkiler
6. 6lkenin Gelişmişlik ve Ekonomik Durumu
7. Mobbing
8. Kişisel Hırslar ve Arzular
9. Hedef Kaygısı veya Baskısı
10. Maddi Kaygılar ve İŞini Kaybetme Korkusu

olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların “Sebepleri/Kaynağı” kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- M3: "Ben 6ıkarları doğrultusunda etik anlayışını feda etiklerini d6Ő6n6yorum bazı bankaların yani katılım bankalarının."
- M6: Burada yine tezime antitez 6reteyim. KarŐısındakinin etik davranmayıŐı. Bence bu 6ok 6nemli 66nk6 dedim ya bulaŐıcıdır diye etik davranmak. Bir insan ne kadar etik davranmayı kendine ilke edinmiŐ olsa da i6erisinde bulunduğu ortam hep etik dışı unsurlarla doluysa ve bu insanda bu farklı

sebeplerle veya farklı mecburiyetlerle bu ortamı terk edemiyorsa bu ortamlardan ayrılamıyorsa bir müddetten sonra onun da etik dışı davranmaya kendinde hak bulacağını düşünüyorum. O yüzden işte toplumsal normlar veya herkesin etik davranma mecburiyetinin bu yüzden zorunlu olduğunu düşünüyorum. Birinci sebep bu, yani yine reaksiyonel bir unsur ama çok etkili olduğunu düşünüyorum. Yani örnekleştirecek olursak, işte çalıştığım yerdeki iş arkadaşlarımın büyük bir çoğunluğunun çalışma saatlerine uymadığı bir denklemde kendinin de buna uymasıyla alakalı. Kendimi motive edeceğim unsurlar zayıflar benim. Yani reaksiyonel yöntemlerin çok etkili olduğunu düşünüyorum bir de. Yine biraz önceki söylediğim gibi kişinin ilkesel normlara sahip olmaması, yetişmiş olduğu ortamın aile düzeninin, çevresel faktörlerin hep etik dışı örneklerle dolu olması. Kişiyi bu noktada etik dışı davranmaya itebilir. Yani aslında etik dışı davranmaya iten sebeplerle etiğe uygun şekilde davranmaya iten sebeplerin aynı olduğunu düşünüyorum."

- B8: "Halk hani hiçbir yerden eğitim almadan, düşünmeden, araştırmadan direkt olarak örnek veriyorum katılım bankası aynı şeyi yapıyor, faizdir diyor ama bu çok yanlış bir şey mesela. Yani halkımız hiç sorgulamadan, araştırmadan, sormadan, soruşturmadan direk faiz diyor ya da hani normal bir din adamına, yani ne diyeyim bir hocaya ya da bir şeye sorup yani yanlış bilgi alabiliyor. Çünkü onlar da çok bir bilgi sahibi değil. Onun için hani akademik kadro olsun ondan sonra İslami finans uzmanları olsun. Bunlar esas bu konulara hakim. Bunun için düzenli bir düzenli eğitim alınmadığı için ve Türkiye de katılım bankacılığı tam olarak anlatılmadığı için ya da kısa zamanda yayılmadığı için geç kalınmışlık olduğu için halk bilmiyor. Halk bilmediği için de direkt olarak yanlış yorumlara gidiyor"
- M9: "Yani şu anda İslami bankalar tam olarak bence etik değiller. En azından mesela çalışanlar açısından baktığımızda çalışanların tam olarak etik olduğunu düşünemeyiz. Çünkü çalışanlar etik konusuna yeterince bilgili değiller veya İslami bankada çalıştıklarını tam olarak benimsemiş bir durumda değiller. O yüzden etik olduğunu tam olarak düşünmüyorum."
- B9: "Etik zorluk. Bazen işte şey olabiliyor. Mesela bir işlem oluyor. Bu işlemi mesela yapılmaması gerekiyor. Ama işte müdür bey veya başka birisi hani

yapmalısın diyor şeklinde burada mesela hani sen ben yapamam gibi bir şeyin olmuyor. Mesela sıkıntıda olabiliyor. Bu biraz etik dışı olabiliyor."

- M11: "Mesela son dönemde giderek artan bireyselleşme, özellikle kapitalizmin vurguladığı hani bireysel yalnızca sen varsın sen önemlisin sen kıymetlisin vurgusuyla insanların ben mutlu oluyum da gerisi ne olursa olsun düşüncesiyle yetiştirilmesi. İkinci olarak, biz maalesef toplumsal olarak dini açıdan dini inanışlarımız açısından son derece yozlaşmaya başladık. Hani inanıyoruz diyenler bile bunu tamamen çıkar amaçlı işte bazen menfaatine uygun olacak şekilde kullanıyor. Hani dinin toplumdan uzaklaştırılması etkeni."
- M12: "İnsanları etik davranışların dışına iten temel faktör kişisel hırs çıkar."
- M13: "Yani çok fazla stres faktörü var ve çalışma saatleri çok uzun. Yani günlük 10-12 saat çalışan bir insanın hani çok fazla yerine getirebilmesi veya iş yükü çok yoğun olan bir insanın işini hakkı ile yerine getirebilmesi de biraz artık insanüstü bir çabaya giriyor. Yani onu da anlıyorum biraz. Hani iş yükünün azaltılıp çalışma saatlerinin düşürülüp insanların hem kendine hem ailesine vakit ayırabilmesi sağlanmalı bunun için bence."

Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda etik dışı davranışların sorumluları:

1. Kredi Operasyon Birimi
2. Pazarlama Birimi
3. Muhasebe Finans Departmanı
4. Bireyin Kendisi
5. Bankanın Müşterileri
6. Tüm paydaşlar
7. Banka ve Çalışanları
8. Teftiş/Denetim Kurulu
9. Üst Yönetim
10. Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar
11. İnsan Kaynakları Birimi
12. Danışma Kurulu

olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların "Sorumluları" kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- M1: "Ya o tarz bir durumda yönetici bence. Alt sınıfın suçlanması, yani müşteri temsilcisini suçlamak mantıklı gelmiyor. Çünkü o da yöneticisinden emir aldığı için onun yöneticisine suçlardım. Kendi katılım bankamı çünkü yöneticisi iyi bir yönetici değil ki müşteri temsilcisi etiğe uymuyor. Ama daha çok bu bankaların denetimini yapanlarını sorgulamak isterdim çünkü asıl etik yasaları ya da resmi yazılar, esaslar, mevzuatlar onların kontrolünden geçtikten sonra geldiği için onları sorgulamak isterdim. Yani temelde ise katılım bankasının yöneticisini."
- B2: "İlk aşamada insan kaynaklarını çünkü onlar personel alımı yapıyor."
- M3: "İslami bankacılık istişare kurulu diye bir şey var orada mesela onlar tartışıyor aslında. Mesela geçenlerde olmuştu. X şirketinde normalde faizli bankacılık anlayışına uygun işte katılım endeksi falan çıkarmışlar. Ondan sonra bu X bankası idi galiba. Y bankası da olabilir. Bu üçü birlikte bir istişare kurumlarında toplantı oldu. X şirketini tekrardan katılım endeksine almayı düşündüler. Hatta hepsi evet oyu verdi ama günün sonunda ben baktım katılım endeksine hâlâ X şirketini görememiştim. Soruya da dönecek olsak, bence bankanın kendisi sorumlu. Bankanın içerisindeki altyapıda da bence. İslami bankacılık istişare kurulu sorumludur diyorum."
- B3: "Bir kere dediğim gibi birincisi hükümet. Yani karar alıcı diyeyim. Aslında buna hükümet mi denir? Ama karar alıcılar çünkü BDDK diye bir sistem var. Neticede bankacılığın hepsine hakim ve istediği gibi piyasayı bu anlamda yönlendirebiliyor aldığı bir kararla."
- M4: "Bankanın yapmış olduğu iş tüzükteki çalışmasıyla yapmış olduğu gerçek anlamdaki çalışmanın birbirinden eğer uyumsuzluğu varsa üst gruplar, yöneticiler, tüzüğü oluşturan kurum ve kuruluşlar sorumludur."
- B4: "İlk başta fetva kurulunu çünkü her işlemlerini fetva kurulundan onay alarak yapıyorlar. Mesela eskiden Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) katılım bankalarında yoktu. Ya da hayat sigortası. Önceden katılım bankalarında yoktu. Sonra ne olduysa fetva kurulları mesela şey yaptılar. Bunlar başta fetva vermezken, katılım bankaları bunları yapamıyorken sonra fetva verdiler. Katılım bankaları da artık bireysel emeklilik veya hayat sigortası yapabiliyor. Mesela ben bunu anlamıyorum yani anlayamadım. İşte etik olmayan bir örnek.

Sırf banka para kazansın diye acaba bazı şeyler daha mı esnek yorumlanıyor ya da kurullar mı değişti? Sonuçta kitabımız aynı. Yani o açıdan mesela bu etik olmayan örnek."

- B5: "Sektör düzenleyicilerini"
- M7: "İslami bankaların firma sahiplerini sorumlu tutarım. Çünkü siz bu sektöre bu piyasaya ben İslami bankacılık yapacağım diyerek geliyorsanız ve tüketici nezdinde, müşteri nezdinde diğer bankalardan bir farklılığınız görünüşte yoksa az önce dediğim gibi BDDK'nın yani bankacılık meslek kurallarına tabi ki de uyulmak zorunda. Eğer buna riayet ederek ve diğerlerinden pek bir farkınız olmaksızın tüketicinin nezdinde devam ediyorsanız o zaman bu işe biz İslami bankacılık yapıyoruz diye bu firmayı faaliyette tutmamanız lazım ya da biz bunu yapıyoruz diye lanse etmemeniz lazım diye düşünüyorum."
- B9: "Ya genel müdürlük de olabilir hani şeyle alakalı. Daha fazla şey olsa kontrol mekanizmasını daha fazla geliştirse o insanda o şekilde gidip de hani etik olmayan davranışı gerçekleştiremez zaten. Yani kontrol mekanizmasının daha sağlam olması lazım genel müdürlüğün diyelim"
- M13: "Yani bu ilk aşamada çözülmezse banka personelinin sorunudur. Sonraki aşamaya taşıdığım zaman çözülmezse işte müdürün sorunudur. O aşamadan sonra bankayı arayıp şikâyet oluşturduğumuz halde hala bir ilerleme yoksa o zaman da bankanın sorunudur yani."

Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda etik dışı davranışlar karşısında katılımcıların aldıkları ya da almayı düşündükleri reaksiyonlar:

1. Teftiş Kuruluna Bildirmek
2. Çaresizce Kabullenme
3. Uyarıda Bulunmak
4. Karşı Çıkmak
5. Etik Hat Birimine/Disiplin Kuruluna Bildirmek
6. İstifa Etmek
7. Üst Yönetime Bildirmek

olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların "Reaksiyon" kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

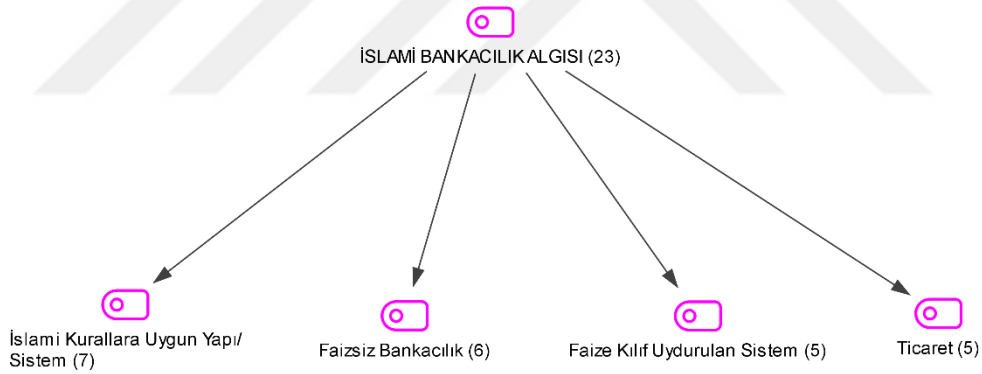
- B1: "Yani eğer samimiyet varsa belki direkt uyararak. Doğrusunu hani kırmadan ama yanlış yaptığını da göz ardı etmemek lazım. Ama yani gerçekten iş doğru şekilde işlemiyorsa, yani etik dışı bir harekete yani başkasının hakkına girecek noktada bir harekete gidecekse belki de istifa etmek daha doğru olur."
- B2: "Bununla ilgili zaten şey var. Teftiş kurulları var. Herhangi bir etik dışı davranış tespit edildiğinde teftiş kurullara devreye giriyor. Bununla ilgili soruşturma başlatıyor. Soruşturma sonucuna göre de cezai işlem uygulanıyor."
- B3: "Mesela bir tane portalımız var. Hemen hemen her bankanın da vardır. Portalımızda hem şüpheli işlem bildirim hattımız vardır. Hem de etik hattımız var. Etik olmayan davranışları olursa mesela atıyorum amirin sana bağıyor yöneticini oraya gayet rahat bildirebilirsin."
- B4: "Yani bir üst makama bildirmeli. İşte biraz önce dedim ya iyileştirmelerden biri de mesela yöneticileri her yerde olduğu gibi yöneticiler çok etkin. İşte yöneticilerin yap dediği etik olmayan davranışları yapmazsak, personeli koruma altında olmalı. Bunu sağlamalılar yoksa yöneticileri aşmak orada da zor."
- B5: "Ya bir şey yapamazsın ki orada çalışıyorsun. Diyoruz; aman kardeşim dikkat et kendine Ama yok yani. Sadece uyararak kalıyorsun."
- B6: "Bununla ilgili ne olur? Uyarı gelir personel eğer ısrar ederse. Sonuçlarına katlanacaktır. Yani iş akdi feshine kadar gider büyük ihtimal. Yani o örnekleri görmedim ama o seviyeye ulaşacaktır."
- B8: "Yani ne yapmandan ziyade yaptığımı söyleyeyim. Ben direkt olarak kendim de bunu hani zamanında yaptım ve yaptığımız da olabiliyor. Örnek veriyorum, hani yüksek mevduatlı bir müşteri hani buna bizim yönetim kurulumuz, genel müdürlüğümüz, insan kaynaklarımız yapılmayacak diyor. Ama bizim üst amirimizle olan muhabbetinden dolayı firmanın ya da müşterinin şey olabiliyor. Bu işlem yapılsın. Hani biz bunun imzasını sonra alalım ya da şunu böyle yapalım ya da şunu şu şekilde yapalım, esnek davranalım gibi bir şey oluyor. Bu da hani bizim için, yapan personel için risk oluşturduğu için ve bankanın prensiplerine uymadığı için yapılmaması gerekiyor. Bu konuda bizde şunu gördüm, yani senden yüksek makamda da

olsa yapmıyor. Yapmadığında da hiçbir sıkıntı olmuyor. Yapmıyor da yani yapmadığında da sorun olmuyor."

3.5.5. İslami Bankacılık Algısı

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde; öncelikle katılımcıların mevcut etik algılarını belirleyip sonrasında etiğe ilişkin uygulama örneklerinden katılımcıların etik ilkeleri tespit edilmiştir. Bu kapsamda, çalışmanın bu kısmında katılımcıların etik ilkelerinin İslami bankaların mevcut uygulamalarını yansıtıp yansıtmadığını tespit edebilmek için ilk önce katılımcıların İslami Bankacılık algıları belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu doğrultuda, "İslami Bankacılık" temasına ait toplamda 4 ana kategori bulunmuştur. Bunlar; "Faize Kılıf Uydurulan Sistem", "İslami Kurallara Uygun Yapı/Sistem", "Faizsiz Bankacılık" ve "Ticaret". Şekil 14'te bu temaya ait frekans dağılımı gösterilmektedir. Bu temaya ilişkin 23 kodlama bulunmaktadır.

Şekil 14: İslami Bankacılık Algısı (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli)

Katılımcıların "Faize Kılıf Uydurulan Sistem" kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- M2: "Ya aklıma ilk gelen şeyler güzel şeyler değil ihlas grubundan kaynaklı. İslami bankacılık nasıl söyleyeyim? Benim bildiğim şu örnek veriyorum, siz bir otomobil alacaksınız, bu 500.000 TL olsun. 500.000 TL kredi çekeceksiniz. Bankadan çektiğinizde size kredi veriyor. 5 yıl vadeyle örnek veriyorum 900.000 TL ödüyorsunuz. İslami bankacılar gittiğinizde bize parayı vermiyor,

arabayı alıyor, arabayı taksitlendiriyor size satıyor. 900.000 TL ödüyorsunuz. Aslında şöyle dışarıdan baktığımızda minarenin kılıfa uydurulması gibi geliyor. Hani bendeki imajı o. Yalnız bu konuda deneyimli ve bu konuda hassasiyeti olan insanlarla konuştuğumda aslında bu işin böyle olmadığına beni bir şekilde ikna ettiler. Bana sorarsanız çok farklı var mı? Bence yok. Ben normal bankadan kredi çektim. Mesela İslami bankadan hiçbir kredi kullanmamıştım bugüne kadar. Gayet de faizi ödeyerek kredi kullanıyordum. Benim çok aşırı hassasiyetim olmamasından kaynaklı olabilir. Bu konuda çok hassasiyeti olan insanların da piyasada bir şekilde tutunabilmesi için İslam bankalarının olması gerektiğini düşünüyorum. Ama üzerine konuştuğumuz konu olan etiğe kesinlikle birebir bağlı kalmalıdır, insanları aldatmadan gerçekten İslami normlara uygun bir şekilde bunu yaptığını ikna etmeleri gerekiyor diye düşünüyorum."

- M6: "İslami bankacılık şudur: kapitalizmin biçmiş olduğu bir kıyafeti, bir Müslümana giydirmeye çalışma çabasıdır aslında. Kapitalizm derken İslami değerlere sahip olmayan bir sistemden bahsediyorum. Aslında bu kapitalizm çok daha genel bir tabir olacak ama dolayısıyla burada işte birtakım yamalar yapıyoruz aslında bu kıyafete. İşte diyoruz ki bu kadına giydirilecekse İslamiyet'te kadının başı kapalı olması lazım. Ama o kıyafette başörtü yok mesela. Erkeğe giydirilecekse erkeğin işte diz kapağından yukarı olmaması lazım bu şortun ama işte bunun öyle bir özelliği var. İşte oraya ekleme yapıyoruz. Yama yapıyoruz falan. Dolayısıyla bu mahremiyet örneğinden yola çıkacak olursak, burada İslami bankaların da işte almış olduğu kararlarda bu hassasiyeti koruma evet temel motivasyon ama gündelik işlemlerde veya işte devletin koymuş olduğu birtakım sınırlamalarda bizim ülkemizin ve dünya ekonomik sisteminin döngüsünde bazı hususları göz ardı etmek mecburiyetinde kaldıklarını, mecburiyetinde kalmayanların da bazı hususları göz ardı etmenin daha kolaylarına geldiğini düşünüyorum. Ama bir kısmının da elde edeceği kârdan ve oluşturacağı yönetsel zorluktan bağımsız, bu maliyete katlanmak suretiyle sonuna kadar İslami olması için bir mücadele verdiğine de inanmak istiyorum, inanıyorum açıkçası."

- M7: "Benim dışarıdan bir tüketici olarak gördüğüm sadece bir isim değişikliği var. Ama iki tarafta da sunulan şey bize aynı."
- M13: "Ben akademik olarak da İslami finansla ilgilendim. İslam iktisadı alanında yüksek lisans yaptım. O yüzden ben biraz daha işe şey olarak bakıyordum. Yani ulvi bir meslek ulvi bir amaç var diye. Ancak İslami bankacılık sisteminin içine girildiği zaman daha çok normal bankacılık sisteminin İslamileştirilmiş olarak gördüm. Açıkçası orada çalışırken yani normal bankacılık işlemleri ama İslami süzgecinden geçirilmiş. Yani kılıfına yudurulmuş gibi gördüm açıkçası. Oradaki işlemleri banka çalışanlarının o işlemlere karşılığını, yani mesela murabaha işlemi var denmiyordu. Kredi işlemi var deniyordu. Ben bölge müdürlüğündeyim. Bir kredi teklifi var deniyordu. Mesela murabaha işlemi var denmiyordu. Hani banka çalışanlarının bile aslında çok fazla bu İslami bankaymış işte konvansiyonel bankaymış ayrımını çok fazla hâkim olduğunu veya dikkat ettiğini düşünmüyorum açıkçası. Gerek hani iş ortamındaki çalışmaları olsun, hani davranışları olsun çok fazla etiğin ön planda olduğu bir yaşamlarının olduğunu düşünmüyorum açıkçası. Bunların bankacılık uygulamalarına da yansıdığını düşünüyorum."

Katılımcıların "İslami Kurallara Uygun Yapı/Sistem" kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- M5: "Günümüzde bankanın veya bankayla çalışmamanın kendi işlerini yürütmek açısından imkânsız olduğu bir durumdayız. Mecburi olarak insanlar banka ile çalışmaya zorlanıyorsa, bunu İslami literatüre uygun olarak işletme çabası faaliyeti diyebiliriz İslami bankacılığa."
- M7: "İslami bankacılık denilince aklıma en basit toplumda da yani çok teknik bir detay olması sebebiyle öyle çok bir bilgim yok ama en basitinden bankacılara tabiri caizse yasal tefeciler diye bir halk arasında bir söylemi var. Onun sebebi de işte faiz. Bankaların faiz alması ya da işte müşterilerine faiz kazandırması gibi. İslami bankacılıkta biraz daha dini hassasiyet olan kısımlara riayet edilerek bankacılık işlemlerini. Çünkü günümüzde de bankacılık olmazsa olmaz sektörlerden birisi

olduğu için bunu da insanların din, yani dini inancına uygun şekilde yerine getirmek üzere uygulanması olarak tabir edebilir."

- M9: "Daha çok adaletli ya da İslami kurallara uygun, İslam hukukuna uygun ticaretin yapıldığı banka diyebiliriz. Yani geleneksel bankalara göre tamamen işte belli başlı İslam hukuk kurallarını göz önünde bulundurarak yapılan işlemler İslami bankacılık olarak düşünülebilir."
- M10: "Aklıma tamamıyla caiz ve caiz olmayan, yani helal ve helal dışı şeklinde bankacılık süreçlerini yürüten bankacılık sistemi aklıma geliyor."

Katılımcıların "Faizsiz Bankacılık" kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- M4: "İslami bankacılık deyince aklımıza faizin olmadığı ki faiz en büyük sıkıntıdır. Faizin olmadığı faizsiz bir işlemin yapılabildiği, faizsiz işlemlerin yapılabildiği paranın malla beraber kullanılabilirdiği, doğrudan tüketicinin eline verilmediği, mala bağlayıp ticarete üretime aktarılması noktasında İslam bankaları destekliyoruz ve bu şekilde onların bakış açlarına katılıyoruz."
- M6: "Faiz sisteminden kendini muhafaza etmeye çalışan bir finansal organizasyon geliyor aklıma. Çünkü dünyada bankerlik, bankacılık sistemi ve bankerlik yöntemi kurgulandığında gayrimüslimlerin eliyle kurgulanmış bir yöntem. Bunun ilk çıkış yıllarına baktığımızda da öyle. Motivasyonu faiz ama artık dünya veya toplumsal anlamda bu sistemden kopuk bir hayatın sürdürülemeyeceği gerçekliğiyle karşı karşıya kalmayınca bu noktada birtakım alternatifler geliştirilmeye çalışılmış. Çünkü buradaki olay bir ticaret dönüşü, bir mal dönüşü olmadan kâr edebilme. Zaten İslam'ın yasakladığı da budur. Peygamber Efendimizin yasakladığı da budur. Garanti bir kâr yöntemi. Dolayısıyla burada rızık veya kazanılacak parayı garanti altına almanın getirmiş olduğu birtakım riskler var. Nedir bu ticareti engelliyor, üretmeyi engelliyor, çalışmayı engelliyor. Bu o yüzden faizin zaten derinlemesine indiğiniz zaman haram olmasının genel sebebi bu. İslami

bankacılık temelde bu faiz sarmalından bu faiz mantığından bir şekilde kendini arındırmaya çalışan ve bunun içinde farklı finansal enstrümanlar üretmeye çalışan organizasyonlar olarak geliyor aklıma."

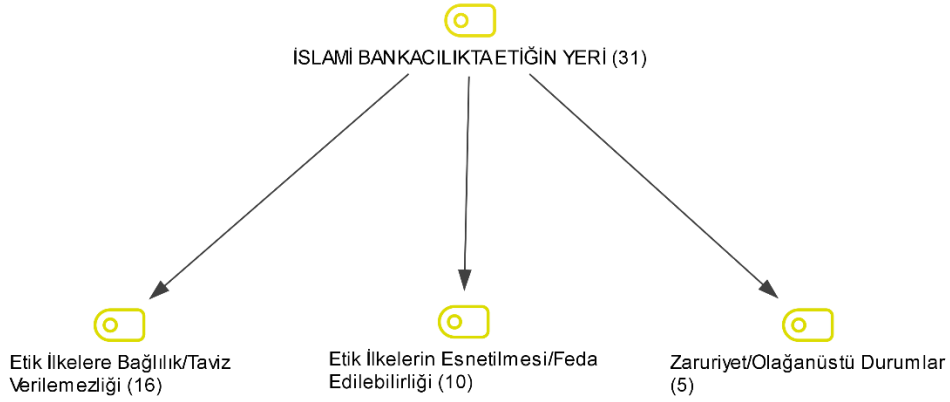
- M13: "Faiz içermeyen bankacılık uygulamaları."

Katılımcıların "Ticaret" kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- B1: "Ticari mantık geliyor, benim aklıma direkt. Şöyle ki, yani hani? Bildiğim kadarıyla işleyiş direkt diye bile diyorum. Bana para verin. Şu kadar paraya ihtiyacım var, benim şuna ihtiyacım var. Gelin benimle bir ticarete girişin. Hani evet, siz bana bu malı alın. Ben de sizden satın alayım şeklinde ilerleyen bir ticaret şekli aklıma geliyor."
- M9: "Daha çok adaletli ya da İslami kurallara uygun, İslam hukukuna uygun ticaretin yapıldığı banka diyebiliriz."
- M11: "Yani en başta işte ticari hayatı, bankacılık işlemlerini İslami açıdan değerlendirebilecek ve İslami hassasiyetleri olan insanların duyarlılıklarına dikkat edecek şekilde sistemini ona göre ayarlayan bankacılık sistemi geliyor benim aklıma."

3.5.6. İslami Bankacılıkta Etiğin Yeri

Çalışmanın önceki bölümlerinde katılımcıların mevcut etik algıları ve etik dışı olarak sınıflandırdıkları davranışlar belirlenerek bu bölümde katılım bankalarına ilişkin mevcut etik algıları tespit edilmek istenmiştir. Bu kapsamda, belirlenen başlık altında "İslami Bankacılıkta Etiğin Yeri" temasına ait toplamda 3 ana kategori bulunmuştur. Bunlar; "Etik İlkelerin Esnetilmesi/Feda Edilebilirliği", "Etik İlkelere Bağlılık/Taviz Verilemezliği" ve "Zaruriyet/Olağanüstü Durumlardır." Şekil 15'te bu temaya ait frekans dağılımı gösterilmektedir. Bu temaya ilişkin 31 kodlama bulunmaktadır.

Şekil 15: İslami Bankacılıkta Etiğin Yeri (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli)

Katılımcıların “Etik İlkelerle Bağlılık/Taviz Verilemezliği” kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- B2: "Bir kere aşarsın etik kuralı, devamı gelir. O yüzden de duruşunuz net olacak. Yani etik kurallar bütününe baktığımız zaman bir kere yapsam bir şey olmaz dersiniz onun devamı gelir ve artık bu devam edip gider."
- M4: "Etik yaşam biçimidir. Etik hareketlerde bulunmak, etik ticaret yapmak, kendi yaşantısıyla paralel olan bir şeydir. Bunu ailesinde uygulamayan dışarıda da uygulayamaz. Dışarıda uygulayan ailesinde uygulayamaz. O nedenle disiplinli çalışamaz, programlı çalışamaz, profesyonel olamaz."
- M7: "Bu böyle tatlı yalan söylemek tarzı bir şey ise belki ama bence etik kolay kolay feda edilebilecek bir şey değil. Hani yalan belki ama etik öyle bir şey değil çünkü karşıdaki kişinin yani yanlış bir şey yapmayacağını ya da bir şey yapıyorsa zaten onun etik anlayışına, ahlaki değerlere uygun yaptığını biliyor olması gerekiyor. Ya da bu düşüncedeysen zaten size anlayış göstermesi gerektiğini de bu yüzden bir şeye feda etmemesi gerektiği kanaatindeyim."
- B10: "Yani sonuçta etiği feda ediyor olmanız ortada somut bir veri olması anlamına geliyor. Örnek veriyorum biri için etiği feda

ediyorsanız bu diğer kişinin bundan etkilenmeme lüksü olduğunu düşünmüyorum. Yani ilk siz bunu bana sorduğunuzda aklıma gelen ilk seçenek sağlık konusu olabilirdi ama sağlık konusunda bir etik değer feda ediliyorsa mutlaka karşılığında da bunda olumsuz sonuç doğurabilecek birisi vardır. Değerlerden çok şaşılmaması gerektiğine inanıyorum."

- M12: "Yani bankaların etik dışı bir noktada, hele ki eğer bir standardı referans alıyorsak ve o standarda uygun olarak siz kurumları ortaya koyup ihdas edip o kurumlar çerçevesinde işlemlerinizi yapmaya çalışıyorsanız, ben otomatik olarak katılım bankalarının etik standartlara uygun bir hareket tarzı sahip olduğunu düşünüyorum."

Katılımcıların "Etik İlkelerin Esnetilmesi/Feda Edilebilirliği" kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- B2: "Yani katılım bankalarının son dönemlerde artık etik kuralları çok fazla takip ettiğini düşünmüyorum. İlk baştaki kuruluş işleyişi ben 2002'lerde başladığımda şimdiki haline baktığımda eskisi gibi ne çalışanların kalitesi ne de personelin işte kalitesi, aranan şartlar şu andaki gibi değildi. Dolayısıyla katılım bankaları açısından değerlendirdiğimde artık bu etik davranış şeylerini çok böyle dikkat alınmadan tamamen para odaklı artık hareket edildiğini düşünüyorum"
- M3: "Evet çünkü kişinin bence çıkarları, menfaatleri doğrultusunda bütün etik anlayışını feda edebileceğini düşünüyorum."
- B7: "Ya şöyle, kurumumuz veya işte o esnada çalışıyoruz. Hepimiz bu noktada ilerliyoruz. Bazı durumlarda mesela öyle bir an geliyor ki müşteriyi ikna etmen gerekiyor. Bu noktada işte hani vacip ibadetler vardır. Olsa da olur olmasa da olur. Yaparsan sevap yapmazsan da bir sıkıntı yok. Bu tarz etikler bazen esnetilebiliyor."
- B8: "Yani tamamen kişiye bağlı. Hani isterse yani kişi veya kurumlara bağlı olarak feda edilebileceğine inanıyorum. Yani yeri geliyor ediyorlar da."

Katılımcıların “Zaruriyet/Olağanüstü Durumlar” kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- M2: "Onun da bir etiği var aslında. Yani oradaki kazanım feda ettiğiniz etikten daha yüksekse bireysel bir kazanımdan bahsetmiyorum. Mesela ülke menfaatleri, ülke çıkarları söz konusu olduğunda bence bazı konularda etikler feda edilebilir."
- B6: "Hani o ana kriterler için söylemiyorum ama mesela dedim ya bir müşteri bilgi paylaşımı dedim. Buradan ne olabilir? Çok zor durumda olabilir gerçekten o esnada belki ihtiyacı olabilir. Başkasının bilgisini öğrenmek değil ama. Çünkü o kriteri o aşamaya getiremeyiz. O herkes için risk oluşturuyor. Çalışan için de risk oluşturuyor. Hani ufak bir bilgidir belki kredi notunu öğrenmek istiyordur. Kişiye bazı evrakları almadan verebiliriz. Mesela kendisi için tabi ki bunlar olabilir yani. Hani böyle çok hakikaten ihtiyacı olduğunu düşündüğümüz anda kırabileceğimiz ufak şeyler. Etik ahlakı dediğimiz kısım olabilir."
- M6: "Önümüze öyle bir anı getirir ki etiği feda ederek oluşturacağınız kazanım belki o feda ettiğiniz etikten daha etik olabilir. İşte burada olağanüstü şartlardan ve durumlardan bahsediyorum. Belki bu hayatta çok karşılaştığımız şeyler değil ama her zaman şu taraftayım ben. Anadolu'da bir söz vardır hakkında ayet mi var derler. Yani etik de bir ayet değildir benim inancıma göre. Etik de ayet olmadığına göre etiğin de bazen bertaraf edilmesi zaruri olduğu bir örnek çıkar mı? Şu an için direkt aklıma gelmedi ama çıktığı ortamda mesela devletler arası ilişkilerde olabilir bazen. Çok büyük organizasyonları yönetiyoruz. Bazı organizasyonun genel salahiyeti için bazı kişilere etik olmayan yöntemlerle ders verilebilir mesela. Yani bunlar evet, bireysel bazda değerlendirdiğimizde hiçbir zaman iyi örnekler olmayacaktır ama ben hep şundan örnek veririm, yani çok belki alakasız bir kıyaslama gibi gelebilecek ama bence daraldığım noktalarda verdiğim bir örnek. Şöyle oluyor, İslam'da biliyorsunuz insan öldürmek, bütün insanlığı öldürmek gibidir. Ama yaklaşık 635 yıl hüküm süren bir devlet var. Adı da Osmanlı Devleti ve 300-350 yıl dünyanın hâkimi olan bir devlet kardeş

katlini fermanla yasallaştıran bir padişahı var değil mi? Ve yıllarca bu uygulanmış. Normalde baktığımız zaman bunun bireysel bazda değerlendirdiğinizde ne insani bir tarafı var ne İslami bir tarafı var ama oradaki temel motivasyon belki bir yanlış. Nedir ki yanlış? Bir insanın hayatına son verilmesi, binlerce insanın hayatının kurtulmasına sebebiyet verebiliyor. Nasıl? İki kardeşin yapacağı bir savaşta, bir taht kavgasında, bir iktidar savaşında binlerce Müslüman ölüyor ama öteki türlü tek kişinin vefat etmesi o binlerce hayatın kurtarılmasına neden olacak diye böyle bir fetva motivasyonu oluşmuş. Bu çok tartışılır bir konu. Ama işte organizasyonun genel salahiyeti için dedim ya orada işte devletin bekası için İslamiyet'e de uymuyor. Bırakın etiğe uymayı, İslamiyet'e bile uymayan, insani olmayan bir karar belki de o devletin yıllarca birçok yere barış götürmesine, işte yayılcı bir politikayla İslamiyet'i götürmesine, birçok insanın imanının kurtulmasına vesile oldu. Birçok toprağı, Müslüman toprağı yaptı. Huzurla yüzyıllarca yönetti. O yüzden elde edeceğimiz sonuca, neticesine bakmak lazım. Büyük resmi görebildiğimiz zaman etiğinde belki feda edilebileceğini söyleyebiliriz. Dediğim gibi ayet değil yani benim için."

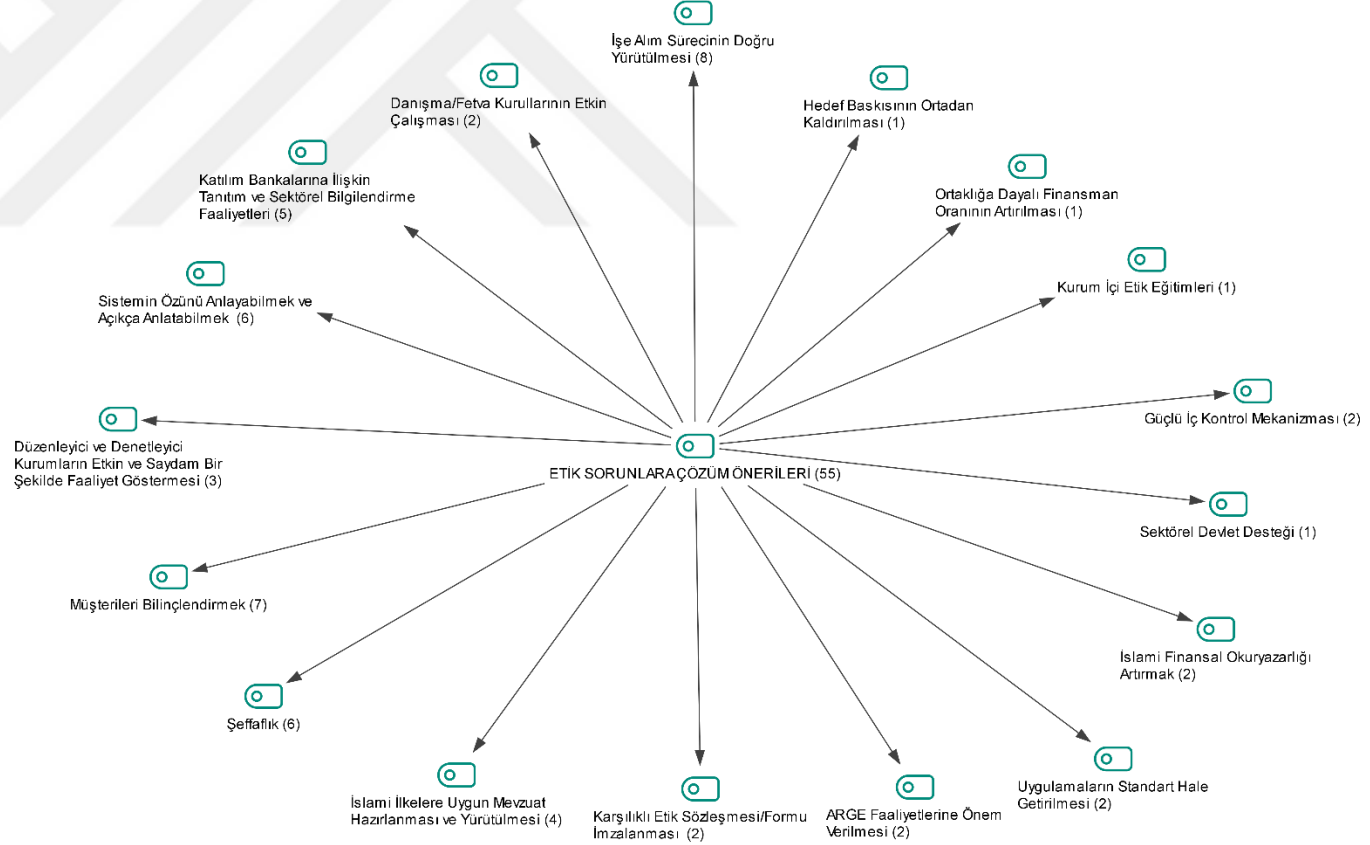
3.5.7. Etik Sorunlara Çözüm Önerileri

Çalışmada bu başlık altında, çalışmanın asıl amacı da olan İslami finans kuruluşlarındaki mevcut uygulamalarda tespit edilen etik sorunlara yönelik çözüm önerileri sunulacaktır. Bu doğrultuda, "Etik Sorunlara Çözüm Önerileri " temasına ait toplamda 17 ana kategori bulunmuştur. Bunlar;

1. Müşterileri Bilinçlendirmek
2. Sektörel Devlet Desteği
3. ARGE Faaliyetlerine Önem Verilmesi
4. Karşılıklı Etik Sözleşmesi/Formu İmzalanması
5. Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Etkin ve Saydam Bir Şekilde Faaliyet Göstermesi
6. Kurum İçi Etik Eğitimleri
7. Güçlü İç Kontrol Mekanizması

8. Katılım Bankalarına İlişkin Tanıtım ve Sektörel Bilgilendirme Faaliyetleri
9. İslami Finansal Okuryazarlığı Artırmak
10. Sistemin Özünü Anlayabilmek ve Açıkça Anlatabilmek
11. Uygulamaların Standart Hale Getirilmesi
12. Hedef Baskısının Ortadan Kaldırılması
13. Danışma/Fetva Kurullarının Etkin Çalışması
14. İslami İlkeler Uyumlu Mevzuat Hazırlanması ve Yürütülmesi
15. İşe Alım Sürecinin Doğru Yürütülmesi
16. Ortaklığa Dayalı Finansman Oranının Artırılması
17. Şeffaflık

olarak listelenmiştir. Bu temaya ilişkin 55 kodlama bulunmaktadır.

Şekil 16: Etik Sorunlara Çözüm Önerileri (Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli)

Katılımcıların “Müşterileri Bilinçlendirmek” kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- M3: "Mesela normal faizli bankacılıkta, bir kredi çekeceksin bu faiz oluyor ama katılım bankasında bu katılım payı oluyor. Günün sonunda devletin bir yıl önce, iki yıl önce bu pandemi döneminde özellikle uyguladığı konut kredisinde 0,64 deniyor. Normal bankacılık 0,64 faiz oranıyla derken katılım bankaları 0,64 kâr pay oranıyla diyor. Bence bunun ortadan kaldırılması gerekiyor. Yani kâr payı nedir tam olarak bunu bence insanlara anlatmaları gerekiyor."
- B7: "Şimdi herkes faizin haram olduğunu biliyor ama kullanıyor. Niye kullanıyor? Çünkü diğer tarafta ne yapılacağını bilmiyor veya diğer ürünün ne olduğunu bilmiyor. Diyor ki anlattığımız zaman, işte kâr payı alıyoruz ya kulağını sen öbür taraftan tutuyorsun ama bilmiyor ki ben arka planda ona karı verirken birilerinin ticaretine karşılık veriyorum. O da benden ticaret yaptığı için o karı alıyor. Getirdiği zaman bana bir parayı yani bağladığı zaman ben ona direkt yoktan bir para yaratmıyorum normal diğer bankalardaki gibi. Bu da onun bir bilmediğinden kaynaklı. Yani daha geniş perspektiften bakamadığından kaynaklı. Burada insanların da, yani müşterilerin bilinçlendirilmesi gerekiyor. Bunun için de yani eğitim kurumları olsun, bankalar olsun. Yani İslami kuruluşlar veya banka olmasına da gerek yok. İslami kuruluş adı altında hizmet veriyorsa bunların İslami ticarete ön ayak olmaları lazım. Bunlar eğitimle geliştirilebilecek şeyler. Örneğin işte evime boya yaptıracağım diye kullandığımız proje eğer nakit para geliyorsa karşılığında faiz ödüyorsun misalen ödediğiniz. Orda sadece etik olarak görünüyor. Yani kurala baktığınız zaman İslami açıdan normal veya denetleyici mekanizma buna herhangi bir ceza yaptırım yapamaz çünkü kullandığın ürün, işte boya yaptıracağım demişsin ve bunun karşılığında herhangi bir fatura sunmuşsun basit bir fatura. Bunun karşılığında nakit para almışın ama o parayı almayıp boya yapan adama gitse o para farklı olur. Burada müşteri bilmediği için aslında ben tamam kullandım bunu ama İslami

bankalara göre kullandım diyor. Hayır, bilmediğin için sana öyle geliyor ve İslami bir bankadan kullandığın için öyle geliyor. Burada bilinçlendirme müşterilere yapılmalı. Neyi, nerede, hangi ürün, nasıl veya İslami bankacılık daha geniş açıdan nasıl düşünebilir. Nasıl konuda bu hususta bilgilendirilir. Müşteri bunu sorgulayacak, Kurumlarda buna destek olacak."

- M7: "İslami bankaların daha etik hale getirilebilmesi için ya bence şöyle bir şey var. Burada mesela günümüzde hala faiz haram ama faizin neden haram olduğuyula alakalı toplum nezdinde dahi bunun bir sorgulaması var. Daha tam oturmuş şekilde değil. Bunun neden haram olduğunu mesela anlayabilsek zaten ona göre bankacılıkta da banka şunu şu şekilde yapmanız lazım diyebilmemiz lazım. Ama şu anda bizim müşteri kesiminde bunu tam oturabilen bir kesim olmadığı için bankaya neyi nasıl yapacağını da aslında çok söyleyebilecek durumda değildir bana kalırsa. Ama sunulan şeye bakıyorsunuz. Bize sunulan şey de çok değerlere uygun gelmiyor. Yani burada biraz öncelikle günümüze yani dini anlamda çünkü teknolojik bankacılık vesaire belki teknolojinin gelişmesiyle de günümüz şartlarında daha da detaylandırılmış. Bunların hepsinin belki dini olarak günümüzdeki karşılığı ya da günümüzde bunların din nezdinde ne olduğunun açık açık teker teker açıklanmalı. Günümüzde mesela tahvil, bono vesaire vesaire bankacılık terimleri duyuyoruz. Bunun karşılığı ne? İslamdaki yeri ne? Bunun böyle belki bir açıklanması, önce bir tüketicinin bilgilendirilmesi ardından bunu bankanın revize edip sunması gerektiğini düşünüyorum. Yani önce bizim bankacılıkta çünkü bilmediğimiz bir sürü şey var. Genel anlamda herkes parasını yatırır, hesap kullanır varsa kredi kartını kullanır. Çok ihtiyacı varsa kredi çeker. Ama bunun dışında bankacılıkta bir sürü işlem var ya da bunlarda dahi oluşacak teknik terimlerin biz İslam nezdinde, dini inancımız nezdinde karşılığını bilmiyoruz. Ya da karşılık derken, mesela bu ne kadar etik bilmiyoruz."

- M12: "Katılım bankalarının sistematik olarak temelde çözmesi gereken sorun şu, müşterilerin gerçek anlamda bilinçlendirilmesi ve yapılan işlemlerin net olarak karşı tarafa aktarılması."

Katılımcıların "Ar-Ge Faaliyetlerine Önem Verilmesi" kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- M6: Ar-Ge nasıl Ar-Ge şöyle Ar-Ge? Mevcut bankacılık sisteminde her geçen gün yeni bir finansal enstrümanla karşı karşıya kalıyoruz. Çünkü sürekli kendine bir yenileme sağlamalı ki para kazanmaya devam edebilsin. Bu yenilenmiş olan finansal enstrümanlara ikame enstrümanlar oluşturulması lazım. İslami bankaların bu konuda çok geriden geldiğini düşünüyorum. O yüzden işte bazı şeyleri yaparken Ar-Ge yapmadan yapıyor. Nasıl Ar-Ge yapmadan yapıyor? Ya doğrudan kendisini uygulamaya çalışıyor ve bir takım gayri İslami metotlarla yöntemlerle dolu oluyor ya da buna komple kapıyı kapatıp diyor ki: *"bu benim bankacılık sistemimde mümkün değil"* deyip herhangi bir çaba göstermiyor. Bence bu da bir etik problem. Şöyle etik problem siz işte birtakım hassasiyetleri olan faiz ekosisteminden kaçmaya çalışan bir portföyünüz var ve bu portföyünüze belki bir Ar-Ge yapsanız biraz uğraşsanız, kafa yorsanız, araştırırsanız farklı enstrümanlar belki geliştirebileceksiniz ama bunu yapmıyorsunuz. Bu da bence kendi müşterilerinize karşı işlemiş olduğunuz bir etik ihlal. Bence bu da değiştirilebilir ve böyle bu iki sac ayağını yani önceliğin para kazanmak değil yani kapitalist bir bakış açısı değil. İslami bir bakış açısı olması. Diğer bir öncelikte geliştirilebilir olması. Bu ikisini muhafaza edersek yani bu ikisi için banka yönetimleri mücadele ederse bence etik olmayan unsurların da daha fazla etiğe dönüştüğünü görüşürüz."
- B9: "İş sürecinin biraz daha teknolojiye mesela bu dekont tarama olayları falan getirildi bizim kurumda. Teknolojiye daha çok entegre edildiği zaman hani bu şeyleri biraz daha caydırıcı oluyor. Çalışanlar için de pazarlamacılar için falan da. Kontrol noktasında daha sağlıklı oluyor."

Katılımcıların “Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Etkin ve Saydam Bir Şekilde Faaliyet Göstermesi” kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- M1: Ya bence denetim artırılmalı. Yine aynı örnekten gideceğim ama bir müşteri temsilcisi ile konuştuğumuzda bir şey alacağımız an o etiği bize aydınlatarak bence o şekilde işlem yapmaları ve o etiğe uyduklarına dair biz nasıl sözleşme imzalıyorsak onların da onu imzalayıp o şekilde işlem yapmaları bence daha iyi olur."
- M9: “Hukuki düzenlemeler daha iyileştirilebilir ülke açısından. En azından daha uygulanabilir şekle dönüşebilir. Bu şekilde söyleyebilirim."

Katılımcıların “Güçlü İç Kontrol Mekanizması” kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- B9: İşte az önce dediğim gibi şey olabilir. Bu kontrol mekanizmasının teknolojiyle entegre edilip hani gün içinde kontrol edilmesi. Mesela etik olmayan bir davranış gerçekleştirecekse çalışan, direkt o gün içinde kontrol edilip o işi yapmaması sağlanmalı."
- M5: "Yani daha etik hale getirilebilmesi için bu bankalar bir araya gelip bir beyin fırtınası oluşturabilecek bir mekanizma kurabilirler. Kendilerini kendi içlerinden de denetleyebilirler. Bu şekilde çalışırlarsa birbirlerinin eksiklerini açıklarını daha rahat görebilirler bence."

Katılımcıların “Katılım Bankalarına İlişkin Tanıtım ve Sektörel Bilgilendirme Faaliyetleri” kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- M4: "Kendilerini daha iyi anlatmaları gerekir. Bu konularda bol bol görüşmeler yapmaları gerekir. Ticari faaliyetlerini sürdürmeleri için ticari ziyaretler yapmaları gerekir. Bu konuyu toplum olarak anlatmaları gerekir."
- B7: "Ya burada İslami bankaların da elini taşın altına koyup bir eğitim örneğin sempozyum düzenleyebilirler."
- M12: "Eğer siz katılım bankası olarak sunduğunuz referans aldığınız temellendirdiğiniz, temelinizin dayanak oluşturduğu standartları, karşıdaki müşterilerin hassasiyetlerini dikkate almıyor iseniz ya da çok

da umursamıyor iseniz ki günümüzdeki Türkiye'deki uygulamada katılım bankalarının bu noktada yeteri düzeyde olduğunu düşünüyorum? Hayır, düşünmüyorum. Yani şöyle düşün, ben bankadan hizmet satın aldığım zaman eğer hizmetin içeriği bana çok net, açık bir şekilde ortaya konmamış ise ve bunu ortaya koyan müşteri hizmetleri yetkilimde bu noktada hassasiyeti taşımıyorsa ben onun etik standartlara uygun olarak davrandığımı söyleyemem."

Katılımcıların "İslami Finansal Okuryazarlığı Artırmak" kategorisine ilişkin ifade aşağıda yer almaktadır.

- M4: "Kendilerini daha iyi anlatmaları gerekir. Bu konularda bol bol görüşmeler yapmaları gerekir. Ticari faaliyetlerini sürdürmeleri için ticari ziyaretler yapmaları gerekir. Bu konuyu toplum olarak anlatmaları gerekir."
- B7: "Öğrenim hayatınız boyunca işte hangi alanda okursak okuyalım temelinde yatan mantık faizdir. Yani bildiğimiz ekonomi aslında faizin işleyişiyledir. Örneğin işte mevduat bankaları. Temelde bildiğimiz bankacılık sistemi mevduat. Yani mevduat okuryazarlığı öyle söyleyeyim. Bildiğimiz ürünlerin çoğu faizli ürünler. İşte şuradan çıksak örneğin sizin gibi anket yapsak murabaha nedir, karz-ı hasen nedir bunlar bilinmiyor. Bilinçlendirmek için burada katılım bankacılığı tamam, bankalar eğitim versin gitsin okullarda ama temelde de bir hayat üniversitede başlıyor. Üniversitedeki işte derslere özellikle İİBF fakültelerinde böyle eklemeler yapılabilir ki sonuçta oradan çıkan insanlar belki şirket kuruyor. Belki şirket yöneticisi oluyor. Belki banka personeli oluyor. Yani böyle bir finansal okuryazarlık diyebilirim. İslami finansal okuryazarlık da böylece artar."

Katılımcıların "Sistemin Özünü Anlayabilmek ve Açıkça Anlatabilmek" kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- M3: "Mesela normal faizli bankacılıkta, faiz de bu yani bir kredi çekeceksin bu faiz ama katılım bankasında bu katılım payı oluyor."

Günün sonunda devletin bir yıl önce, 2 yıl önce bu pandemi döneminde özellikle uyguladığı konut kredisinde 0,64 deniyor. Normal bankacılık 0,64 faiz oranıyla derken katılım bankaları 0,64 kâr pay oranıyla diyor. Bence bunun ortadan kaldırılması gerekiyor. Yani kâr payı nedir tam olarak bunu bence insanlara anlatmaları gerekiyor.”

- B10: "Yani doğruya ulaşmaya çabalıyoruz. Müşterilerimize soracağımız soruyla, yaklaşımımızla hani bir şeyler evet yapılmış olabilir. Bu bizden gizlenmiş olabilir ama gizlenme nedenini elde etmeye çalışıyoruz. Onun, bizim için önem derecesini ortaya koyuyoruz. Bu müşteriye genel manada mutlu eden bir sürece evriliyor. Ya da örnek veriyorum, gerçekten içinden çıkılmaz bir durumsa da müşteri bu yaklaşımımızdan dolayı ister istemez mahcubiyet hissedeceği şekilde sonuçlanıyor."
- M13: Bir banka çalışanı direkt diyor ki işte şu kadar yapın işte en az % şu kadar işte kâr payıyla kazanıyorsunuz falan. Bu sefer karşı tarafta bir şey algısı oluşturuyor. Yani bu bana bu kadar faiz veriyor, diğeri bu kadar faiz veriyor. Orada bir işte ayrımı iyi gütmesi gerekiyor banka personelinin. Hani bu bilinçte olması gerekiyor. Yani orada verilen şey faiz değil. Kesinlikle o bir kâr payı siz aslında bizim işlemlerimize ortak oluyorsunuz ve biz de bunun için işte her ay değişen bir şekilde bir kâr payı dağıtıyoruz size ayrımının çok net olması ve karşı müşteriye de bunu aktarması gerekiyor."

Katılımcıların “Uygulamaların Standart Hale Getirilmesi” kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- B3: "Mesela bizde olan bir ürün X bankada yok, anlatabiliyor muyum? Bence bu da çok hoş bir ürün değil. Açıkça fikrimi söylüyorum. Benim bankamda olmasına rağmen söylüyorum çünkü suiistimali açık mesela. Bunu bence BDDK denetleyebilir. Evet aslında hepsinin ortak bir denetimi mekanizmasının olması gerekir."
- B8: "Yani bu kurumlarda dediğim gibi tüm katılım bankaları ortak bir çatı altında toplanmalı, ortak bir danışma kurulu olmalı. Yani bu

danışma kurulunda da sağlam bir ekip olmalı diye düşünüyorum ki hani katılım bankası adı altında hani dediğim gibi 1-2 kurum da gidip hani farklı uygulamalar yapmamalı. Yani hepsi tamamen katılım bankacılığı prensiplerine uygun olarak hareket etmeli."

Katılımcıların "Danışma/Fetva Kurullarının Etkin Çalışması" kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- B3: "Ben dedim zaten en başından beri her zaman söylediğim şey fetvalar. Fetvalar çok anlık değişmemeli. Bunu sağlayacak olan belki BDDK normunda bir fetva kurulu kurulabilir bana kalırsa. Çünkü hani sen kendi koyduğun kuralı değiştirebilirsin. İnsani bir şey olduğu için o gün orada çok kâr görürsün ve ona göre belki hareket edersin. Kimseyi suçlamak değil ama bu olası bir durum ama karar alıcı asıl yaptırım uygulama gücü olan kimdir? Kural koyucudur dimi BDDK. Belki üst bir fetva kurulu oluşturup onlara kesin normlar getirirse o zaman kimse de kafasına göre davranamayacaktır."
- M9: "Bir kere İslami bankalar öncelikle evet belirli standartlar var ama bu standartlara tam olarak uyulmadığı gözüküyor. Öncelikle bu standartlara uyulması gerekiyor."

Katılımcıların "İslami İlkelere Uygun Mevzuat Hazırlanması ve Yürütülmesi" kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- B2: "Katılım bankaları bir kere şu anda uygulanan katılım bankacılığı kanunundaki mevzuata uygun davranmak zorunda. Yani oradaki mevzuatı aşacak şekilde hareket edemezler. Bunların hepsinin danışma kurulları var. Yani bu işlem caiz mi değil mi ürün çıkarırken onlara soruyorlar. Sorarken de tabi soruyu nasıl fetva alırsın şeklinde soruyorlar. Dürüst bir şekilde sormaları gerekiyor. Çünkü oradaki danışma kurullarında yer alan danışmanlar gelen sorulara göre bir fetva veriyorlar. Dolayısıyla oradaki arkadaşların da biz böyle bir ürün çıkartıyoruz diyerek bunun açıklamalarını tam yaparak sunarlarsa oradaki insanlar da ona göre bir fetva verirler caiz mi değil

mi noktasında. Önce ordan başlıyor aslında. Dolayısıyla aldıkları fetvaya uygun bir ürün çıkarmaları gerekiyor. Yoksa oradan biz fetva aldıktan sonra farklı şekilde yansıtırlarsa durumu bu aşağıya doğru devam eder. Zaten caiz olmayan bir işlem yapmış oluyorsun. Tamam görünürde caiz ama onların verdiği fetva nasılsa ona göre hareket etmeleri gerekiyor. İşte az önce bahsettiğim dert çözen finansman. Yani aslında onların verdiği fetvalar çok zor durumda kalmış bunu ödemediğinde işte oturduğu evle ilgili çok ciddi sıkıntılar yaşayacak olan ve normal mevduat bankalarına gidip faizli kredi çekecek olanlara verin diyor ama şu anda hiç sorgulanmıyor. Benim 50.000 liraya ihtiyacım var diyorsunuz. X bankasına gittiğiniz zaman hemen 50.000 liraya hesabınıza geçiyor. 100.000 liraya ihtiyacınız var diyorsunuz. Hemen hesabımıza geçiyor. Bir sorgulama yok yani. Dolayısıyla daha önceki sorularda da dediğim gibi uygulayıcıların bunu şubelere verirken etik davranması gerekiyor. Yine şubedeki uygulayıcılar da kendi sorumlulukları üzerinde durarak etik bir şekilde bu krediyi kullandırmaları gerekiyor."

- M13: "Toplumda bir hani paraya bakan kesim var dedim. Bir de tam tersi hani bu konuda çok dikkatli olan, çok dikkat eden bir kesim var. Hani herhangi bir şekilde faize bulaşmak istemeyen kesim, banka işlemlerinin faizli olduğunu ve katılım bankacılığının da aynı bu faizli işlemlerle uğraştığını iddia etmekte olan. Katılım bankalarının ilk çıkış noktasındaki kesim faize bulaşmak istemeyen kişilerdi. Katılım bankalarının bu kesimi kaçırdıklarını düşünüyorum. Kaybettiklerini düşünüyorum. O açıdan da biraz hani kuruluş amacına uygun şekilde personeli yetiştirip ona uygun bir dil oluşturmak lazım. Yani banka dili hani *kredi değil, murabaha. Faiz değil kâr payı dağıtıyoruz. Biz burada İslam'a aykırı işlem yapmıyoruz.* Hani bunun net bir şekilde belirtilmesi lazım."

Katılımcıların “İşe Alım Sürecinin Doğru Yürütülmesi” kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- B1: “Bence insan seçimi çok önemli yani. Özellikle mesela iş yaptıkça görüyorsun bazı birimlerde. Ekip liderlerinin aslında. Hani bir noktada neye göre oraya getirildiğini irdelemek gerektiğini düşünüyorum ama gerçekten işini hakkıyla yapanın o başarı basamaklarını yavaş yavaş tırmanması gerektiğini düşünüyorum. Hani bu illa torpil oluyor vesaire değil ama eğer oraya kabiliyeti olan bir insan getirilemeyecekse belki dışarıdan yine bu kişi aranabilir. Ama yani iş yerinde o işe sarılacak yani bu işin hakkıyla yapalım diyecek insanların bulunmasında özellikle takım liderlerinin önemi çok oluyor. Çünkü hani iyi bir takım lideri takımı da güzel yönetebiliyor. Ama hani bu işleyişin çok doğru olmaması kesinlikle düzeni kaçırıyor, işleyişi ağırlaştırıyor. Bir işin çözümü uzadıkça uzatabiliyor. Yani bence doğru yerde doğru insan kullanılması en büyük işleyişi düzelterek şey olur diye düşünüyorum.”
- B2: "Ya tamamen personelin işe alım mülakatlarında buna dikkat eden yöneticilerin olması. Mülakatlardaki işte soru teknikleri, bunu ölçmeye yönelik mutlaka testler falan olması ve onların uygulanması gerekir. Ama karşılaşılan bu tür etik dışı şeyler de bankanın tavrı çok önemli. Oradaki tavrını net gösterirse zaten insanlarda buna göre davranır yani illa ki."
- B6: "Yani personel diyebilirim. Aslında tam olarak danışma kurulu vesaire. Yani bunlar zaten sağlam kadrolardan oluşuyor ama daha bilinçli olabilir personel bu konuda. Yani İslami bankacılık yapmak istiyor musun? Girerken kriterler sayılmalı. Ve o kişinin tabi ki şu an maddiyat işin içine girdiği için kişi girerken diyor ki evet falan diyor. Yani yapacağım ben diyor. Bu kriterlere uygun bir insanım falan gibi başlıyor ama işi yürütürken o seviyeden yoldan sapabiliyor. Eleme noktasında, “İnsan Kaynakları Birimi” biraz daha titiz davranabilir."
- B11: "Bence gerçekten işinde yetkin insanlarla çalışmak gerekir. Yetkileri işte bu etik davranışlara, etik kurallara daha çok uyan bunları

gözeten insanlara verirseniz bunun sonucu olarak en azından asla tamamen bitiremezsiniz ama etik olmayan davranışların daha da azalmasını sağlayabilirsiniz."

- M9: "Daha sonrasında çalışanların öncelikle İslami finans açısından donanımlı olmaları gerekiyor. Gerekirse işte bu İslam iktisadi bölümlerin mezunlarına öncelik verilmesi gerekiyor. Daha sonrasında banka çalışanlarının tamamen İslami finansı bilen, standartlara uyacak kişiler olması gerekiyor."

Katılımcıların "Şeffaflık" kategorisine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- B1: "Sizin unvanınızdaki insanlar, o birimdeki insanlar şu işi yapacaklar. Bunun net bir şekilde ifade edilmesi belki daha doğru şekilde ilerlemeyi sağlar. Veyahut da olmayacak verilmeyecek şeylerin hani ya sen bak sabret bir yıla şuraya geçersin gibi vaatlerin hiç yapılmaması. Çünkü bu şekilde tutmaya çalışıyorlar çalışanları. Yani ya sen burada biraz dur, bir yıl sonra geçersin o tarafa. İşte o geçiş olmuyor, sürüncemede kalıyor. Hani ya böyle vaatler verilmemeli, işte en başından açık olunmalı ya da biz burada yetiştirdiğimizin burada kalmasını istiyoruz, kaybetmek istemiyoruz şeklinde net olunmalı. En azından bunlar daha etik olur."
- M3: "Tamamen şeffaflaştırılması gerektiğini düşünüyorum. Yani o faaliyet alanlarının hepsinin istisnasız hepsinin bence şeffaflaştırılması gerektiğini düşünüyorum. Bunun yegâne örneklerinden birisini de yaşadım. Kendi yakın akrabam diye tabir edebileceğim insanda. O kendisi konut kredisi çektiği zaman normalde katılım bankasının kendisinin konutu alması lazım. Onun üzerine olmaması lazım. Yanında bir kişiyi göndermesi lazım. Ama göndermemiş X bankası. Ben çektiğim zaman da mesela Y bankasından benim yanımda kimse göndermediler ama günün sonunda bana bir vekâletname verdiler. Vekâletnameyle aslında banka beni vekil gösterdi. Ben bankanın adına o evi satın almış oldum

ama benim hiçbir yerde emarem ifadem geçmiyor. Bence bunların düzeltilmesi lazım. Çünkü Türkiye'deki bence bilinçli insan sayısı gün geçtikçe arttığını düşünüyorum. O yüzden de böyle uygulamaların sıkça artık ilerleyen zamanlarda sorgulanacağını düşünüyorum. O yüzden de şeffaf bir şekilde bütün faaliyetlerini kamuoyuyla kısa reklamlarla artık nasıl onu empoze edecekler bilmiyorum. Onun vurgulanarak insanlara tanıtılması, anlatılması gerektiğini düşünüyorum.”

- M11: "Daha şeffaflık sağlanabilir bence. Yani şöyle şimdi pek çok insanın kafasında diğer bankacılık sistemiyle kıyaslandığında işte bunların kâr payı dediğine diğerleri faiz diyor işte bunların farklı kelimeler ifade ettiğini onlar farklı. Yani birbirine aslında ben çok benzeyen ama esasında da hiç farklı olmayan şekilde yorumlar dile getiriliyor. Dolayısıyla katılım bankacılığı, yani gerçekten İslami esaslara göre, belli hassasiyetlere göre çalışıyor ise eğer bunun yani paraların işte yatırılan fonların, tasarrufların değerlendirildiği alanların daha şeffaf bir şekilde müşterilerle ya da potansiyel müşterilerle paylaşılması ve bu fonların tam olarak nerelerde değerlendirildiğine dair müşterileri ve çalışanları bilgilendirmesi bu anlamda hani kafalardaki soru işaretini gidermek bağlamında. Yani sistemlerinin geleneksel bankalardan gerçekten hani özü itibarıyla ayrı olduğunu ortaya koyabilecek birtakım böyle çalışmaların yapılması suretiyle farklılığın ortaya konulması gerekir kanaatindeyim. Yani etik değerler biraz belki dar kalabilir ama sistemin işleyişinin tam anlamıyla farkını ortaya konulabilmesi için daha şeffaf paylaşımlar, iç işleyişteki yapılar, o kurullar nasıl çalışıyor vesaire, paralar, fonlar nasıl değerlendiriliyor gibi her aşamanın bir şekilde daha şeffaf paylaşarak müşterilerin kafasında soru işareti bırakmayacak bir mekanizmanın ortaya konması gerektiği kanaatindeyim yani."

Katılımcıların “Sektörel Devlet Desteği, Karşılıklı Etik Sözleşmesi/Formu İmzalanması, Kurum İçi Etik Eğitimleri, Hedef Baskısının Ortadan Kaldırılması ve

Ortaklığa Dayalı Finansman Oranının Artırılması kategorilerine ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

- M1: Biz ve banka arasında karşılıklı bir etik sözleşmesi imzalamak isterdim. Çünkü ben şimdi normal bankaları da kullanıyorum. Tek katılım bankası müşterisi değilim şu an işimden dolayı. Ama katılım bankaları o bankadan farklı. Yani biraz daha İslami bankacılık diyebiliriz o tarafa. Ondan dolayı da o bankaların da bence etikleri daha farklı olduğu için ya bizim gibi duyarlı, manevi düşünceli olan insanlara biraz daha güvenilir olduğunu belirtmesi lazım. Ben onun için de bu Kişisel Verilerin Korunması Kanununu (KVVK) içeren mevcut sözleşmelerin dışında ekstrasından da karşılıklı bir anlaşmamış gibi bir etik formu imzalanmasını tavsiye ederim."
- B3: Bir husus da tabii ki hedef. Yani günün sonunda nihayetinde burası bir banka. Ve herkes o pastadan pay almak isterken onlar da deli gibi pay almak istiyor. O zaman da hedef geliyor. Hedef gelince insanlar diyorum ya. İş kaygısı, işten atılma baskısı olursa yapabilir misin? Bazı şeyleri ben dediğim gibi operasyoncu olduğum için hiç yapmadım ama yapabilirler mi yapabilirler. O zaman hedef olmaması gerekiyor."
- M10: "Yani mutlaka her yatırım aracının bir alternatifinin oluşturulması ve bunların da desteklenmesi gerektiğinden yanayım. Çünkü dediğim gibi mesela şu an A bankasına, B bankasına, C bankasına gittiğimizde çok fazla yatırım aracı karşımıza gelebiliyor ama işte X bankasına, Y bankasına gittiğimizde orada böyle çok daha kısıtlı yatırım araçları var. Yani çeşitlendirilmesi konusu aslında ben özendirilebileceğini düşünüyorum. Hani çeşitlendirmeyi de ben şu an şeye bağlıyorum. Aslında bankalar ticari amaç güttükleri için bu çeşitlendirmeyi kendilerinin aslında açık olabileceğini düşünüyorum. Yüksek ihtimal düzenlemelerden kaynaklı olabileceği için devlet desteklemeli."
- B9: "Online eğitimlerde belki etik üzerine yani hani zorunlu bir eğitim atanıp orada işte etik ahlaki değerler falan onlardan bahsedilebilir çalışan için."
- M13: "Şimdi hani İslam'da tavsiye edilen şey ticaret yapılması ve paranın hani bir şekilde dolaşımında olması. Bankaların da aslında ilk kuruluş amacı da bu. Kooperatif usulü bir bankacılık kuruluyor ve oradan sonra bu bankalar türüyor. Ama geldiğimiz noktada. İşte mudarebe işlemi ile ortaklık veya müşareke

işlemi ile. Bu iki ortaklığa dayalı işlemlerin oranı %5 %6 falan yanlış hatırlamıyorsam. Ancak murabahanın %93'lerde falan seyrettiği bir ortama gelindi günümüz bankacılığında. Çünkü murabaha işlemiyle daha garantili bir gelir elde ediyor banka. Daha çok gelir elde ediyor, daha garanti bir geliri oluyor. Ve daha kolay bakıldığı zaman. Biraz bu ortaklığa dayalı olan işlemlerin ağırlığının artırılması, işte mikrofinansla önem verilmesi. Biraz o alana hani kobilere veya işte daha küçük yatırımcı, belki ortaklık ve müşareke, mudaraba yoluyla. O alanlarda bir finansman sağlanması gerekiyor bence. Murabaha işleminin düşürülüp müşaraka ve mudarabanın oranının artırılması gerekiyor ilk olarak."

3.5.8. Kod Matris Tarayıcısı

Kod Matris Tarayıcısı; hangi belgelerde hangi kodların yer aldığını ve ne sıklıkla geçtiğini görselleştirerek gösteren bir araçtır (Varol, 2020). Bu çalışmada Kod Matris Tarayıcısı aracı kullanılarak çalışmaya ilişkin belgelerde "İnsanları Etik Davranmaya İten Faktörler" temasına ait "İç Faktörler" ve "Dış Faktörler" kategorilerindeki kodların ne sıklıkla geçtiği Şekil 17'de gösterilmiştir.

Bu doğrultuda; Şekil 17 incelendiğinde seçilen temaya ilişkin kategoriler ile toplamda 98 tane kodlama yapıldığı görülmektedir. Yatay çizgilere bakıldığında en çok kodlama yapılan kategorinin "İnanç" olup 30 kez kodlandığı belirtilmektedir. Bu durum "İnanç" faktörünün katılımcıları etik davranmaya iten önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

Karelerin büyüklüğü kodlamanın sıklığını göstermektedir. Bu kapsamda, B11 belgesinde "Ödül ve Ceza Mekanizması" kodu 3 kez kodlanarak en sık geçen kodlamalardan birini belirtmektedir. Diğer iki büyük kare ise B9 ve M11 belgelerinde "İnanç" kodlaması ile yer almaktadır.

Dikey çizgiler ise hangi belgede hangi kodların ne sıklıkla yer aldığını göstermektedir. Örneğin Şekil 17'ye bakıldığında B9 belgesinin 8 kere kodlama yapılarak en çok kodlama yapılan belge olmuştur. M10 belgesinde ise iç ve dış faktörlere ilişkin alt kodlar 2 kere geçmiştir. Bu durumda M10 belgesi ile temsil edilen

katılımcıyı etik davranmaya iten iç ve dış faktörlerin çok etkili olmadığı yorumlanabilir.

B3 belgesinde iç faktörlere ilişkin alt kodların çoğunluğunun geçtiğini buna karşılık dış faktörlerin hiçbirinin geçmediği görülmektedir. M5 belgesinde ise B3 belgesinin aksine dış faktörlere ilişkin alt kodların çoğunluğu geçerken iç faktörlere ilişkin alt kodların hiçbiri geçmemiştir. Bu durumda B3 ile temsil edilen katılımcıyı etik olmaya iten daha çok içsel düşünce faktörleri iken; M5 ile temsil edilen katılımcıyı etik olmaya iten daha çok dışsal düşünce faktörleridir yorumu yapılabilir.

Kod Sistemi	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10	B11	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	TOPLAM	
▼ GÖRÜŞMELER																									0	
▼ İNSANLARI ETİK DAVRANMAYA İTEN FAKTÖRLER																										0
▼ Dış Faktörler																										0
Toplumsal Kabuller /Örf ve Adetler	1			2		2	1		2			1	2		1	1	2		2			2	1	1	21	
Ödül ve Ceza Mekanizması					1		1					3													5	
Reaksiyonel Tepki																1			1						2	
Çevre		2						2	2	1	1	1		1		1		1	1	2		1		2	18	
▼ İç Faktörler																									0	
İnanç	1		2	2	2	1	2		3	1		1	1	2	2		1	1		1		3	2	2	30	
Kişisel Değerler	2		1			1	1	1		2	1		2		1		1	1			2	1		2	19	
Toplumsal Aidiyet Duygusu		1							1										1						3	
Σ TOPLAM	4	3	3	4	3	4	5	3	8	4	5	3	5	3	4	2	5	3	5	3	2	7	3	7	98	

Şekil 17: Kod Matris Tarayıcısı

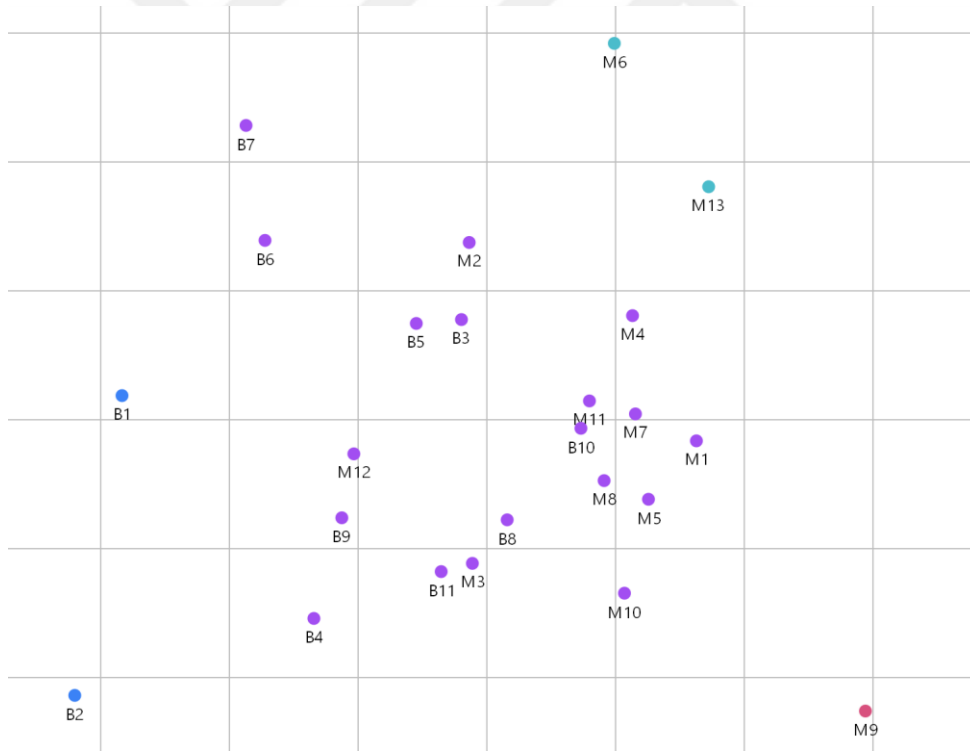
3.5.9. Belge Haritası

Belge haritası, haritadaki belgelerin birbirlerine olan benzerliğini göstermektedir. Kodların ve değişken değerlerinin atanmasına göre benzer olan iki belge haritada birbirine daha yakın olarak işaretlenmektedir.

Şekil 18'deki haritaya bakıldığında, benzer belgeler kendi içerisinde dört ayrı kümeye ayrılmıştır. Her bir kümenin rengi farklı olarak belirlenmiştir. Benzer kümelerde yer alan belgeler birbirine daha yakın konumlandırılmıştır.

M9 belgesi kodların atanmasına göre daha az benzerlik gösterdiğinden haritanın daha dışında kalmıştır.

B1 ve B2 belgeleri nispeten birbirine yakın kümeler olarak konumlandırılrsa da haritada yer alan diğer kümelere göre daha uzak konumlandırılmış olup diğer belgelere göre daha az benzerlik göstermektedir.

Şekil 18: Belge Haritası

Şekil 20: Kod Bulutu

Şekil 19'da, çalışmada yer alan katılımcıların ifadelerinin yoğunluğuna göre kodlarının dağılımı gösterilmiştir. İnanç, Toplumsal Kabuller/Örf ve Adetler gibi büyük puntolu kodlar metin içerisinde daha yoğun olarak kullanıldığını ifade ederken, Dedikodu/Yalan, Danışma kurulu gibi küçük puntolu kodlar metin içerisinde daha az yoğunlukta kullanıldıklarını ifade etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanlığın varoluşuyla birlikte ortaya çıkan etik, değişen ve gelişen dünyada zamanla evrilerek değişen toplumsal kurallara adapte olmuştur. 20. Yüzyılın başlarında iş dünyasında ahlaki sorumluluklar ve etik konulara yönelik ilk ciddi düşünce ve tartışmaların başlamasıyla iş etiği konusunda farkındalık oluşmaya başlamıştır. 21. yüzyıl ve sonrasında küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve şeffaflık beklentisi gibi iş etiğine ilişkin konular önem kazandığı için birçok şirket, etik kurallar ve sorumluluklar konusunda daha sıkı standartlar benimsemeye başlamıştır. Bu kapsamda, finans kuruluşları da faaliyetlerini sosyal ve çevresel sorumluluklara odaklanarak yapma ihtiyacı duymuştur. Bu ihtiyaç etik bankacılığın ortaya çıkışına zemin hazırlayarak 1975 yılında ilk etik bankacılık örneklerinden olan Birleşik Arap Emirlikleri'nde faizsiz finans prensiplerine dayalı olarak faaliyet gösteren ve İslami bankacılık prensiplerini benimseyen Dubai Islamic Bank kurulmuştur.

Türkiye'de tam anlamıyla etik bankacılık yapısı olmamakla birlikte etik bankacılık prensiplerini benimseyen ilk banka 1984 yılında kurulan Özel Finans Kurumu olarak adlandırılan bankadır. Özel Finans Kurumları 2005 yılında kabul edilen mevzuat değişikliği ile katılım bankaları olarak adlandırılmıştır. Türkiye'de hızla büyüyen katılım bankalarının gelişimine paralel olarak uygulamalarının İslami etik normlara uygunluğu da sorgulanmaya başlanmıştır. Etik açıdan hassasiyet sahibi olan insanların finansal anlamda ihtiyaçlarını giderme amacı ile ortaya çıkan katılım bankalarının uygulamalarının etik açıdan sorgulanmaya başlaması bu çalışmanın ana motivasyonunu oluşturmuştur. Çalışma, katılım bankalarının İslami etik normları yansıtıp yansıtmadığını tespit etmeyi ve varsa tespit edilen bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup, veriler mülakat yöntemi ile elde edilmiş ve içerik analizine tabi tutulmuştur. İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Konya olmak üzere katılım bankalarının sayıca daha fazla olduğu illerdeki bankanın müşterileri ve çalışanları ile toplamda 24 görüşme yapılmıştır. Veri analiz sürecinde Maxqda 2024 programı kullanılmıştır. Görüşmeler değerlendirildiğinde 11 sorun kategorisi belirlenmiştir. Bunlar:

- 1) Kâr payı oranlarının nasıl belirlendiği konusunda açıklık olmaması,
- 2) Bankanın faaliyetleri ve terimlerinin İslam'da tam olarak neye karşılık geldiği noktasında banka çalışanlarının, müşterileri yeterince bilgilendirmemesi,
- 3) İslami kurallara uygun yatırım araçlarına yönelik Ar-Ge çalışmalarının yapılmaması,
- 4) Müşterilerin inceleyip, değerlendirebilmek için ihtiyaç duyduğu etiğe ilişkin yazılı dokümanlara erişememesi,
- 5) Katılım bankalarının faaliyetlerinin tutarlı ve etkin bir şekilde denetlenmemesi,
- 6) Katılım bankalarının kendilerini yeterince iyi açıklayamamasından dolayı müşterilerin algısında yapılan işlemlerin şeffaflığının sorgulanması,
- 7) Katılım bankalarının standartlarını oluştururken müşterilerin hassasiyetini dikkate almaması,
- 8) İslami finansal okuryazarlık seviyesinin düşük kalmasından dolayı yapılan işlemlerin konvansiyonel bankaların taklidi olarak görülmesi,
- 9) Katılım bankalarının çalışanlarına hedeflerine ulaşmaları için baskısı yapmasından dolayı çalışanların etik olmayan faaliyetleri gerçekleştirmek durumunda kalması,
- 10) İslami banka çalışanlarının kurum kültürü ve İslami etik kurallar bakımından yeterli hassasiyet ve yetkinliğe sahip olmamasından dolayı müşterilerin algısında etik açıdan olumsuz bir intiba oluşturmaları,
- 11) Katılım bankalarının kâr amacı güderek işlemlerinin çoğunluğunu murabaha ile yapması.

Çözüm yolları ise;

- 1) Müşterileri Bilinçlendirmek,
- 2) Sektörel Devlet Desteği,
- 3) ARGE Faaliyetlerine Önem Verilmesi,
- 4) Karşılıklı Etik Sözleşmesi/Formu İmzalanması
- 5) Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Etkin ve Saydam Bir Şekilde Faaliyet Göstermesi,
- 6) Kurum İçi Etik Eğitimleri,
- 7) Güçlü İç Kontrol Mekanizması,

- 8) Katılım Bankalarına İlişkin Tanıtım ve Sektörel Bilgilendirme Faaliyetleri,
- 9) İslami Finansal Okuryazarlığı Artırmak,
- 10) Sistemin Özünü Anlayabilmek ve Açıkça Anlatabilmek,
- 11) Uygulamaların Standart Hale Getirilmesi,
- 12) Hedef Baskısının Ortadan Kaldırılması,
- 13) Danışma/Fetva Kurullarının Etkin Çalışması,
- 14) İslami İlkelere Uygun Mevzuat Hazırlanması ve Yürütülmesi,
- 15) İşe Alım Sürecinin Doğru Yürütülmesi,
- 16) Ortaklığa Dayalı Finansman Oranının Artırılması
- 17) Şeffaflığın sağlanması

olmak üzere 17 kategoride ifade edilmiştir. Çalışmada birçok sorun ve çözüm önerisi sunulsa da esasında çözüm önerileri birbiri ile bağlantılı olup bir çözüm yolunun uygulanması ile diğer sorunlar da çözülmeye başlayacaktır. Örneğin insan kaynakları biriminde görev yapmakta olan personel, işe alım sürecinde doğru kişileri işe alırsa aslında sistemin özünü anlayabilen ve açıkça anlatabilen bir çalışanı bankaya kazandırmış olur. Bu doğrultuda, bankanın müşterileri açık ve net olarak bilgilendirilebileceği için katılım bankalarının faaliyetlerinin şeffaflığı ve etik ilkelere uygunluğu noktasında olumsuz bir algı oluşmayacaktır.

Bulguların, öncelikle katılım bankası yetkili birimlerinin, sektör temsilcilerinin ve ilgili kamu otoritelerinin alana yönelik kararlarına değer katması beklenmektedir.

Yapılan çalışma, katılım bankalarının uygulamalarının İslami etik normları yansıtmayı yansıtmadığının tespit edilebilmesi hedefi ile Türkiye’de Katılım bankası şubesinin en çok olduğu 5 ilde banka çalışanları ve müşterileri ile yapılan detaylı görüşmeler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışma literatürde katılım bankalarının etik yaklaşımlarının analizi için yürütülebilecek nitel ve nicel pek çok çalışmaya altyapı sunmaktadır. Bu kapsamda İslami etik ilkelerin bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde nitel ve nicel araştırma yöntemlerinden yararlanarak daha detaylı bir şekilde araştırılması literatüre katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

AAOIFI. Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions.

<https://aaoifi.com/issued-standards-3/?lang=en> (2024). Erişim Tarihi: 15.01.2024.

Afroze, Rubina. "Ethics and Social Responsibility in Islamic Banking." *ASA University Review* 9.2 (2015), 99-114.

Akot, Bülent. "İslâm Ahlâkıyla Ahlâklanmanın İmkânı Üzerine." *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi= Adam Academy Journal of Social Science* 5.2 (2015), 47-60.

Akther, Uddin. "Principles Of Islamic Finance: Prohibition Of Riba, Gharar And Maysir." *Munich Personal RePEc Archive* (2015), 1-8.

Akpınar, Aynur, and Mehmet Emin Çetintaş. "Etik Teoriler Çerçevesinde Faizsiz Finans Kuruluşlarının Bağımsız Denetimini Yürüten Denetçiler İçin Etik Kuralların Değerlendirilmesi." *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi/Journal of Islamic Economics and Finance* (2021), 145-173.

Aktaş, Kadir. "Etik-Ahlâk İlişkisi ve Etiğin Gelişim Süreci." *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1.2 (2014), 22-32.

Alder, G. Stoney, Marshall Schminke, and Terry W. Noel. "The Impact of Individual Ethics On Reactions To Potentially Invasive HR Practices." *Journal of Business Ethics* 75 (2007), 201-214.

Aydın, Metin. "John Stuart Mill'in Ahlak Felsefesinin Problemleri." Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2013.

Aydın, İnayet; Etik Sistemleri,

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/59332/mod_resource/content/0/6%29%20Kisisel%20Etik-Feminist%20Etik.pdf Erişim Tarihi: 10.02.2023

Bahrami, Hamidreza, et al. "Variables Affecting the Creation and Development of Bank Loss Syndrome with Emphasis on Ethical Variables." *International Journal of Ethics and Society* 3.4 (2022), 61-67.

Bayram, Seda. "İşletme Etiği ve Çalışanların Şirketlerinde Mevcut Olan Etik Uygulamalara İlişkin Algılarının Ölçümüne Yönelik Bir Araştırma." Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2005.

Bektaş, Çetin, and Mehmet Ali Köseoğlu. "İş Etiği ve İş Etiğinin Yayılım Süreci." *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13.1 (2008), 145-158.

Bombang, Saifullah. "Ethics and The Principles of Islamic Banking in The Perspektif Islamic Economics Law." *Journal of Humanity* 4.1 (2016), 22-34.

Canbaz, Muhammet Fatih. "Türkiye'de İslami Bankacılığın Dünden Bugüne Gelişimi." *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 5.1 (2022), 28-60.

Çabuk, Adem, and Burcu İşgüden. "Meslek Etiği ve Meslek Etiğinin Meslek Yaşamı Üzerindeki Etkileri." *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9.16 (2006), 59-86.

Çabri, Sezer. "Kira Sözleşmesinde Kiralananın Mülkiyetinin El Değiştirmesinin veya Üçüncü Kişinin Kiralanan Üzerinde Sınırlı Aynı Hak Sahibi Olmasının Sözleşmeye Etkisi." *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 18.3 (2012), 163-199.

Çakar, Rümeyza. "Yargı Etiği İlkeleri". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2020

Çalışır, Kurtuluş Tayanç. "Yargı Etiği Felsefesi ve Fragmanları." (E-Kitap: Adalet Yayınevi, 2021), 1-279.

Çetin, Dilşad Tülgen. "İslami Finans Sisteminde Sukuk." (E-Kitap: Gazi Kitabevi, 2021), 1-80.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi. Katılım Finans Strateji Belgesi
<https://www.cbfo.gov.tr/sites/default/files/2022-10/cumhurbaskanligi-finans-ofisi-katilim-finans-strateji-belgesi.pdf> (2022). Erişim Tarihi: 15.12.2023.

Çürük, Suna Akten, and Gülşah Şen Küçük. "İslami Finans Gerçekten Etik mi?" *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi* 4.1 (2021), 60-83.

Kalkavan, Hakan. "İktisat Ve Ahlâk - Ömer Demir". *İslam Araştırmaları Dergisi*, (2016), 36-197.

Kapıcı, Nazan. "Katılım Bankalarının Murabaha İşlemlerinde Malın Kabzı Meselesinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi." *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi* (2018), 43-61.

Sava, Dimov, and Smirnov Valery. "Risk Management In Dual Banking Systems: Islamic Ethical And Conventional Banking." *Review of Business and Economics Studies* 4 (2019): 6-12.

Dönmez, İbrahim Kafi. Murabaha - TDV İslâm Ansiklopedisi.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/murabaha> Erişim Tarihi: 26.12.2023.

Elango, Balasubramanian, et al. "Organizational Ethics, Individual Ethics, And Ethical Intentions In International Decision-Making." *Journal of Business Ethics* 97 (2010): 543-561.

Emeç, Abdulkadir Sezai, "İslami Finans ve Ekonomik Büyüme." Gazi Kitabevi. (E-Kitap: Gazi Kitabevi, 2021), 1-162

Erdem, Mahmut. "Teorik Ve Pratik Bakımdan Dünya'da ve Türkiye'de İslami Finans." Gazi Kitabevi, 2020.

Ergül, Ergin. (2022). Yargı Etiği Dersleri

https://www.academia.edu/74916702/YARGI_ET%C4%B0%C4%9E%C4%B0_DERSLERI_2022 Erişim Tarihi: 2023.02.12.

Ergün, Tolga. "Türkiye’de Tekâfül ile Katılım Bankacılığı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi." *Hitit İlahiyat Dergisi* 20.3 (2021), 225-264.

Ferreira, Fernando AF, Marjan S. Jalali, and João JM Ferreira. "Experience-Focused Thinking And Cognitive Mapping In Ethical Banking Practices: From Practical Intuition To Theory." *Journal of Business Research* 69.11 (2016), 4953-4958.

Gilani, Hasan. "Exploring The Ethical Aspects Of Islamic Banking." *International Journal Of Islamic And Middle Eastern Finance And Management* 8.1 (2015): 85-98.

Gündoğdu, Aysel. "Etik Bankacılık ve Türkiye’de Uygulanabilirliği." *İş Ahlakı Dergisi* (2018), 255-273.

Güney, Necmeddin. "Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar." Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2013.

Hayes, Adam. What Does Finance Mean? Its History, Types, and Importance Explained. <https://www.investopedia.com/terms/f/finance.asp> (2022). Erişim Tarihi: 30.11.2022.

Hazıroğlu, Temel. "Türkiye'de Katılım Bankacılığı Fikrinin Doğuşu ve Kavramsal Önemi." *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi/Journal of Islamic Economics and Finance (JIEF)* (2016).

Hazıroğlu, Temel. Adapazarı İslam Ticaret Bankası ve Milli Bankacılık. <https://katilimfinans.com.tr/dergi/adapazari-islam-ticaret-bankasi-ve-milli-bankacilik-h13859.html> (2022). Erişim Tarihi: 13.02.2024

- Hidayah, Nunung Nurul, Alan Lowe, and Ivo De Loo. "Identity Drift: The Multivocality Of Ethical Identity In Islamic Financial Institution." *Journal of Business Ethics* 171 (2021): 475-494.
- İspir, Zeynep, Funda Kaya, Emre Şimşek. Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkiv, 29: İstanbul Barosu Yayınları (2021). Erişim Tarihi: 30.11.2022.
- Kallek, Cengiz. (2022) Mudarebe - TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mudarebe> Erişim Tarihi: 16.12.2022
- Kart, Berfin. "Etikte Nesnellik ve Öznellik Tartışması." Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi,2013
- Kassim, Salina. "Islamic Finance And Economic Growth: The Malaysian Experience." *Global Finance Journal* 30 (2016): 66-76.
- Kavi, Ersin, Orhan Koçak, "Çalışma Yaşamında Etik" (E-Kitap: Ekin Yayınevi, 2013), 1-229.
- Kaya, Mehmet, Bahar Burtan Doğan, Nevzat Narçicek. "Dünya Bankacılık Sektöründe İslam Bankacılık Sisteminin Gelişimi, Çalışma Prensipleri ve Türkiye’de İslam Bankacılığı Üzerine Bir Analiz. *The Journal of Academic Social Sciences*, 48.48, (2019) 175-190.
- Khan, Muhammad Akram. "An Introduction To Islamic Economics." Vol. 15. *International Institute of Islamic Thought (IIIT)*, (1994): 13-15
- Kılınç, Yavuz. "Murabaha İşlemlerinin Faizsiz Finans Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesinin TMS/TFRS’ler Açısından Karşılaştırmalı İncelemesi." *Alanya Akademik Bakış* 5.3 (2021): 1213-1229.
- Kim, Jeong Lae, et al. "Allogeneic Blood Transfusion Is A Significant Risk Factor For Surgical-Site Infection Following Total Hip And Knee Arthroplasty: A Meta-Analysis." *The Journal Of Arthroplasty* 32.1 (2017): 320-325.

Kurgan, Naci. Etik Teoriler. [PowerPoint Sunumu]. <https://www.omu.edu.tr/tr> adresinden edinilmiştir. (2023). Erişim Tarihi: 30.11.2023.

Kutluata, Münir. "Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası." *Istanbul Journal of Sociological Studies* 11 (1970): 55-106.

Kuzulu, Özcan. "Etik Finans Mı İslami, İslami Finans Mı Etik." *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5.2 (2021): 245-279.

Küçüköğlü, Mübeyyen Tepe. "Etik Değerler Ve Etiğin Kurumsallaşması." *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi* 4.1 (2012): 177- 185.

Kütük, Şerife. (2006). T.C. Millî Eğitim Bakanlığı MEGEB (Meslekî Eğitim Ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi).
<https://independent.academia.edu/%C5%9EerifeK%C3%BCt%C3%BCk> Erişim Tarihi: 17.09.2023.

Lai, Jikon. "Accountability And The Enforcement Of Ethical Values İn Finance: Insights From Islamic Finance." *Australian Journal of Public Administration* 73.4 (2014): 437-449.

Mahdavikhou, Mahdi, and Mohsen Khotanlou. "New Approach To Teaching Of Ethics İn Accounting "Introducing Islamic Ethics Into Accounting Education".
Procedia-Social and Behavioral Sciences 46 (2012): 1318-1322.

Mahmutoğlu, Abdulkadir. "Etik Ve Ahlâk; Benzerlikler, Farklılıklar Ve İlişkiler." *Türk İdare Dergisi*: 225.

Mansour, Walid, Khoutem Ben Jedidia, and Jihed Majdoub. "How Ethical is Islamic Banking in the Light of the Objectives of Islamic Law?." *Journal of Religious Ethics* 43.1 (2015): 51-77.

Mathkur, Naif Mansour M. "Business Ethics in Islamic Finance." *Archives of Business Research* 7.2 (2019).

Metin, Osman, Şükriye Ünal. "İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde Ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı." *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22.Özel Sayı 2 (2022): 273-294.

Muflih, Muhammad. "The Link Between Corporate Social Responsibility And Customer Loyalty: Empirical Evidence From The Islamic Banking Industry." *Journal of Retailing and Consumer Services* 61 (2021): 102558.

Musa, Muhammad Adli, et al. "Islamic Business Ethics And Practices Of Islamic Banks: Perceptions Of Islamic Bank Employees In Gulf Cooperation Countries And Malaysia." *Journal of Islamic Accounting and Business Research* 11.5 (2020): 1009-1031.

Özcan, Seyran. "Tekafül (Katılım Sigortacılığı) Muhasebesi." *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi* 19.2 (2017): 351-377.

Özgür, Ersan. "Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği." *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10.1 (2015): 159-175.

Özkalp, Enver. Örgütsel Davranış. Anadolu Üniversitesi, 2003.

Rayan Bank. (2016). Ethical Banking for Everyone.
www.alrayanbank.co.uk/useful-info- Erişim Tarihi: 10.11.2021.

Riaz, Umair, Bruce Burton, Anne Fearfull. "Emotional Propensities And The Contemporary Islamic Banking Industry." *Critical Perspectives on Accounting* 94 (2023): 102449.

Sağlam, Hadi. "İslam hukuk tarihindeki akile bugünün sigortası mıdır?" *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15.1 (2011): 265-292.

Sağlam, Muhlis Selman, Taha Eğri. "Mudarebe Finansmanının Katılım Bankalarında Uygulanmasının Ahlaki Risk Yönünden Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği." *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies* 6.2 (2020): 197-226.

Saldırım, Mustafa (2022). Etik ve Hukuk. [MP4 Video].

<https://uzaktanegitimkapisi.cbiko.gov.tr> adresinden edinilmiştir.

San-Jose, Leire, Jose Luis Retolaza, and Jorge Gutierrez-Goiria. "Ethical Banks: An Alternative In The Financial Crisis." Available at SSRN 1416757 (2009).

Sayım, Ferhat, Özlem Usman. "Muhasebe Mesleği İçin Mesleki Durum Analizi Kriterlerinin Belirlenmesi." *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 6.12 (2016): 105-122.

Schminke, Marshall, Deborah Wells. "Group Processes and Performance and Their Effects On Individuals' Ethical Frameworks." *Journal of Business Ethics* 18 (1999): 367-381.

Sırım, Veli. "Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Sektörünün Son 10 Yılı Ve Beklentiler." *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*; Sayı 3 (2013).

Smith, C. J. (2012). Ethical theories and e-learning. Ethical Behaviour in the E-Classroom, 19-30. <https://doi.org/10.1016/B978-1-84334-689-0.50003-3>

Söyler, İlhami. "Tüm Yönleriye Tekâful (İslami Sigorta)." Ankara: Adalet Yayınevi (2018).

Mahmut, Şen. "İslam Hukuk Geleneği Perspektifinden Yargı Etik İlkeleri." *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 6 (2015): 505-534.

Şirolu, Atalay Sami (2022). Bireysel Finans Nedir? [Youtube].

<https://www.youtube.com/watch?v=zS7ZXCB-y7Y> adresinden edinilmiştir. Erişim Tarihi: 26.05.2023.

Tabakoğlu, Ahmet. " İslâm İktisadına Giriş". Dergâh Yayınları, 2008. 79-95.

TKBB. (2023). Faizsiz Finans Ürünleri.

<https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/yayinlar/faizsiz-finans-urunleri-406198> Erişim Tarihi: 28.02.2023.

Tuğan, Esra Nur, Uğur Ömürganülşen. "Türkiye'de Yargı Etiği İlkeleri Üzerine Bir İnceleme." *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24.Özel Sayı (2020): 85-100.

Turan, Sevgi. "Türkiye'de Katılım Bankacılığının Sosyal Finans Ve Etik Bankacılık Açısından Değerlendirilmesi." Doktora Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2022

Uraz, İrtek. (2019). Kurumsal Finansman Nedir? A'dan Z'ye Finans.

<https://www.youtube.com/watch?v=Fxgb7mr1rnc> Erişim Tarihi: 26.02.2023.

Ülgen, Hayri. İşletmelerde Stratejik Yönetim. Beta, 2013.

Ünsal, Mehmet Emre. "Kamu Harcamaları, Kamu Gelirleri ve Kamu Borçlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: OECD Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi." *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 64 (2020): 53-64.

Vaidya, Dheeraj (2022). Finance - Meaning, Types, Purpose, Example, Key terms.

<https://www.wallstreetmojo.com/finance/> Erişim Tarihi: 30.11.2022.

Varol, Burak. (2020). Maxqda İle Veri Analizi. [MP4 Video].

<https://tubitak.udemy.com/course/maxqda-ile-veri-analizi-baslangc-orta-seviye> adresinden edinilmiştir. Erişim Tarihi: 01.01.2024.

Çayır, Yakut, Melike Sarıtaş, Mustafa Tuncay. "Computer Assisted Qualitative Data Analysis: A Descriptive Content Analysis (2011-2016)." *Necatibey Faculty of Education Electronic Journal of Science & Mathematics Education* 11.2 (2017). 518-544.

Yanpar, Atila. İslami Finans: İlkeler, Araçlar ve Kurumlar. Scala Yayıncılık, 2015.

Yardımcıoğlu, Mahmut. "İcare (Finansal Kiralama) İşlemlerinin İslami Muhasebe Standartları Çerçevesinde İncelenmesi." *International Journal of Social Humanities Sciences Research* 3.7 (2016): 224-233.

Yıldırım, İsmail. "Tekafül (İslami) Sigortacılık Sisteminin Dünyadaki Gelişimi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği." *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 6.2 (2014): 49-58.

Yıldız, Salih. (2021), Etik Sistemler. <https://www.salihyildiz.net/wp-content/uploads/2021/02/2.-ETIK-SISTEMLER.pdf> Erişim Tarihi: 09.02.2023.

Yılmaz, Canan. (2023). Meslek Etiği. https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/ormanmuhendisligi_2b156.pdf Erişim Tarihi: 01.05.2023.

Yılmaz, Ejder. "Yargı Etiği." *Public and Private International Law Bulletin* 40.2 (2020): 1293-1311.

EK-1

Müşteriler İçin Sorular

1. Etik kelimesi sizin için ne ifade ediyor? Etik anlayışınız nedir?
2. Sizi etik olmaya ve her zaman etik kalmaya iten içsel düşünce faktörü nedir? Sizi etik olmaya ve her zaman etik kalmaya iten dışsal düşünce faktörü nedir?
3. Kendi deneyimlerinizden veya başkalarının deneyimlerinden iş etiğine ilişkin bazı iyi örnekler verebilir misiniz? İnsanların etik bir şekilde davranmasını sağlayan veya ikna eden şeyin ne olduğunu düşünüyorsunuz?
4. Kendi deneyimlerinizden veya başkalarının deneyimlerinden iş etiğine ilişkin bazı kötü örnekler verebilir misiniz? Sizce insanları etik dışı davranışlara iten şey nedir?
5. Bazı durumlarda etiğin feda edilebileceğine inanıyor musunuz? Evet? Hayır? Hangi durumlarda?
6. İslami bankalar ve/veya İslami bankacılık denilince aklınıza ne geliyor?
7. İslami bankaların politika oluşturma, günlük karar alma süreçlerinde ve diğer uygulamalarında etik konusunda bilinçli olduklarını düşünüyor musunuz? Evet? Hayır? Neden?
5. İslami bankacılık profesyonellerinin/çalışanlarının yayınlanmış “Etik Kuralları” gerçekten takip ettiğini düşünüyor musunuz? Evet? Hayır? Neden?
9. İslami bir banka uygulamaları boyutunda, etik açıdan sorgulanabilir nitelikteyse bu durumdan kimi sorumlu tutarsınız? Neden?
10. İslami bankaların daha etik hale getirilmesi için sizce neler yapılabilir?

EK-2**Banka Çalışanları ile Görüşme Soruları**

1. Etik kelimesi sizin için ne ifade ediyor? Etik anlayışınız nedir?
2. Sizi etik olmaya ve her zaman etik kalmaya iten içsel düşünce faktörü nedir? Sizi etik olmaya ve her zaman etik kalmaya iten dışsal düşünce faktörü nedir?
3. Kendi deneyimlerinizden veya başkalarının deneyimlerinden iş etiğine ilişkin bazı iyi örnekler verebilir misiniz? İnsanların etik bir şekilde davranmasını sağlayan veya ikna eden şeyin ne olduğunu düşünüyorsunuz?
4. Kendi deneyimlerinizden veya başkalarının deneyimlerinden iş etiğine ilişkin bazı kötü örnekler verebilir misiniz? Sizce insanları etik dışı davranışlara iten şey nedir?
5. Bazı durumlarda etiğin feda edilebileceğine inanıyor musunuz? Evet? Hayır? Hangi durumlarda?
6. Mesleki yükümlülüğünüz nedeniyle yerine getirdiğiniz, yayınlanmış “Etik Kurallar” var mı? Eğer evetse:
 - a. Bu kuralların adı nedir?
 - b. Kim tarafından yayınladı?
 - c. Bu Kuralların sizin üzerinizde, ona göre davranmanızı gerektirecek kadar önemli bir etkisi var mı? Evet? Hayır? Neden?
 - d. Bu Kurallarda hoşunuza giden ve hoşlanmadığınız şeyler nelerdir?
7. İslami Finans sektöründe çalışırken sürekli olarak karşılaştığınız etik zorluklar nedir? Bu etik sorunların nasıl çözülebileceğini düşünüyorsunuz?
8. İslami bankacılık profesyonellerinin/çalışanlarının yayınlanmış “Etik Kuralları” gerçekten takip ettiğini düşünüyor musunuz? Evet? Hayır? Neden?
9. Sizce bir İslami bankacılık profesyoneli/çalışanı, amiri kendisine etik olmayan bir şey yapması konusunda baskı yaptığında ne yapmalıdır?
10. Bir İslami Bankacılık profesyoneli/çalışanı, iş arkadaşının etik olmayan bir şey yaptığını gördüğünde ne yapmalıdır?

11. Bazı durumlarda etiğin feda edilebileceğine inanıyor musunuz? Evet? Hayır? Hangi durumlarda?
12. İslami bir banka, örgüt kültürü ve uygulamaları boyutunda, etik açıdan sorgulanabilir nitelikteyse, bu durumdan kimi sorumlu tutarsınız?
- Sektör düzenleyicileri
 - Yönetim Kurulu
 - CEO
 - Muhasebe ve finans departmanı
 - Ürün geliştirme departmanı
 - Satış Departmanı
 - İnsan Kaynakları Departmanı
 - Pazarlama / Halkla İlişkiler / Kurumsal İletişim departmanı
 - Şer'i Denetim, Uyumluluk, İnceleme departmanı
 - Bilişim departmanı
 - İslami finans kurumu çalışanları vd. Neden?
13. Kurumunuzda etik dışı davranışlara karşı ne gibi önlemler mevcut?
14. İslami bankaların daha etik hale getirilmesi için sizce neler yapılabilir?

EK-3

No	Belge
1	BELGELER > B1
2	BELGELER > B2
3	BELGELER > B3
4	BELGELER > B4
5	BELGELER > B5
6	BELGELER > B6
7	BELGELER > B7
8	BELGELER > B8
9	BELGELER > B9
10	BELGELER > B10
11	BELGELER > B11
12	BELGELER > M1
13	BELGELER > M2
14	BELGELER > M3
15	BELGELER > M4
16	BELGELER > M5
17	BELGELER > M6
18	BELGELER > M7
19	BELGELER > M8
20	BELGELER > M9
21	BELGELER > M10
22	BELGELER > M11
23	BELGELER > M12
24	BELGELER > M13